

**5. SINIF SOSYAL BİLGİLER DERS KİTABININ
ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ
(AFYONKARAHİSAR ÖRNEĞİ)**

Uğur TAKMAK
Yüksek Lisans Tezi
Danışman: Prof. Dr. Ahmet Ali GAZEL
Temmuz, 2022
Afyonkarahisar

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

5. SINIF SOSYAL BİLGİLER DERS KİTABININ
ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNE GÖRE
DEĞERLENDİRİLMESİ (AFYONKARAHİSAR ÖRNEĞİ)

Hazırlayan
Uğur TAKMAK

Danışman
Prof. Dr. Ahmet Ali GAZEL

AFYONKARAHİSAR 2022

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “ **5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi (Afyonkarahisar Örneği)**” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

04/07/2022

İmza

Uğur TAKMAK

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ENSTİTÜ ONAYI

Öğrencinin	Adı- Soyadı	Uğur TAKMAK
	Numarası	200683111
	Anabilim Dalı	Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi
	Programı	Sosyal Bilgiler Eğitimi
	Program Düzeyi	☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐ Sanatta Yeterlik
Tezin Başlığı	5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi (Afyonkarahisar Örneği)	
Tez Savunma Sınav Tarihi	04.07.2022	
Tez Savunma Sınav Saati	14.00	

Yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez, Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek oy birliği – oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Elbeyi PELİT
MÜDÜR

ÖZET

5. SINIF SOSYAL BİLGİLER DERS KİTABININ ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ (AFYONKARAHİSAR ÖRNEĞİ)

Uğur TAKMAK

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

Temmuz, 2022

Danışman: Prof. Dr. Ahmet Ali GAZEL

Bu araştırmanın amacı 2019-2020 eğitim-öğretim yılında yayınlanan 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının farklı yönleriyle öğretmen görüşlerine göre incelenmesidir. Betimsel tarama modeli olarak tasarlanan araştırmanın çalışma grubunu 2021-2022 eğitim öğretim yılında Afyonkarahisar il merkezinde bulunan ortaokullarda görev yapan 122 sosyal bilgiler öğretmeni oluşturmuştur. Araştırma verileri Ertürk ve Güler (2017) tarafından geliştirilen “Ders Kitabı İnceleme Anket Formu” kullanılarak elde edilmiştir. Araştırma sonucunda, öğretmenlerin sosyal bilgiler ders kitabının fiziksel ve görsel tasarımına, içeriğine, dil ve anlatımına ve ölçme ve değerlendirme boyutuna ilişkin verdikleri yanıtlardan elde edilen puan ortalamaları oldukça yeterli düzeyinde olduğu bulgusu elde edilmiştir. Bununla birlikte öğretmenlerin sosyal bilgiler ders kitabının fiziksel ve görsel tasarımına, içeriğine, dil anlatımına ve ölçme ve değerlendirme boyutuna ilişkin verdikleri yanıtlardan elde edilen puan ortalamaların cinsiyet ve mesleki kıdem değişkenleri açısından anlamlı olarak farklılaşmadığı saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ders kitabı, sosyal bilgiler ders kitabı, sosyal bilgiler öğretmeni.

ABSTRACT

EVALUATION OF THE 5TH GRADE SOCIAL SCIENCES TEXTBOOK PREPARED IN THE FIELD OF SOCIAL SCIENCES ACCORDING TO TEACHER'S OPINIONS (AFYONKARAHISAR SAMPLE)

Uğur TAKMAK

**AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF TURKISH AND SOCIAL SCIENCES EDUCATION**

July, 2022

Advisor: Prof. Dr. Ahmet Ali GAZEL

The aim of this study is to examine the 5th grade social studies textbook, which was published in the 2019-2020 academic year, in terms of different aspects according to the opinions of teachers. The study group of the research, which was designed as a descriptive survey model, consisted of 122 social studies teachers working in secondary schools in Afyonkarahisar city center in the 2021-2022 academic year. The data were obtained by the questionnaire technique. The research data were obtained by using the "Textbook Review Questionnaire Form" developed by Ertürk and Güler (2017). As a result of the study, it was found that the average score obtained from the responses given by the teachers regarding the physical design, visual design, content, language and expression and measurement and evaluation dimension of the social studies textbook was quite sufficient. In addition, it was determined that the average score obtained from the responses given by the teachers regarding the physical design, visual design, content, language and expression of the social studies textbook and the measurement and evaluation dimension did not differ significantly in terms of gender and year of work experience variables.

Keywords: Text book, social studies text book, social studies teacher.

ÖN SÖZ

Geleceğimizin teminatı olan çocuklarımızın eğitilmesinde şüphesiz en büyük pay öğretmenlerimizindir. Öğretmenlerimizin bu görevi yerine getirirken yararlandığı eğitim materyalinin başında ders kitapları gelmektedir. Ders kitaplarının güncelliğini koruması, değişen ve gelişen günün şartlarına uygun bilgileri içermesi gerekmektedir. Ayrıca eğitim sistemimizin nihayi amaçları arasında üreten, sorgulayan, kendini tanıyan, sorumluluk sahibi bireyler yetiştirmektir. Bu amaçlara ulaşmada ders kitapları önemli bir yere sahiptir.

Bu araştırmada 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının öğretmen görüşlerine göre incelenerek elde edilen sonuçların ders kitaplarında yapılacak yenilenme çalışmalarına fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

Tez çalışmam boyunca bilgilerini ve desteklerini esirgemeyen kıymetli danışman hocam Sayın Prof. Dr. Ahmet Ali GAZEL'e, Prof. Dr. Bülent AYDOĞDU'ya, Dr. Öğr. Üyesi Ceren UTKUGÜN'e, can dostum, meslektaşım Mustafa Enes TEPE'ye teşekkür ederim.

Ayrıca her zaman ve her durumda beni motive eden, yanımda olan hayat arkadaşım, biricik eşim Sevtap TAKMAK'a, ilk gözağrım oğlum Mehmet TAKMAK'a, dünyalar güzeli kızım Eylül Lina TAKMAK'a, canım annem Hatice TAKMAK'a sonsuz teşekkür ederim.

Uğur TAKMAK
2022, Afyonkarahisar

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
YEMİN METNİ.....	ii
ENSTİTÜ ONAYI	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLOLAR LİSTESİ	ix
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

1. SOSYAL BİLGİLER	7
1.1. SOSYAL BİLGİLERİN TANIMI.....	7
1.2. SOSYAL BİLGİLERİN AMACI.....	9
1.3. SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİ.....	10
1.4. SOSYAL BİLGİLERİN GELİŞİMİ.....	12
1.4.1. Sosyal Bilgilerin Dünyadaki Gelişimi	12
1.4.2. Sosyal Bilgilerin Türkiye’de Gelişimi	15
1.5. SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİNDE YAKLAŞIMLAR	17
1.5.1. Vatandaşlık Aktarımı Olarak Sosyal Bilgiler Öğretimi	18
1.5.2. Sosyal Bilim Olarak Sosyal Bilgiler Öğretimi.....	20
1.5.3. Yansıtıcı İnceleme Olarak Sosyal Bilgiler Öğretimi	20
2. DERS KİTAPLARI.....	22
2.1. DERS KİTABININ İŞLEVLERİ	23
2.2. DERS KİTAPLARININ ÖĞRETMEN VE ÖĞRENCİ AÇISINDAN OLUMLU YANLARI	24
2.3. DERS KİTAPLARININ SINIRLILIKLARI.....	26
2.4. DERS KİTAPLARININ ÖZELLİKLERİ	28
2.4.1. Ders Kitaplarında Fiziksel ve Görsel Tasarım	29
2.4.2. Ders Kitaplarında İçerik Özellikleri.....	31
2.4.3. Ders Kitaplarında Dil ve Anlatım	32
2.4.4. Ders Kitaplarında Ölçme Değerlendirmeye Yönelik Özellikler	33
3. SOSYAL BİLGİLER DERSİNDE DERS KİTAPLARININ KULLANIMI	34
4. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	38
4.1. YURT İÇİNDE YAPILAN İLGİLİ ÇALIŞMALAR	38
4.2. YURT DIŞINDA YAPILAN İLGİLİ ÇALIŞMALAR	41

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

1. ARAŞTIRMANIN MODELİ	43
2. ARAŞTIRMANIN EVREN VE ÖRNEKLEMİ	43
3. VERİ TOPLAMA ARACI.....	44
4. VERİLERİN TOPLANMASI VE ANALİZİ.....	45

5. GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK.....	46
---------------------------------------	-----------

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

1. DERS KİTABI İNCELEME ANKET FORMU ALT BOYUTLARINA YÖNELİK GENEL VERİLER.....	48
1.1. FİZİKSEL TASARIM ALT BOYUTUNA İLİŞKİN VERİLEN YANITLARIN DAĞILIMLARI.....	48
1.2. İÇERİK ALT BOYUTUNA İLİŞKİN VERİLEN YANITLARIN DAĞILIMLARI	49
1.3. GÖRSEL TASARIM ALT BOYUTUNA İLİŞKİN VERİLEN YANITLARIN DAĞILIMLARI.....	52
1.4. DİL VE ANLATIM ALT BOYUTUNA İLİŞKİN VERİLEN YANITLARIN DAĞILIMLARI.....	53
1.5. ÖLÇME DEĞERLENDİRME ALT BOYUTUNA İLİŞKİN VERİLEN YANITLARIN DAĞILIMLARI	54
2. SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLERİNİN DERS KİTABI İNCELEME ANKETİNDEN ELDE EDİLEN PUANLARIN CİNSİYET DEĞİŞKENİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	55
3. SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLERİNİN DERS KİTABI İNCELEME ANKETİNDEN ELDE EDİLEN PUANLARIN MESLEKİ KIDEM DEĞİŞKENİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	56
TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER.....	59
KAYNAKÇA.....	65
EKLER DİZİNİ.....	73

TABLÖLÖR LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1. Çalışma Grubunun Özelliklerine Ait Tanımlayıcı İstatistikler.....	43
Tablo 2. Ders Kitabı İnceleme Anket Formu Alt Boyutları, Maddeleri ve Özellikleri .	44
Tablo 3. Normallik Testi Analizi Sonuçları.....	45
Tablo 4. Sosyal Bilgiler Ders Kitabı İnceleme Anket Formu Puan Aralıkları	46
Tablo 5. Sosyal Bilgiler Kitabı İnceleme Anket Formu Alt Boyutları Cronbach Alpha Değerleri.....	47
Tablo 6. Ders Kitabı İnceleme Anket Formu Alt Boyutlarına Yönelik Genel Veriler..	48
Tablo 7. Öğretmenlerin Fiziksel Tasarım Alt boyutunda Yer Alan İfadelere Verdikleri Yanıtların Dağılımı.....	49
Tablo 8. Öğretmenlerin İçerik Alt boyutunda Yer Alan İfadelere Verdikleri Yanıtların Dağılımı.....	50
Tablo 9. Öğretmenlerin Görsel Tasarım Alt boyutunda Yer Alan İfadelere Verdikleri Yanıtların Dağılımı.....	52
Tablo 10. Öğretmenlerin Dil ve Anlatım Alt boyutunda Yer Alan İfadelere Verdikleri Yanıtların Dağılımı.....	53
Tablo 11. Öğretmenlerin Ölçme Değerlendirme Alt boyutunda Yer Alan İfadelere Verdikleri Yanıtların Dağılımı	54
Tablo 12. Ders Kitabı İnceleme Anketinden Elde Edilen Puanların Cinsiyet Değişkenine Göre t-Testi Sonuçları	55
Tablo 13. Ders Kitabı İnceleme Anketinden Elde Edilen Puanların Mesleki Kıdem Değişkenine Göre ANOVA Testi Sonuçları	56

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

Akt: Aktaran

Çev: Çeviren

EARGED: Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı

Ed: Editör

F: Frekans

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

NCSS: National Council of the Social Studies (Sosyal Bilgiler Uluslararası Konseyi)

Or: Ortanca

Ort: Ortalama

RG: Resmi Gazete

Ss: Standart Sapma

Td: Tepe Değer

X: Ortalama

GİRİŞ

Sosyal bilimler insanın, çevresive kurumlarla olan ilişkilerini inceleyen, içeriğinde sosyoloji, antropoloji, hukuk, siyaset gibi birçok alt dalı bulunduran bir alandır (Balkız, 2007). Sosyal bilgiler ise sosyal bilimlerin içeriğinde bulunan bilgi öbeklerinin ilkökul ve ortaokul seviyesine uygun olacak şekilde yeniden oluşturulmuş halidir (Öztürk ve Dilek, 2005). Sosyal bilgiler, öğrencilerin bilgili bireyler olarak toplumun bir parçası olmalarına yardımcı olmakla birlikte onların sosyal açıdan gelişmelerini de önem veren bir derstir. Bu dersin temel konuları ise bireylerin yaşamlarında çevrenin etkisi, bireylerin çevreye olan etkileri, geçmişte kurumların nasıl oluştuğu, bireylerin geçmişte yaşadıkları zorluklarla başa çıkma yolları ve günümüzde nasıl yaşadıkları şeklindedir (Shamsi, 2004).

Toplum içinde yaşayan bireylerin ihtiyaçları ve toplumun beklentileri arasındaki dengenin sağlanması, bireylere gerekli bilgi, beceri ve tutumların kazandırılması açısından da sosyal bilgiler dersi önemli bir role sahiptir (Çetin, 2008). Sosyal bilgiler öğrencilere içinde yaşadığı toplumun dününü, bugününü ve yarınını öğreten bir ders olarak ilkökul ve ortaokul öğretim programlarında yer almaktadır. Bu dersle birlikte bireyler içinde buldukları toplumun yaşam biçimlerini de öğrenerek toplumla bütünleşebilmektedir. Böylece, sosyal bilgiler dersi ile toplumların kültürel mirasları gelecek kuşaklara aktarılmakta ve kültürel öğelerin toplumdaki etkileri de bireylere aktarılmaktadır (Güngördü, 2002). Sosyal bilgiler dersinin bir diğer önemli rolü, öğrencilerin toplum ve toplumun sorunları hakkında bilgi sahibi olmalarının sağlanmasıdır. Bunun yanı sıra öğrenciler iyi bir vatandaş olarak ne gibi sorumlulukları olduğunu, insan ilişkilerini, ulusal ve evrensel özellikleri ve değerleri sosyal bilgiler dersi ile kavrayabilmektedir (Polat, 2012). Sosyal bilgiler dersi ile ilgili olarak yapılan tanımlar incelendiğinde bu dersin en temel amacının bireylerin topluma uyum sağlaması olduğu anlaşılmaktadır.

Sosyal bilgiler kapsamındaki dersler ilk olarak II. Abdülhamid zamanında ilkökul programlarına dahil edilmiştir (Öztürk, 2012: 45-47). Cumhuriyet'in ilanından sonraki yaşanan gelişmelere bağlı olarak eğitim programlarında da bir dizi değişikliğe gidilmiştir. Yaşanan bu gelişmeler, sosyal bilgiler dersini de etkilemiştir. 1924, 1926, 1936, 1948 yıllarında sosyal bilgiler farklı derslerin çatısı altında öğretim programlarında yerini almıştır. 1968 yılında hazırlanan programda ise sosyal bilgiler ilk

defa ders adı olarak getirilmiştir (Bilgili, 2008: 22). 1985'de sosyal bilgiler dersi Mili Tarih, Milli Coğrafya, Vatandaşlık bilgisi dersleri olarak okutulmuştur. 1998'de küresel anlamda yaşanan gelişmelere bağlı olarak yeni bir sosyal bilgiler dersi öğretim programı hazırlanmıştır. 2005 yılına gelindiğinde sosyal bilgiler dersi öğretim programında bütüncül bir anlayışa sahip yeni bir öğretim programı hazırlanmıştır. 2015 yılında, eğitim öğretimdeki yenilikler ve değişikliklerden dolayı yeniden bir düzenleme ihtiyacı doğmuş ve programda güncellemeye gidilmiştir (Danabaş, 2020: 4). En son 2018'de sosyal bilgiler dersi öğretim programı bireyin ve toplumun ihtiyaçlarının değişmesi, teknolojiye yaşanan gelişmeler neticesinde değişikliğe gidilmiştir.

Öğretim programlarında yapılan değişiklikler eğitim sisteminin önemli paydaşlarından olan öğretmen ve öğrenciler tarafından en temel kaynak olarak kullanılan ders kitaplarında değişiklikler yapılmasını gerekli kılmıştır. Bu bağlamda ders kitaplarındaki bilgilerin yaşanan gelişmeler doğrultusunda güncellenmesi bir zorunluluk haline gelmiştir. Sosyal bilgiler dersi öğretim programlarının yapısında bulunan amaç ve içerikler çağın gereklilikleri doğrultusunda güncellenerek öğrencilerin sahip olmaları gereken bilgi, beceri ve değerler açısından program içeriğinin zenginleşmesi sağlanmıştır. Bu zenginleşme öğrenenlerin, yaş ve seviyelerine uygun olarak da çeşitlenmektedir (Karakuş, 2006: 37).

Sosyal bilgiler derslerinde yer alan kazanımlar öğrencilere aktarılırken çeşitli materyaller kullanılmaktadır. Bu materyaller içerisinde en çok ve yaygın olarak kullanılan yazılı materyal ders kitabıdır (Dönmez ve Yazıcı, 2006). Yazılı materyaller içerisinde en yaygın kullanılan ve öğrenmeyi kalıcı hale getiren ders kitaplarının taşınması gereken bazı nitelikler bulunmaktadır. Demirel'e (2000) göre ders kitaplarında öğrencileri çalışmaya, araştırmaya, düşünmeye özendirici hazırlık soruları ve araştırma konuları yer almalıdır. Ders kitaplarında yer alan bilgilerin bilimsel olarak kanıtlanmış olması gerekir. Bilimsel bilgiler aktarılırken bazı hususlar göz önünde bulundurulmalıdır. Ders kitabındaki bilimsel bilgilerin kalıcılığının sağlanabilmesi için bu bilgilerin sebep sonuç bağlantısıyla sunulması gerekmektedir.

Literatürde sosyal bilgiler dersinde kullanılan ders kitaplarına ilişkin çeşitli sorunlar olduğu belirtilmektedir. Bu sorunlar arasında sosyal bilgiler ders kitaplarının kapak tasarımlarının öğrencilerin ilgisini çekmediği (Doğan ve Torun, 2018); 5. sınıf ve 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının içerik açısından yetersiz olduğu Ertürk ve Güler (2017) ders kitaplarının dil anlatım ve üslup yönünden iyileştirilmesi gerektiği

şeklindedir. Bu sonuçlar, ders kitabı hazırlama sürecinin yoğun bir çaba gerektirdiğini ve etkili bir ders kitabı elde edebilmek için hazırlanan kitapların incelenerek gerekli düzeltmelerin ve güncellemelerin yapılması gerektiğini göstermektedir. Bu kapsamda çalışmanın birinci bölümünde kuramsal temel yer almaktadır. Sosyal bilgiler, sosyal bilgilerin amacı ve öğretimine değinilmiş, sosyal bilgilerin dünyada ve Türkiye’de gelişimi ortaya konulmuş ve sosyal bilgiler dersi öğretiminde kullanılan yaklaşımlara yer verilmiştir. Daha sonra ders kitabı, ders kitaplarının amacı ve işlevi, olumlu ve olumsuz yönleri gibi çeşitli unsurlar ele alınmıştır. Araştırmanın ikinci bölümünde konuya ilişkin ulusal ve uluslararası literatürde yer alan çalışmalar incelenmiştir. Araştırmanın üçüncü bölümünde yöntem kısmına yer verilmiş olup evren ve örneklem ile verilerin toplanması ve analizi ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Araştırmanın dördüncü bölümünde araştırmada elde edilen bulgular çalışmanın alt problemlerine uygun olacak şekilde sunulmuştur. Araştırmanın beşinci bölümünde ise araştırma kapsamında elde edilen bulgular literatürde yer alan çeşitli araştırma bulgularına göre tartışılmış ve araştırma bulgularından hareketle öneriler sunulmuştur.

ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırma 2019-2020 eğitim-öğretim yılında yayınlanan ve Millî Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın 18.04.2019 tarihli ve 8 sayılı kurul kararıyla 5 (beş) yıl süreyle ders kitabı olarak kabul edilen 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının fiziksel ve görsel tasarım, içerik, dil ve anlatım, ölçme değerlendirme boyutları açısından sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri doğrultusunda değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Sosyal bilgiler dersinin ilkokuldan ortaokula kadar öğretim programlarında yer alması bu dersin önemini ve öğrencinin hayatında oynadığı rolü göstermektedir. Sosyal bilgiler dersi öğretim programlarına Tarih, Coğrafya, Kültürel Çalışmalar, Ekonomi, Siyaset Bilimi, Sosyoloji, Psikoloji, Antropoloji vb. gibi konuların bir birleşimi olarak dahil edilmektedir. Sosyal bilgiler dersiyle öğrenciler, geçmişte meydana gelen önemli olayları farklı bakış açısıyla değerlendirme yetisini kazanmaktadırlar. Ayrıca bu ders toplumların yaşamlarını, nasıl yönettiklerini anlamalarına da yardımcı olmaktadır.

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de sosyal bilgiler dersinde belirlenen öğretimsel kazanımlara ulaşabilmek için çeşitli çalışmalar yürütülmektedir. Bu amaç

doğrultusunda özellikle iyi bir vatandaş, toplumla uyumlu, insan haklarını bilen ve kullanan, demokratik bireylerin yetiştirilebilmesi için öğretim programları hazırlanmakta, mevcut öğretim programları da günün ihtiyaçları doğrultusunda güncellenmektedir. Diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de öğretim programlarında değişiklikler ve güncellemeler olmaktadır. Bu değişiklikler incelendiğinde en son 2018 yılında bir program güncellemesi yapıldığı görülmektedir. Yapılan bu güncelleme ile sosyal bilgiler dersi öğretim programı bu süreçte güncellenmiştir. Bunun bir sonucu olarak mevcut ders kitapları 2018'de sosyal bilgiler dersi öğretim programına uygun olacak şekilde yeniden düzenlenmiştir. Ancak hazırlanan kitapların yapılan değişiklikleri içerip içermediğinin belirlenebilmesi için bu ders kitabının incelenmesi büyük önem taşımaktadır. Bu süreçte ders kitabını kullanan sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri değerlendirilerek ders kitabının incelenmesi, ders kitabının varsa eksik yönlerinin tespit edilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Bununla birlikte kullanılan ders kitabının incelenmesinin teorik ve uygulama arasındaki farklılıkların belirlenmesi, eksikliklerin giderilmesine yönelik çalışmalar yürütülmesi ve ilerleyen zamanlarda yazılacak ders kitaplarında bu eksikliklerin giderilerek iyileştirmeler yapılması açısından katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

PROBLEM CÜMLESİ

Bu araştırmanın problem cümlesi “Sosyal bilgiler öğretmenlerinin ortaokul 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabına ilişkin görüşleri nasıldır?” şeklindedir.

ALT PROBLEMLER

1. 5.sınıfyenisosyal bilgiler ders kitabının “fiziksel tasarım” özelliğine ilişkin sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri nasıldır?

2. 5.sınıf yeni sosyal bilgiler ders kitabının “içerik” özelliklerine ilişkin sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri nasıldır?

3. 5.sınıf yeni sosyal bilgiler ders kitabının “görsel tasarım” özelliklerine ilişkin sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri nasıldır?

4. 5.sınıf yeni sosyal bilgiler ders kitabının “dil ve anlatım” özelliklerine ilişkin sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri nasıldır?

5. 5.sınıf yeni sosyal bilgiler ders kitabının “ölçme, değerlendirme” özelliklerine ilişkin sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri nasıldır?

6. 5.sınıf sosyal bilgiler öğretmenlerinin yeni sosyal bilgiler ders kitabının fiziksel tasarım, içerik, görsel tasarım, dil ve anlatım, ölçme-değerlendirme boyutlarına ilişki görüşleri cinsiyet değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?

7. 5.sınıf sosyal bilgiler öğretmenlerinin yeni sosyal bilgiler ders kitabının fiziksel tasarım, içerik, görsel tasarım, dil ve anlatım, ölçme değerlendirme boyutlarına ilişki görüşleri mesleki kıdem değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?

SAYILTILAR

Bu araştırma aşağıdaki sayılıtlara dayalı olarak yapılmıştır:

1. Araştırma yapılan okulların tüm Afyonkarahisar'ı temsil ettiği varsayılmaktadır.

2. Katılımcıların anket sorularına verdikleri yanıtların samimi ve yansız olduğu varsayılmaktadır.

SINIRLILIKLAR

1. Araştırma 2021-2022 eğitim öğretim yılı ile sınırlıdır.

2. Araştırma merkez ilçedeki ortaokullarda görev yapan sosyal bilgiler öğretmenleri ile sınırlıdır.

3. Araştırma 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı ile sınırlıdır.

4. Araştırma veri toplama aracında yer alan 45 soru ile sınırlıdır.

TANIMLAR

Sosyal Bilgiler: Sosyal bilgiler, bireylerin değişen ülke ve dünya koşullarında bilgiyi temel alarak kararlar alıp problem çözen etkili vatandaşlar olarak yetiştirilmesi amacıyla sosyal ve beşerî bilimlerden aldığı bilgi ve yöntemleri kaynaştırarak kullanan bir öğretim programıdır (Öztürk, 2012: 4).

Ders Kitabı: Eğitim programlarında belirlenen amaçlara uygun olarak hazırlanan, öğretim programlarında yer alan derslerin içeriği ile ilgili öğrencilere bilgi sunan, onların öğrendiklerini pekiştirmesine, sınava hazırlanmasına ve öğrenme hızlarına uygun olan çalışmalarına olanak sağlayan kullanışlı bir öğretim materyalidir (Toprak, 1993: 42).

Öğretim Programı: Okulda ya da okul dışında bireylere belirlenmiş kazanımları aktarmak amacıyla planlanan ve bir dersin öğretimiyle ilgili tüm etkinlikleri içeren yaşantılar düzeneğidir (Demirel, 2009: 6).

Öğrenme Alanı: "Birbiri ile ilişkili bilgi, beceri ve değerlerin bir bütün olarak görülebildiği öğrenmeyi organize eden disiplinler arası yapıdır "(MEB, 2018: 10).

Sosyal Bilimler: Toplum içerisinde yaşayan bireyleri, grupları ve toplumları inceleyen disiplinler arası bir bilimdir (Duverger, 2002: 8).

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

1. SOSYAL BİLGİLER

1.1. SOSYAL BİLGİLERİN TANIMI

Sosyal bilgiler kavramı farklı otoriteler ve yazarlar tarafından farklı şekillerde tanımlanmıştır. “Sosyal bilgiler” terimi ilk olarak Thomas Jesse Jones tarafından Hampton Öğretim Programı’nda Sosyal Bilgiler (1906) adlı kitabında kullanılmıştır. Bununla birlikte sosyal bilgilerin çağdaş anlada okul programlarında yer alması Ulusal Eğitim Derneği’nin 1916 Sosyal Bilgiler Komitesi’nin “sosyal bilgiler” terimini tanıması ve çağdaş öğretim programlarında yer alması gereken derslerin kapsamını ve sırasını tanımlaması ile olmuştur (Evans, 2004). Sosyal bilgiler dersi öğretim programında temel derslerden biridir. Bununla birlikte, sosyal bilgiler öğretim programının temel içeriği, uzay ve zaman içerisinde insan girişiminin incelenmesidir. Bu konu her zaman eğitim çabalarının merkezinde olmuştur. Ancak, sosyal bilgilerin okul programlarında yer alması uzun bir geçmişe sahip değildir. Sosyal bilgiler dersi, tarih ve sosyal bilimler öğretiminin içinde yer almaktadır. Sosyal bilgiler her zaman değerlerin, toplumsal adetlerin ve dünya görüşlerinin aktarılmasında bir araç olmuştur. 20. yüzyılın ikinci on yılında, gençlere topluma aktif katılım için gerekli bilgi, beceri ve değerleri sağlayarak sosyal gelişmeyi ve demokratik vatandaşlığı ilerletmek amacıyla okul programlarında yer almıştır (Nelson, 2001).

Sönmez (2010) sosyal bilgileri “Toplumsal gerçekle kanıtlamaya dayalı bağ kurma süreci ve bunun sonucunda elde edilen dirik bilgiler” olarak tanımlamıştır (Sönmez 2010: 5). Şimşek (2016)’e göre sosyal bilgiler “İyi bir vatandaş olarak evrensel ve milli değerlere sahip, programın belirlemiş olduğu becerileri gerçek hayatta uygulayabilen, farklı bilim dallarından elde ettiği bilgilerle gelecekteki yaşamına dair sağlıklı bir yol çizebilen bireyler yetiştirme amacıyla geliştirilmiş; kendini yenileyebilen, dinamik ve kompleks bir çalışma alanıdır” (Şimşek 2016: 3). Dönmez (2003) sosyal bilgileri “Dünyadaki olayları sebep ve sonuçlarıyla açıklayan, bireylerin vatandaşlık hak ve sorumluluklarını ortaya koyarak insanın geçmiş, gelecek ve bugünü ile iletişimini ortaya koyan bilgiler” olarak tanımlamıştır (Dönmez 2003: 31).

Sosyal bilgiler, öğrencilerin bilgili birer birey olarak yetişmelerine ve toplumla uyumlu bir şekilde yaşamalarına yardımcı olan, onların sosyal açılarından da gelişim

göstermelerine önem veren bir derstir (Shamsi, 2004). Sosyal bilgiler, değişen koşullarda karar verebilen ve problem çözebilen etkin vatandaşlar yetiştirmek için sosyal bilimlerden gelen bilgi ve yöntemi kullanan bir ders olarak tanımlanmaktadır (Öztürk, 2012). Sosyal bilgiler, insanları ve onların yaşamlarını konu edinmektedir. Sosyal bilgiler, çok disiplinli ve disiplinler arası bir alan olduğu için tarih ve coğrafyaya kıyasla tanımlanması daha zordur (Doğanay, 2002). Bunun yanı sıra sosyal bilgilerin bütüncül ve disiplinler arası olmak üzere temel alınan iki ayırıcı özelliği vardır. Milli Eğitim Bakanlığı 2005 yılı programında ise sosyal bilgilerin tanımı şu şekildedir; “Bireyin, toplumsal var oluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite veya tema altında birleştirilmesini içeren; insanın sosyal ve fizikî çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersidir”(MEB, 2005: 51).

Sosyal bilgilere ilişkin farklı tanımlamalar olmakla birlikte Barr vd. (1978) tarafından yürütülmüştür. Barr vd. (1978) sosyal bilgileri üç geniş kategoride sınıflandırmıştır. Sosyal bilgiler içerisinde vatandaşlık aktarımı, sosyal bilim ve yansıtıcı düşünme süreçlerinin yer aldığını belirtmişlerdir. Yaptıkları analizler sonucunda sosyal bilgiler içerisinde vatandaşlık aktarımının en yaygın gelenek olduğunu; bunu sosyal bilimin ve eleştirel düşüncenin takip ettiği sonucun a ulaşımlardır. Böylece, sosyal bilgiler, sosyal bilimlerin öğretimine, sosyal bilimlerin birleştirilmesine ve vatandaşlık eğitiminin bir yaklaşım olarak görülmesine odaklanmıştır. Daha sonra, tartışmalara son vermek adına sosyal bilgiler için en kapsamlı tanım National Council of the Social Studies (NCSS, 1993) tarafından yapılmıştır. Sosyal bilgileri, öğrencilere vatandaşlık için gerekli nitelikleri kazandırmak için edebiyat, sanat ve sosyal bilimlerin disiplinler arası bir yaklaşımla bütünleştirilmesiyle oluşan bir alan; antropoloji, arkeoloji, ekonomi, coğrafya, tarih, anayasa, felsefe, siyaset bilimi, psikoloji, din ve sosyolojinin yanı sıra beşerî bilimler, matematik ve doğa bilimlerinden beslenen bir ders olarak tanımlamıştır (NCSS, 1993: 3).

Sosyal bilgiler, bir dizi diğer disiplin konularından yararlanır. Bu nedenle sosyal bilgileri tanımlamanın bir diğer önemli kısmı, diğer konu disiplinleriyle ilişkisini ve hangi konulardan içerik aldığını ele almaktır. Sosyal bilgiler içeriğinde konu

disiplinlerinden hangi konuların dahil edileceğini belirlemede iki geniş yaklaşım vardır: bunlardan ilki disiplinlerarası yaklaşımdır. Bu yaklaşımda konu disiplinlerinin birbiriyle ilişkili ancak farklı olduğugöz önünde bulundurularak bu alanlar arasında bağlantı kurularak sosyal bilgiler içeriği oluşturulur. Diğeri ise sosyal bilgiler içeriğinde yer alan disiplinlerarasında ortak olan becerilere ve düşünme türlerine odaklanan entegre veya birleşik bir yaklaşımdır (Hughes vd., 2020).

Sosyal bilgiler, karşılaştığı sorunlara çözüm üreteneve bunu yaparkende sosyal bilimlerden faydalanarak karar veren vatandaşlar yetiştiren bir ders olarak tanımlanabilir. Sosyal bilgiler sosyal bilimlerin yöntemlerini, içeriğini ve bulgularını okul programlarında oldukça basit bir düzeyde almaktadır. Sosyal bilgiler içerisinde bireyin toplumda yaşayış tarzı ve davranışları, temel gereksinimleri, toplumun oluşturduğu kuruluşlar ve değerleri yer almaktadır. Dolayısıyla, sosyal bilgilerin temel kaynağı sosyal bilimlerdir. Bundan dolayı, sosyal bilgiler sosyal bilimlerden seçilmiş, basitleştirilmiş ve düzenlenmiş konular ve bilgiler bütünüdür (Köstüklü, 2014: 1).

Görüldüğü üzere sosyal bilgilere ilişkin tanımlamalarda insan unsuru ön planlıdır. Dolayısıyla, insana ilişkin her şeyin bu dersin kapsamına girebileceği söylenebilir. Bu bağlamdasosyal bilgiler konusu insan olan ve insana ilişkin her şeyi ele alan bir çalışma alanı olarak tanımlanabilir.

1.2. SOSYAL BİLGİLERİN AMACI

Sosyal bilgiler eğitiminin odak noktası, siyasi ve sosyal etkiler nedeniyle son 150 yılda büyük değişiklikler geçirmiştir. Sosyal bilgilerin amacının “vatandaşlık eğitimi” sayesinde gençleri aktif ve katılımcı demokratik vatandaşlar olmaya hazırlamak olduğu bilinmektedir. Vatandaşlık eğitimi, ilk olarak ailede başlayan ve daha sonra okullarda devam eden bir süreç olarak birey ve toplum arasındaki ilişkinin bir sonucu olarak hak ve sorumlulukların nasıl yerine getirileceği bilgi ve becerisinin bireylere kazandırılmasıdır (Akdağ ve Taşkaya, 2013). Barr vd. (1978) sosyal bilgiler müfredatındaki çeşitli amaçları kültürel aktarım, sosyal bilim ve yansıtıcı araştırma olmak üzere üç temada gruplandırmıştır. Sosyal bilgiler eğitiminin çerçevesinin (a) vatandaşlık veya kültürel aktarım, (b) sosyal bilim, (c) yansıtıcı sorgulama, (d) bilinçli sosyal eleştiri ve (e) kişisel gelişimi içerdiğini belirtmiştir (Martorella, 1996).

Sosyal bilgiler dersinin temel amacı, öğrencilerin etkili bir sosyal kişilik geliştirmelerini sağlamaktır. Sosyal kişiliği gelişmiş bir birey, sorumluluklarını bilen,

içinde yaşadığı toplumun kültürü tanıyan, birlikte yaşamayı öğrenen, iyi sosyal ilişkiler geliştirebilen, ulusal günlerin, olayların ve kahramanların farkında olan bir bireydir (Khan ve Nadeem 2020). Sosyal bilgiler eğitimi, öğrencilere başarılı bir vatandaş olabilmeleri ve insanlık durumunu tarihsel, çağdaş, politik, sosyal, ekonomik ve kültürel bağlamlarında anlama ve eyleme geçme için gereken sosyal bilimsel içeriği ve süreçleri sağlamaktadır. Kişisel gelişim olarak sosyal bilgiler, vatandaşlık eğitiminin öğrenciler arasında olumlu bir benlik kavramı ve güçlü bir kişisel yeterlilik duygusu geliştirmeyi içermesi gerektiği inancını yansıtır (Ross, 2020). Dynneson ve Gross (1999) sosyal bilgilerin genel öğretim hedeflerinin ilkinin öğrencileri değişen dünyaya hazırlamak olduğunu belirtmiştir. Bu kapsamda, dünyanın hızla artan nüfusu ve ortaya çıkan sorunları nedeniyle, vatandaşları bu tür değişikliklere nispeten kolaylıkla uyum sağlamaya hazırlamanın çok önemli olduğunu belirtmişlerdir. Sosyal bilgilerinin ikinci temel hedefinin ise öğrencilerin bakış açılarını ve topluma, devlete, ulusa ve dünyaya ilişkin anlayışlarını genişletmektir. Bir problem çözme dersi olarak sosyal bilgiler, öğrencilerin içinde yaşadıkları toplum ve çevrelerindeki dünyada neler olduğu hakkında ilgili bilgilerle donatıldığında bu anlayışları geliştirebilmektedir. Ayrıca, sosyal bilgilerde öğrencilerin kişisel ve toplumsal yaşamlarında ihtiyaç duyacakları bilgi, beceri ve yeteneklere sahip olmasının sağlanması da sosyal bilgilerin hedefleri arasındadır.

1.3. SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİ

Sosyal bilgiler öğretiminin anlamlı olabilmesi için kalıcı anlayışlar, temel sorular, önemli fikirler ve hedefler etrafında yapılandırılmış bilgi, beceri, inanç ve tutumlardan oluşan müfredat ağırları oluşturulmalıdır. Sosyal bilgiler araştırması, sosyal dünyaya olduğu gibi odaklanmalıdır. Yaygın ve kalıcı sosyal konulara ve öğrencilerin yaşamlarıyla olan bağlantılara vurgu yapılmalıdır. Yerel, bölgesel, ulusal ve küresel meseleler, bu meselelerin pek çok farklı düzeyde nasıl bağlantılı olduğu konusunda araştırılmalıdır. Sosyal meselelere ilişkin bu tür araştırmalar sadece meseleye odaklanmamalı, aynı zamanda mevcut ve tartışmalı küresel problemlerin potansiyel çözümlerini formüle etme girişimlerine bakmalı ve bunları analiz etmelidir (NCSS, 2016).

Sosyal bilgiler öğretiminin anlamlı olabilmesi için öğretmenlerin öğrencilerinin ihtiyaçlarını anlaması ve karşılaması gerekir. Öğretmenler, öğrencilerinin çevrelerindeki dünyadaki çeşitliliklerinden ve doğal ilgilerinden yararlanmalıdır. Öğretmenler, öğrencilerin beceri ve deneyimlerini temel alarak, öğrencileri anlamlı bağlantılar

kurmaya ve bilgi ve bakış açılarını genişletmeye zorlayan öğrenme etkinlikleri tasarlayabilir. Başka derslerde olduğu gibi sosyal bilgiler dersinde öğrenciler, belirli bir kavramı anlamak için çeşitli yollardan yararlanır (Statment, 2009). Araştırmalar, öğrencilerin sosyal bilgilere yönelik tutumlarının ve ilgisinin aktif katılım ve öğretmen motivasyonundan ve konunun algılanan değerinden büyük ölçüde etkilendiğini göstermektedir. Dolayısıyla, öğrencileri canlı tartışmalar ve düşündürücü etkinlikler yoluyla öğrenme sürecine aktif katılımcılar olarak dahil eden bilgili, tutkulu öğretmenlere ihtiyaç vardır. Öğrencilere özgün öğretim çalışmaları sağlamak, öğrenci katılımını artırmada önemli bir faktördür (Tanner, 2009).

Sosyal bilgiler öğretimi ve öğrenimi, öğrencilerin öğrenmesine önemli boyutlar katan teknoloji, iletişim ve okuma/yazma becerilerinin etkin kullanımını gerektirir. Tarih, yurttaşlık, coğrafya ve ekonominin güncel geçerli sosyal bilgiler kavram, ilke ve teorilerinin entegrasyonu, tüm sosyal bilgiler programlarının temel bir bileşenidir. Eğitimciler, vatandaşların ve liderlerin karşılaştığı sorunlar hakkında eleştirel, yaratıcı ve etik düşünmeyi teşvik ederken, öğrencilerin yakın sosyal çevresini ve daha geniş sosyal dünyayı çoklu bakış açılarını inceleyerek dengelemeye özen göstermelidir. Çeşitli birincil ve ikincil kaynakların kullanımı, çok çeşitli okuma becerilerini, ilgi alanlarını ve tarihsel bakış açılarını kapsamalıdır. Tüm eğitimin, özellikle de sosyal bilgiler eğitiminin bir amacı hem öğrenciler hem de eğitimciler arasında yaşam boyu öğrenmeyi teşvik etmek ve teşvik etmek olmalıdır (NCSS, 2016).

Sosyal bilgiler öğretimi, öğrencilerin düşünmesine meydan okuyan açık soruların araştırılmasını içermelidir. Bu, bazı zor ama anlamlı soruları düşünmek için bilgi öğrenmenin ötesine geçmek anlamına gelir. Bu ilkeyi hayata geçirmek için öğretmenlerin tartışmaya davet eden soruları nasıl üreteceklerini öğrenmeleri gerekir. Bu keşfedici, açık yaklaşım için gerekli olan bir diğer öğretim becerisi, yapıcı grup tartışması yürütmektir. Öğrencilerin birbirlerinin farklı görüşlerine saygı duymayı öğrenmeleri ve fikirlerinin alay konusu olmayacağına güvenmeleri için uygun faaliyetler uygulanmalıdır. Gerçek kavramların öğretilmesini sağlamak için sosyal bilgiler, öğrencileri sınıfa ve daha geniş topluluğa aktif katılıma dahil etmelidir. Sosyal bilgiler, yaşam boyu, sorumlu öğrenme için gerekli beceri ve alışkanlıkları geliştirmek için öğrencileri hem bağımsız sorgulamaya hem de işbirlikli öğrenmeye dahil etmelidir. Sosyal bilgiler öğrenimi, öğrencilerin konu hakkında hiçbir şey bilmediklerini

varsaymak yerine, onların yaşamları ve toplulukları hakkındaki ön bilgileri üzerine inşa edilmelidir (Zemelman vd., 1998).

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin, öğretime geçmeden önce öğrencilerinin bildikleri, yaptıkları, inandıkları ve anladıkları şeylerin envanterini çıkararak başlamaları esastır. Sosyal bilgiler dersinde, tüm ölçme ve değerlendirme uygulamalarında öğretmenler açık olması gereken nitelikler olan demokratik ilkeleri ve sosyal adaleti sağlamalıdır. Sosyal bilgiler öğretmenleri öğrencilerinin katılım, sorumluluk ve memnuniyet düzeylerini artırmak istiyorlarsa, değerlendirmeyi içeren bir öğrenme kültürü geliştirmeli ve öğrencilerini tüm değerlendirme sürecine dahil etmelidirler (Gallavan ve Kottler, 2009). Öğretmenler öğretim programının planlama, uygulama ve değerlendirmede yansıtıcıdır. Yansıtıcı öğretmenler, sosyal bilgilerin doğası ve amaçları hakkında iyi bilgi sahibidirler, öğrettikleri disiplinler hakkında sürekli gelişen bir anlayışa sahiptirler ve sosyal bilgiler alanındaki pedagojik gelişmelere ayak uydururlar (NCSS, 2016). Etkili sosyal bilgiler öğretimi, öğrencileri sosyal yaşamları ile tanıştırmak için uygun bir yol geliştirmektir. Sosyal bilgiler, içerik olarak farklı sosyal bilim içeriklerinden oluşan bir derstir. Nitelikli branş öğretmenleri, her sınıf seviyesi için ilgili konular, ders kitaplarında verilen alıştırmalar ile ders konuları arasındaki uyum, sınıf içi ve sınıf dışı uygun fiziksel ortam, öğretim planlamasında gösterilen yöntemler ile sınıf içi öğretimde kullanılan yöntemler arasındaki uyum, etkili sosyal bilgiler öğretimi için gerekli koşulları oluşturmaktadır. Bu koşullar sağlanmadan sosyal bilgiler öğretimi etkili olmayacaktır (Ghimire, 2013).

Sosyal bilgiler öğrenenlerin dünyayı anlama ve dönüştürme sürecinde problemler ortaya koymasını ve analiz etmesini gerektirir. Sosyal bilgiler öğretimi, politika yapıcılar tarafından önceden tanımlanmış bir dizi faaliyetin uygulanmasına veya bir teste indirgenmemelidir. Sosyal bilgiler öğrenimi, bir başkasının dünya anlayışını pasif bir şekilde özümsemekle ilgili olmamalı, bunun yerine, dünyanın nasıl olduğuna ve kişinin bu dünyayı dönüştürmek için nasıl hareket edebileceğine dair kişisel olarak anlamlı bir anlayış yaratma alıştırmaları olmalıdır.

1.4. SOSYAL BİLGİLERİN GELİŞİMİ

1.4.1. Sosyal Bilgilerin Dünyadaki Gelişimi

Sosyal bilgileri okullarda bir ders olarak anlamak için tarihine bakmak yararlıdır. Çoğu eğitim tarihçisi, sosyal bilgileri bir Amerikan icadı olarak kabul eder ve bir konu

olarak bu dersin kökenleri ABD' de 20.yüzyılın başlarına kadar izlenebilir (Ravitch, 2003). Sosyal bilgiler, tarihi süreç içerisinde farklı topluluklarda ve farklı coğrafyalarda var olmuştur. Sosyal bilim alanının ise insanlık tarihi kadar eski olduğu belirtilmektedir. Zaman içerisinde toplumlar sosyal bilimlerini geliştirerek tarih, sosyoloji, antropoloji vb. bilim dallarına ilişkin konulara önemli katkılar sağlamışlardır. Tarihin farklı çağlarında Çin, Yunan ve Roma medeniyetleri sosyal bilimlere önem verdiği bilinmektedir (Köken, 2002). Sosyal bilgilerin kapsamına giren dersler Antik Yunan döneminden itibaren yer alsa da bu derslerin öğretim programlarında yaygın bir şekilde yer alması büyük ölçüde 19. yüzyılda Batı Avrupa ve Kuzey Amerika ülkelerinde gerçekleşmiştir (Öztürk, 2012). 19. yüzyıl Amerika'sındaki en önemli değişim ekonomik ve sosyal alanlarda yaşanmıştır. Bu dönemde Amerika'da sanayi devriminin getirdiği endüstrileşme ve şehirleşme toplum yapısını şekillendirmeye başlamıştır. Ekonomik gelişmeyle birlikte eğitimde de gelişmeler yaşanmıştır. İnsanların gelir düzeyleri artıp ekonomi daha karmaşık hale gelince insanlar eğitime daha fazla önem vermeye başlamıştır (Rury, 2012). Bununla birlikte disiplinler arası bir vatandaşlık eğitim programı olarak sosyal bilgiler ABD'nin 20. yüzyıla girerken yaşadığı sosyal, kültürel, ekonomik vb. alanlardaki büyük toplumsal dönüşümün doğurduğu sorunlara çözüm arama çabalarının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Barth, 1991'den akt. Öztürk, 2012: 43).

Sosyal bilgiler dersinin ortaya çıkmasından sonra, bu dersin ne olduğu ve neyi içermesi gerektiğine ilişkin tartışmalar süregelmiştir. Bundan dolayı sosyal bilgilere ilişkin farklı tanımlamalar yer almıştır. Bu süreçte sosyal bilgilere ilişkin genel bir tanımlama yapma çabaları içerisinde zamanla materyal geliştirme ve öğretmen eğitimi alanında kurumsal bir yapılanma görülmüştür. Sosyal bilgiler ismi ilk kez 1916 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde toplanan "Milli Eğitim Derneği Orta Dereceli Okulu Yeniden Teşkilatlandırma Komisyonu Sosyal Bilgiler Komitesi" (The Committee of Social Studies of the Commission on the Reorganization of Secondary Education of the National Education Association) tarafından kabul edilmiştir. Yayımlanan bu bülten önce ABD'de daha sonra da tüm dünyada sosyal bilimlerin gelişiminde çığır açıcı olarak görülmüştür (Kan, 2010). Sosyal bilgilerin ilk programında ağırlıklı olarak tarih, coğrafya ve vatandaşlık konuları yer almıştır. Bununla birlikte toplumsal alanda yaşanan gelişmelere bağlı olarak sosyal bilgilerin içeriğinde de farklılaşmalar meydana gelmiştir. İlerleyen dönemlerde sosyal bilgiler alanında yer alan toplumun gelişimi ve

sosyal grupların üyesi olarak insanlar üzerinde durmuşlar ve özellikle iyi vatandaş yetiştirmeyi amaçlamıştır (U.S. Bureau of Education, 1916'dan akt. Yalçın, 2016).

1921 yılında sosyal bilgiler öğretmenleri ile ilgilenen mesleki bir kuruluş olan Ulusal Sosyal Bilimler Konseyi (National Council of the Social Studies) kurulmuştur. Kuruluşundan 8 yıl sonra ise “Sosyal Eğitim” (Social Education) dergisini yayınlamıştır. 1918 yılında ilköğretimi temel alan “Sosyal Bilgiler ve Genç Öğrenenler” (Social Studies and the Young Learner) Dergisi NCSS tarafından yayımlanmaya başlanmıştır (Beal, vd. 2009). 1929 yılında ABD okullarında Sosyal Bilgiler Komisyonu kurulmuştur. Bu komisyonda sosyal bilgiler dersinine kapsamlı ve detaylı şekilde yapan sosyal bilimciler ve eğitimciler yer almıştır (Barr vd.,1978). 1930’lu yıllar ve 1. Dünya Savaşı sonrası dönemde ise ABD okullarında eğitim ve sosyal bilgiler eğitimi daha çok ideolojik olarak yürütülmüştür. Bu dönemde Amerikan okullarındaki programların çoğu konu merkezlidir (Hillway, 1964). ABD’de okullarda zaten öğretilen bir ders olan tarih, daha sonra 1930’larda coğrafya ve yurttaşlık bilgilerinin yanı sıra sosyal bilimlere entegre edilmiştir. Sonuç olarak, tarih konu içeriği, birçok bağlamda sosyal bilgiler içeriğinin ve yaklaşımının çoğunu yönlendirmiştir.

2. Dünya Savaşı ile ABD’de sosyal bilgilerin konuları daha çok coğrafya ve savaş konularından oluşmuştur. Ayrıca, savaş sonrası dönemde ise kalıcı barışın sağlanması, çok kültürlülük ve kültürler arası eğitim konuları da programa girmiştir. Bu dönemde sosyal bilgiler programı bütünüyle değerlendirilmeye alınmıştır (Evans, 2004). 1950’li ve 1960’li yıllarda Amerikan eğitim sisteminde önemli değişiklikler yaşanmıştır. 2. Dünya savaşı sonrasında Amerika’nın bilimsel araştırma yapmaya olanak sağlayacak eğitimi sunmadığı görüşü karşısında bu reform hareketi gerçekleştirilmiştir. 1950’de Ulusal Fen Birliği (National Science Foundation) kurulmasından sonra Rusya’nın Sputnik uzak aracını uzaya göndermesinden sonra hız kazanmıştır. Rusya’nın bu eylemine karşılık olarak Amerika’da NASA birliği kurmuştur. Bütün bu çabaların sonucunda liselerde fen alanına yoğunlaşacak yeni bir programın geliştirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bununla birlikte liselerde biyoloji, kimya, yeryüzü bilimi ve sonrasında sosyal bilimler alanlarında da programlar geliştirilmiştir. Dolayısıyla sosyal problemlerden uzaklaşarak akademik disiplinlere geri dönmüştür (Pea ve Collins, 2008).

1960’ta eğitim alanında meydana gelen gelişmelere paralel olarak sosyal bilgiler alanında da gelişmeler yaşanmıştır. Bu dönemde buluş yoluyla öğrenme yaklaşımının

etkisi sosyal bilgiler alanında görülmüştür (Tekindal, 2003: 396). 1970’li yıllarda hem program materyalleri hem de öğretmen eğitiminde önemli yenilik ve gelişmeler yaşanmıştır. Bu dönem, “Yeni Sosyal Bilgiler” dönemi olarak bilinmektedir. Sosyal bilgiler eğitimini yeniden canlandırmak için nasıl bir düzenlemeye gidilmesi ve ne tür reformların yapılması gerektiğini bildiklerini düşünen sosyal bilimler ve eğitimcilerden oluşan bir gurup, ABD’de bu hareketi ortaya çıkarmıştır. Bu dönemde şehirleşme, çevrecilik, nüfus, kadın çalışmaları, Afrika ve Asya ile ilgili konular başta olmak üzere programa yeni konular eklenmiştir. Bununla birlikte yeni sosyal bilgilerin terminolojisi sorgulama, değerler ve karar verme üzerine kurulmuştur (Kan, 2010).

1980’li yıllarda yeni sosyal bilgiler anlayışı terkedilerek geleneksel anlayışa geri dönülmüştür. 1990’lı yıllarda ise sosyal bilgilerde program ve konu önerilerinin üzerinde durulmuştur. Ayrıca 1995’li yıllarda, farklı konu veya modellerin geliştirildiği bir dönemi kapsamaktadır. NCSS’nin kapsamında yer alan bazı gruplar, sosyal bilgilerle ilgili hem ulusal hem ileri düzeyde öneri ve projeler geliştirip sunmaya başlamışlardır (Bealvd., 2009). Görüldüğü üzere uzun bir geçmişe sahip olan sosyal bilgiler anlayışı farklı dönemlerde farklı şekillerde ele alınmıştır. Sosyal bilgiler özellikle toplumda meydana gelen gelişmelerden etkilenmiş ve sosyal bilgiler programları da bu gelişmeler doğrultusunda değişikliğe uğramış ve şekillenmiştir.

Ancak sosyal bilgiler her ülkede aynı şekilde kullanılmamaktadır. Wong (1991) ülkelerin bölge ve sömürge geçmişi ile ilgili sosyal bilgiler müfredatlarının kullanımında eğilimler olduğunu belirtmiştir. Doğu Avrupa ülkelerinde sosyal bilimlere geçiş görülmemiştir. Ek olarak, sosyal bilgiler, daha önce Anglo-ABD ve İspanyol kolonileri olan ülkelere tarihin ve coğrafyanın yerini büyük ölçüde almış gibi görünse de Fransız sömürge geçmişine sahip ülkelere durum böyle olmamıştır (Wong, 1991).

1.4.2. Sosyal Bilgilerin Türkiye’de Gelişimi

ABD başta olmak üzere yabancı ülkelere yaşanan toplumsal olayların eğitim programlarını etkilemesi ve bu doğrultuda eğitim programlarında değişiklikler yaşanması Türkiye’de de çeşitli değişikliklere neden olmuştur. Bu bağlamda Türkiye’de sosyal bilgiler alanında da çeşitli değişikliklerin yaşandığı görülmektedir.

Ülkemizde sosyal bilgiler dersinin tarihi gelişimin Osmanlı Devleti’ne kadar uzanmaktadır. Osmanlı Devleti’nde Abdurrahman Şeref (1853-1825) sosyal bilgiler öğretmenin prototipi olarak kabul edilmektedir (Yazıcı, 2008). Ancak sosyal bilgiler

dersi öğretim programlarının kapsamına giren konuları içeren dersler, ilk kez Sultan II. Abdülhamid (1876-1909) zamanında ilkokul programlarına girmiştir. Bu dönemde öğretim programı sadece tarih ve coğrafya dersleri yer almıştır (Öztürk ve Otluoğlu, 2002). 1913'te Fransa İlköğretim Kanunu'nun etkisi ile "Geçici İlköğretim Kanunu" yürürlüğe girmiştir. Bu dönemde yayınlanan ders programına bakıldığında bugün Sosyal Bilgiler olarak adlandırılan Tarih, Coğrafya ve Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye adı altındaki farklı derslerin yer aldığı görülmektedir (Akyüz, 2012).

Cumhuriyet ilan edildikten sonra eğitimin başlıca amacı, her düzeydeki okullarda Cumhuriyet rejiminin gerektirdiği ve yeni Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu nesiller yetiştirmek olmuştur. Cumhuriyetin ilanını takip eden yıllarda Türkiye, ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda bağımsız bir ülke olma amacını gerçekleştirmede eğitimi temel araç olarak görmüştür (Akyüz, 2012). Türkiye'de Sosyal Bilgiler programlarının kronolojik gelişimi incelendiğinde; 1924 programında yer alan Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumatı Vataniye dersi, 1926'da Yurt Bilgisi dersi olarak değiştirilmiştir. 1926, 1936 ve 1948 programları zaman içerisinde yapılan düzenlemelerle 1962 yılına kadar gelmiştir.

1950'li ve 1960'lı yıllarda ise Türkiye'de eğitimsel süreçlerde değişiklikler yaşanmıştır. Bu yıllarda ABD'ye doğru bir yönelim olmuş ve yeni bir eğitim sistemi kurma çabaları, milli eğitime de yansımıştır. 1962'de disiplinler arası bir yaklaşımla sosyal alan dersleri "Toplum ve Ülke İncelemeleri" adı altında birleştirilmiştir. Ancak bu derse ilişkin herhangi bir ders kitabı çıkarılamamıştır. Öğretmenler mevcut tarih, coğrafya ve vatandaşlık bilgisi konularından yararlanarak bu dersi vermeye çalışmışlardır (Günden, 1995). 1968'de yapılan değişiklikle üç yıllık ortaokulların her sınıfında okutulmak üzere ilk kez sosyal bilgiler dersi öğretim programına dâhil edilmiştir (İnan, 2014: 11). 1985 yılında ortaokullarda sosyal bilgiler dersi kaldırılmış, bunun yerine milli tarih, milli coğrafya ve vatandaşlık bilgileri dersleri konulmuştur. 1992'de yeni bir Vatandaşlık Bilgileri programı uygulanmıştır. 1997'de ise sekiz yıllık zorunlu eğitim yürürlüğe girmiştir. Bunun bir sonucu olarak Milli Tarih ve Milli Coğrafya dersleri kaldırılmış, bunların yerine 1998'de 4. ve 7. sınıfları kapsayacak şekilde yeni bir Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı yürürlüğe konulmuştur. 2005 yılında sosyal bilgiler dersi öğretim programında değişiklikler yapılmıştır (Öztürk ve Otluoğlu, 2002). Yeni programda geleneksel eğitim anlayışından vazgeçilerek

yapılandırmacı eğitim anlayışı temel alınmıştır. 2005 yılı sosyal bilgiler dersi öğretim programının vizyonu da şu şekilde belirlenmiştir: “21. yüzyılın çağdaş, Atatürk ilke ve inkılaplarını benimsemiş, Türk tarihini ve kültürünü kavramış, temel demokratik değerlerle donanmış ve insan haklarına saygılı, yaşadığı çevreye duyarlı, bilgiyi deneyimlerine göre yorumlayıp sosyal ve kültürel bağlam içinde oluşturan, kullanan ve düzenleyen (eleştirel düşünen, yaratıcı ve doğru karar veren), sosyal katılım becerileri gelişmiş, sosyal bilimcilerin bilimsel bilgiyi üretirken kullandıkları yöntemleri kazanmış, sosyal yaşamda etkin, üretken, haklarını ve sorumluluklarını bilen, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarını yetiştirmektir.” (MEB, 2005: 50).

Bilim ve teknolojide yaşanan gelişmeler sonucunda bireylerin ve toplumun ihtiyaçlarında da değişiklikler meydana gelmiştir. Bundan dolayı bireylerin sahip olması gereken bilgi ve becerilere yönelik beklentiler de değişmiştir. Bu doğrultuda 2005 sosyal bilgiler dersi öğretim programı tekrar düzenlenerek 2017 yılında 5. sınıflarda pilot okullarda, 2018-2019 eğitim öğretim döneminde tüm okullarda uygulamaya koyulmuştur. Güncellenen sosyal bilgiler dersi öğretim programı ile bireylerin yetişmesine hizmet edecek öğretim programları sadece bilgi aktaran bir yapıdan ziyade bireysel farklılıkları dikkate alan, değer ve beceri kazandırma hedefli, sade ve anlaşılır bir yapıda hazırlanmıştır (MEB, 2018: 52).

Görüldüğü üzere sosyal bilgiler dersi öğretim programı ile ilgili dünyada yaşanan gelişmelerin Türkiye’de de yansımaları olmuştur. Dolayısıyla dünyada yaşanan gelişmeler ve eğitim programlarındaki değişiklikler Türkiye’de sosyal bilgiler dersi öğretim programının şekillenmesinde etkili olmuştur. Günün ihtiyaçlarına, değişen dünya koşullarına göre sosyal bilgiler programlarının düzenlendiği, gözden geçirildiği ve bir önceki programa göre iyileştirmeler yapıldığı söylenebilir. Özellikle son programlarda yapılandırmacı eğitim anlayışının temel alınarak sosyal bilgiler dersi öğretim programında öğrencilerin etkin katılımına önem verildiği görülmektedir. Programların incelenmesi ve günün ihtiyaçlarına cevap verebilecek şekilde düzenlenmesi istenilen kazanımlara ulaşılabilmesi açısından önemlidir.

1.5. SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİNDE YAKLAŞIMLAR

Sosyal bilgiler dersinin okutulmaya başladığı andan günümüze kadar bu derse ilişkin farklı eğilimler bulunmaktadır. Bu farklı eğilimler doğrultusunda farklı tanımlar ortaya konulmuştur. Bu konuda en kapsamlı çalışma ise Barr vd. (1978) tarafından

yapılmıştır. Araştırmacılar yaptıkları sınıflandırmada sosyal bilgiler öğretiminde “vatandaşlık bilgisi aktarımı olarak sosyal bilgiler, sosyal bilim olarak sosyal bilgiler ve yansıtıcı inceleme olarak sosyal bilgiler” olmak üzere üç geleneksel yaklaşıma yer vermişlerdir. 1980 yılında Nelson ve Michealisbu üç yaklaşıma iki yaklaşım daha eklemişlerdir. Bu yaklaşımlardan ilki “bilgiye bağlı sosyal eleştiri” iken ikinci yaklaşım “bireysel gelişmedir” (Ross, 2006). Morriset ve Hass de sosyal bilgilerde akademik disiplinlerin yönleri ve muhafazakâr kültürel süreklilik misyonunu savunmuşlar ve hatta okullarda bunlara ağırlık vererek bazı uygulamalar yapmışlardır (Wayne, 2006: 23-24). Ancak bu yaklaşımların Barr vd. (1977) ortaya koyduğu vatandaşlık aktarımı ve sosyal bilgiler geleneklerine oldukça yakın olduğu görülmektedir. Bu çalışmada Barr vd. (1977) tarafından ortaya koyulan ve sosyal bilgiler alanında en çok kabul gören üç ayrı gelenek ele alınmış olup aşağıda detaylandırılmıştır.

1.5.1. Vatandaşlık Aktarımı Olarak Sosyal Bilgiler Öğretimi

Vatandaşlık aktarımı, sosyal bilgiler öğretiminde bilinen en eski ve en yaygın yaklaşımdır. Bunun temelini oluşturan çeşitli olaylar yaşanmıştır. 19. yüzyılın başlarından itibaren ABD'nin hızla kalkınması ekonomik alanda olduğu kadar sosyal alanda da değişimlere yol açmıştır. Sanayileşmenin etkisiyle kırsal bölgelerden kentlere doğru bir göz yaşanmış, bunda sosyal hayatta karmaşaya neden olmuştur (Yılar ve Tomal, 2018). Bu karmaşık durumu düzenlemek ve toplumda ortak bir vatandaşlık bilinci geliştirmek amacıyla eğitimde çeşitli reformlar gerçekleştirilmiştir (Güngördü, 2002). Böylece ülkede yaşayan insanlara ortak milli değerleri kazandırarak vatandaşlık bilincini kazanmaları amaçlanmış, sosyal bilgiler öğretiminde de vatandaşlık aktarımı olarak sosyal bilgiler yaklaşımı en eski gelenek olarak yerini almıştır (Yılar ve Tağrıkkulu, 2019).

Vatandaşlık aktarımı kavramı, öğretmenlerin belli davranışları, bilgileri, bakış açılarını ve değerlerin öğrencilerin öğrenebilmesi için tasarlamış oldukları bir öğretim türünü yansıtmaktadır. Öğretmenler, toplumun kendisinden aktarmasını istediğini düşündüğü, bu çok önemli kültürel örnekleri kelimesi kelimesine aktarmaktadır (Barr, vd., 1977). Bu yaklaşıma göre sosyal bilgilerin amacı, öğrencilere genel kabul görmüş bir olgusal bilgi gövdesi öğretmek, ulusal değerleri ve “iyi vatandaşlık” fikirlerini teşvik etmektir. Ayrıca, bu anlayış kültürel ve sosyal birliği teşvik etmeye odaklanır ve deneyim çeşitliliğine daha az önem verir (Ross vd., 2014). Bu yaklaşımın temel amacı toplumun temel kurum, değer ve inançlarını çocuklara ve gençlere aktararak kültürel

devamlılığı sağlamaktır. Kültürel miras aktarılırken öğrencilere geçmişteki bilgiler ve olgular, temel toplumsal kurumlar, değerler ve inançlar kazandırılmaya çalışılır. Bu yaklaşıma göre yetişkinler öğrencilere neler kazandırılabilceğini onlardan daha iyi bilmektedir. Burada amaç, inanışların sorgulanması değildir, doğru inançları aktarmak, öne sürmek ve gerekçeleri açıklamaktır (Erden, 1996: 7). Böylece, genç nesillerin geçmişlerini öğrenmesi, geçmişe uygun tutum ve davranışlar sergilemesi ve otoriteye bağlı kalarak istenilen özelliklerde vatandaşlar yetiştirilmesi amaçlanmaktadır (Doğanay, 2005). Dolayısıyla vatandaşlık aktarımı ile toplumun temel kurum, değer ve inançlarının öğretilerinin telkin edilerek mevcut durumun devamlılığının sağlanması da amaçlanmaktadır (Öztürk, 2012).

Vatandaşlık aktarımında vatandaşlık bilgilerinin bireylere aktarılması söz konusudur. Vatandaş ise kabul edilmiş bazı mutlak ilkelere uyan, belirli inançları taşıyan, belli değerlere sadık olan, belirli etkinliklere katılan ve gerek ulusal gerekse evrensel nitelikteki insanlara saygı duyan yönlendirilmiş bir kişidir. Burada önemli olan ve vurgulanan unsur katılımdır. İyi bir vatandaş kendisinden neler istendiğini bilir ve bunları yerine getirir. Bununla birlikte kabullenme de önemlidir. Öğrenciler birtakım inanç ve değerleri özümsemelidir. Bu tam anlamıyla, farkına varılmadan gerçekleşecektir. Öğrenci ilköğretim döneminde sessizce ve yavaşça bir takım tutum, değer ve değer yargılarını benimseyecektir (Erden, 1996: 7). Bu yaklaşımda öğretmenler kendi toplulukları ile ilgili çeşitli beklentilerde derse başlamaktadır. Öğretmenler önemli olan hedeflerin farkındadır. Doğru ve yanlış olanları iyi bilmektedir. Toplum kültüründe hangi davranışların ödüllendirilip hangi davranışların cezalandırılacağını iyi bilirler ve toplumsal katılım için kültürün nasıl değerlendirileceğini de bilirler (Barr vd., 1978). Yaklaşımın bir diğer özelliği değişim ve gelişmeden ziyade mevcut değerlerin korunmasını temel almasıdır. Yöntem olarak da vatandaşlıkla ilgili değer ve inanışların öğretmen merkezli bir yaklaşımla anlatılması esastır. Öğretmenler ideal vatandaşı örnek olarak gösterir ve bu vatandaşın sahip olduğu özelliklerin sorgulanmadan kazanılması gerektiğini anlatır. Dolayısıyla, bu yöntem bir telkin yöntemidir. Bu yaklaşıma göre tarih öğretimi kültürün temel değer ve inanışlarını genç kuşağa aktarmak için yapılmalıdır. Mevcut değerler sorgulanmadan kabul edilmelidir (Doğanay, 2005).

1.5.2. Sosyal Bilim Olarak Sosyal Bilgiler Öğretimi

Sosyal bilim olarak sosyal bilgiler öğretimi yaklaşımına göre öğrencilere sosyal bilimlerle ilgili disiplinlerde yer alan bilgi, beceri ve değerler kazandırılmalıdır (Barr vd., 1978). Bu yaklaşıma göre iyi iyi vatandaş yetiştirmek tarih, coğrafya, vatandaşlık gibi sosyal bilim alanlarında bir düşünme tarzı geliştiren bireylerin yetiştirilmesidir. Bireyler bir bilim insanı gibi düşünmeyi öğrendikten sonra iyi bir vatandaş olarak değerlendirmeyi, dikkatle anlamlandırmayı ve mantıklı sonuçlara varmayı gereğince anlamış olacaktır (Barth ve Demirtaş 1997). Bu yaklaşımın temel mantığı, öğrencilerin sosyal bilimlerin temel ilkeleri ve içeriğini kavramaları için onlara yardımcı olmaktır (Doğanay ve Sarı, 2004). Sosyal bilim olarak sosyal bilgiler öğretimi, sosyal bilimlere ait bilgi, beceri ve değerlerin kazandırılmasının etkili vatandaşlık için en iyi hazırlık olduğu varsayımına dayanmaktadır. Bu yaklaşıma göre öğrenciler sosyal bilimlerin yapısına ilişkin bilgi toplama ve yorumlama süreçlerini öğrenmelidir. Bundan dolayı, sosyal bilimciler tarafından belirlenen önemli bulgular, bakış açıları ve sorunlar, sosyal bilgiler programlarının içeriğini oluşturmaktadır (Öztürk, 2012).

İçeriğin öğrencilere kazandırılmasında sosyal bilimcilerin kullandığı yöntemlerden olan buluş ve araştırma inceleme yoluyla öğrenme yöntemleri kullanılmaktadır (Barth ve Demirtaş, 1997). Öğrenciler sosyal bilim derslerinde bir konu alanından hareketle çeşitli gözlemler yapar, bunlarla ilgili veri toplar ve verileri analiz eder. Daha sonra öğrenciler karşılaştırmalı bir analiz yapmaya çalışırlar (Barr vd., 1978). Sosyal bilimlerin içeriği kadar bu yöntemin diğer bir önemli tarafı da sosyal bilimcilerin bilgiye ulaşırken kullandıkları yöntemi öğrencilere öğretebilmektir. Bu şekilde çocuklar dünyayı sosyal bilimciler gibi düşünmeye ve anlamaya çalışacaklardır. Bu yaklaşımın muhtevasını sosyal bilimlerin bilgi temeli oluşturur. Çocuklar insan davranışlarını ve vatandaş olma sorumluluğunu, sosyal bilimlerin temel prensiplerini inceleyerek öğrenirler (Doğanay ve Sarı, 2004).

1.5.3. Yansıtıcı İnceleme Olarak Sosyal Bilgiler Öğretimi

Yansıtıcı inceleme olarak sosyal bilgiler öğretimi yaklaşımının temelini John Dewey'in görüşleri ile birlikte ilerlemeci ve pragmatist anlayış oluşturmaktadır. Bu anlayışa göre eğitim faaliyetleri kültürel değerlerin aktarılmasından daha çok öğrencilerin ilgi ve gereksinimlerine göre yürütülmelidir. Öğrenciler için yararlı olmayan bilgiler programda yer almamalıdır. Günümüz okullarının temel amacı da

çocukların topluma daha kolay uyum sağlaması ve daha rahat yaşamaları olmalıdır (Barr vd., 1978). Bu yaklaşımda da iyi bir vatandaş yetiştirmek temel amaçtır. Ancak, bu yöntemi kullananlar için ilköğretimde vatandaşlık eğitimi, öğrencilerin, toplumsal ve bireysel problemler karşısında, mantıklı, makul ve düşünülerek alınmış kararlara varmasını sağlamaya yöneliktir (Barth ve Demirtaş, 1997).

Bu yaklaşımda öğrencilerin bireysel ve toplumsal problemleri tanıma, analiz etme ve karar verme süreçlerinin geliştirilmesi (Tay, 2011); yaşamlarında karşılaşılabilecekleri kişisel, sosyal ve politik sorunları çözerken doğru kararlar alabilmelerine yardımcı olunması (Kabapınar, 2012: 33) ve onların problem çözme ve karar alma becerilerini öğrenip uygulayabilmeleri amaçlanmaktadır. Bunların yanı sıra, okuma-yazma, farklı kaynaklardan bilgiyi kullanma, problemleri belirleme ve çözme, bilgiyi yorumlama ve değerlerle ilgili durumları belirleyip çözüme ulaştırma becerilerinin de geliştirilmesi istenilir (Doğanay, 2005). Bundan dolayı önceden belirlenmiş ve mutlak uygulanması gereken bir içerik yoktur. Bunun yerine yapılacak etkinliklerde öğrencileri doğrudan ilgilendiren, etkileyen ve kaygılandıran güncel konu ve sorunlara odaklanılması istenilir (Öztürk, 2009). Öğrenciler problemleri çözme, karar alma süreçlerinde bilgiyi kullanmaktadır. Ancak, odak nokta bilgi değil, problemin çözümüdür. Yansıtıcı inceleme yaklaşımının odak noktası araştırma-inceleme ve problem çözmedir. Yöntem olarak sosyal bilim yaklaşımına benzemektedir. Ancak, sosyal bilim yaklaşımında içerik ve öğrenme yaşantıları sosyal bilim dallarından seçilirken, bu yaklaşımda içerik öğrencileri kişisel olarak etkileyen durumların yer aldığı konu ve sorunlardan seçilmektedir. Öğretmenler de öncelikle çocukların kendilerini etkileyen sorunları belirlemeli ve incelemelidir. Daha sonra, bunları daha geniş bir bakış açısıyla sosyal ve politik sorunlarla ilişkilendirmelerine yardımcı olmalıdır (Doğanay, 2005).

Yansıtıcı araştırma sürecinde öğretme süreci düşüncelerin nasıl gerçekleştiği hakkında bir dizi inanç akışı olarak tanımlanmıştır. Bu yaklaşımın temel yöntemi, araştırma incelemedir (Öztürk, 2012). Araştırma-inceleme yoluyla öğrenmeyi destekleyen etkinlikler yaratıcı drama, rol oynama, küçük grup çalışması, ahlaki ikilemler, sınıf toplantıları, benzetişimler (simülasyonlar) ve kubaşık (iş birliğine dayalı) öğrenme gibi etkinliklerdir (Doğanay, 2005).

2. DERS KİTAPLARI

1800'lü yıllarda bilimin ve kitap basma sanatının çığır açmasıyla eğitim alanında değişiklikler yaşanmıştır. Yaşanan büyük sosyal devrimler ve tarım toplumdan aşamalı olarak sanayi toplumuna geçilmesiyle birlikte eğitim alanı daha da önem kazanmıştır. Dünya'da birçok ülke, vatandaşlarının eğitim alabilmesi için yeni sistemler geliştirmiştir. Sınıflar, öğretmenlerin ders verdiği merkezi nokta haline gelmiştir. Sonuç olarak, öğretme ve öğrenme ders kitaplarına bağlı olarak yürütülmeye başlanmıştır. Ayrıca okullarda ders kitaplarının kullanılma süreci öğretim programı ve ders programlarının oluşturulmasıyla sonuçlanmıştır. Bu şekilde, öğretmenler bilgi içeriği ile ilgili daha iyi bir genel bakışa sahip olmuş, öğrencileri daha kolay kontrol edebilmiştir. Böylece ders kitapları eğitim dünyasının vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir (Nilsson, 2006).

Ders kitapları hem örgün hem de yaygın eğitimde kullanılan, öğrenimi gerçekleştirmek için tasarlanmış, öğretim programında yer alan kazanım ve davranışların gerektirdiği strateji, yöntem ve teknikleri uygulamaya uygun temel öğretim araçlarıdır (Kılıç ve Seven, 2002). Öğrencilerin gelişim özelliklerine ve seviyelerine uygun olarak hazırlanmış metinlerden oluşan, öğretim programının ilkelerine uygun olarak hazırlanan ve içerdiği bilgileri öğrencilere sunan bir öğrenme-öğretme materyalidir. Bununla birlikte, önceden hazırlanan bilgileri düzenli bir şekilde açıklayan, dersin amaçlarına uygun olarak öğrencileri yönlendiren, yetiştiren, öğrenme yaşantılarına kaynaklık eden yazılı ve basılı öğrenme öğretim ortamıdır (Keser, 2004). Ders kitapları, eğitim programlarında yer alan kazanımlar doğrultusunda derslerin içerikleri ile ilgili bilgileri öğrencilere sunan ve bireysel öğrenme hızlarına uygun çalışma fırsatı veren öğretim araçlarıdır (Evin ve Kafadar, 2004). Ayrıca belirli bir konudaki bilimsel bilginin temelini temsil eden, devlet eğitim standartlarına ve didaktik gereksinimlerine uygun olarak ve resmi olarak onaylanan bilgilendirici bir eğitim kitabı türüdür. Ders kitabı, bir disiplinin öğrenmesinin ayrıntılı bir modelidir, öğrencilere hitap eder ve basılı ve elektronik versiyonlarda sunulur (Nikonova vd., 2016). Bununla birlikte öğretim programının ana taşıyıcısı konumunda olan temel eğitim araçlarından biridir. Ders kitabı hem öğrencilerin hem de öğretmenlerin kullanımına yöneliktir (Mithanks ve Grmek, 2020). Eğitim materyallerinden biri olan ders kitaplarının amacı, eğitimin amaçlarını gerçekleştirerek öğrencilerin öğrenme yaşamlarında kaynak işlevi görmektir. Bu nedenle okullarda en çok tercih edilen ve kullanılan materyallerdir. Ders

kitapları eğitimin her kademesinde tercih edilmesi ve öğrencilere eğitim ortamı kazandırması nedeniyle eğitim sisteminde önemli bir yere sahiptir (Uyulgan vd., 2011).

2.1. DERS KİTABININ İŞLEVLERİ

Öğrenme ve öğretme sürecinde öğretmenler ve öğrenenler açısından oldukça yararlı olan ders kitaplarının çeşitli işlevleri vardır. Öncelikle, ders kitapları bilgi verme, bilgiyi sistematikleştirme, kendi kendine öğrenme, bilgiyi koordine etme (eş güdümlenme), kişilik geliştirme işlevlerine sahiptir (Demirel ve Kıroğlu, 2005). Ders kitaplarının öğretmenleri desteklemek için yerine getirebileceği işlevler iki yönlüdür. Bunlar, planlama öğretme ve mesleki gelişim şeklindedir (Reys, 2006). Mikk (2000) öğrencilerin öğrenmelerine destek olarak ders kitaplarının işlevlerini şu şekilde tanımlamıştır:

- ✓ Öğrencileri öğrenmeye motive etme
- ✓ Bilgiyi temsil etme (dönüştürme ve sistemleştirme)
- ✓ Öğrencilere bilgi edinmeleri için rehberlik etme
- ✓ Öğrencileri öğrenme stratejileri edinmeleri için yönlendirme
- ✓ Öz değerlendirmeye yardımcı olma
- ✓ Değerler eğitimini kolaylaştırma

Swanepoel (2010) de ders kitaplarının aşağıda yer alan işlevleri olduğu görüşündedir:

- ✓ Konu bilgisini temsil etme
- ✓ Bilimin doğasına ilişkin uygun bir görüş sağlamak
- ✓ Öğrenci öğrenmesine rehberlik etme
- ✓ Ön bilgiyi belirlemek
- ✓ Bilgi edinimini kolaylaştırmak için açıklamalar ve etkinlikler sağlamak
- ✓ Alıştırma ve uygulama olanakları sağlamak
- ✓ Öz değerlendirmeyi kolaylaştırmak
- ✓ Öğrencileri öğrenme stratejileri edinmeleri için yönlendirmek
- ✓ Üst bilişi teşvik etmek

2.2. DERS KİTAPLARININ ÖĞRETMEN VE ÖĞRENCİ AÇISINDAN OLUMLU YANLARI

Öğrenme sürecinde ders kitabı kullanmanın birçok avantajı olduğu bilinmektedir. Hutchinson ve Torres (1994) öğretim programlarında herhangi bir değişiklik olduğu dönemlerde, ders kitaplarının öğretmenlere yardımcı olduğunu ve kolaylıklar sağladığını belirtmiştir. Çoğu öğretmen, ders kitaplarının faydalı materyaller olduğu ve öğretim sürecinde kendilerine yardımcı olduğunu belirtmektedir. Bununla birlikte, öğrencilerin zorlu öğrenme sürecine doğru rehberlik edecek ders kitapları öğrenme sürecinin daha etkili olmasını sağlamaktadır. Bir ders kitabı, öğretmenin çalışmasını pekiştirir. Öğrencilerin de daha fazla öğrenmelerine ve öğrendiklerini gözden geçirmelerine olanak sağlar. Dolayısıyla, ders kitabı öğretmenlere ve öğrencilere bir öğretim ve öğrenme yapısı sunar, metodolojik destek sağlar ve gözden geçirme ve hazırlık yapma için fırsatlar sunar (McGrath, 2002).

Bir ders kitabında izlenen mantıksal ve psikolojik sıra, öğretmenin konuyu düzenli ve sistematik bir şekilde sunmasına yardımcı olur. Problemler ve çözümleri ders kitaplarında hazır olduğu için öğretmenlerin problem ve çözümlerini hazırlamak için çok fazla zaman harcamasına gerek yoktur, böylece ders kitapları öğretmenlere zaman kazandırır. Ders kitapları, öğrencilerin ilgi ve merakını uyandırabilecek somut ayrıntıları bilimsel ve yoğun bir şekilde tanımladığından, öğrenciler arasında doğru çalışma tutumunu geliştirir. Öğrenciler arasında kendi kendine çalışmayı ve bağımsız çalışmayı teşvik eder, sınıfta öğretilen dersleri gözden geçirmek ve özetlemek için önemli bir materyal kaynağı sağlar, uzak yerlerde ve ekonomik olarak dezavantajlı bağlamlarda bilgiye erişimin yanı sıra bilginin standartlaştırılmasına da yardımcı olur (Haulle ve Kabelege, 2021). Ayrıca, ağır hazırlık yükünü azalttığı, zamandan tasarruf sağladığı ve öğretim ve öğrenmeyi kolaylaştırdığı için öğretmenlere kolaylık sağlar (Charalambous, 2011).

İyi yazılmış bir ders kitabı, yansıtıcı düşünmeyi teşvik eder ve öğrenciler arasında problem çözme yeteneğini geliştirir (Mithanks ve Grmek, 2020). Daha çok sunuş yoluyla gerçekleştirilen öğretim sürecini görsel öğelerle destekleyerek daha etkili hale getirir, ders sırasında öğrencilere ve öğretmene geri bildirim sağlayarak öğrenilen içeriğin gözden geçirilmesini sağlar, öğrencilerin etkinlikler yoluyla eğlenerek öğrenmesine yardımcı olur. Bunun yanı sıra, bağımsız öğrenmeyi destekler, öğrencilerin olaylara farklı açılardan bakmalarını sağlayarak onların eleştirel

düşünebilmelerine olanak sağlar. Böylece, dersin monotonluktan uzaklaşmasına, öğrencilerin derse yönelik ilgilerinin artmasına, problemleri anlamalarına ve çözüm yolu üretmelerine, ünite sonlarında yer alan değerlendirme bölümleriyle öğrencilerin kendilerini değerlendirebilmelerine olanak sağlar (Kalıpcı, 2008). Öğrencileri öğrenmeye karşı motive edecek öğrenme kaynaklarını ve içerikleri sağladığı için çok önemli bir öğrenme aracıdır. Ayrıca bağımsız öğrenme ve öğrenilen içeriğin pekiştirilmesi için kullanılan bir araçtır (Mithans ve Gremek, 2020).

Ders kitapları öğrencilerin sahip oldukları öğrenme fırsatlarını da olumlu etkilemektedir (Törnroos, 2005). Öğrenme fırsatı genellikle bir konu üzerinde harcanan toplam etkili öğrenme süresi olarak tanımlanır. Bu, öğretmenin konuyu açıkça öğrettiği zamandan ve öğrencilerin konunun öğrenme içeriğini çalıştığı zamandan oluşur. Ayrıca, öğrenciler için hangi öğrenme materyallerinin mevcut olduğunu da içerir. Ders kitaplarının öğretmenler için öğrenme materyalleri ve didaktik ipuçları sağladığı göz önüne alındığında, öğrenme fırsatını etkilemesi muhtemeldir (Nicol ve Crespo, 2006). Bununla birlikte öğretmenler tüm derslerinde aynı kitabı kullandıklarında, öğrenciler aynı materyal ve içerikle ders çalışmaktadır. Bunun sonucunda ölçmeve değerlendirme sürecinde kolaylık sağlanmaktadır, öğretmenler öğrencilerini benzer şekilde test edebilmektedir (Nilsson, 2006).

Ders kitapları, öğrencilerin bireysel, eğitimsel, sosyal ve ekonomik açılarından da katkı sağlamaktadır. Ders kitabı sözlü öğretimdeki eksiklikleri ve boşlukları giderir, konular ve bilgiler arasında bağlantılar sunar ve öğrencilerin öğrendiklerini gözden geçirmelerine olanak sağlar (Şahin, 2004). Bununla birlikte düzenli ve sistematik bir şekilde hazırlanan ders kitapları, öğrencilerin kitaba daha kısa sürede uyum sağlamalarına ve böylece bilgiye daha kolay erişmelerine yardımcı olur. Öğrencilerin derslere hazırlıklı gelmeleri, grup çalışmalarından yararlanmaları, bilgiye daha ayrıntılı olarak erişebilmeleri de öğrenciler açısından sağladıkları yararlardandır (Küçükahmet, 2002). Ayrıca, birçok öğrenci ders kitaplarını sever çünkü bölüm sonunda tüm kitabı bitirdiklerinde bir şeyler başardıklarını hissederler. Bu durum da onları olumlu yönde teşvik eder (Nilsson, 2006).

Ders kitapları öğretim programlarında yer alan öğrenme hedeflerinin gerçekleştirilmesinde de etkin bir rol oynar. Ders kitapları öğrenme sürecinde öğrencilere, öğretme sürecinde öğretmenlere kaynak sağlar ve öğretim programına göre hangi bilgilerin öğretileceğinin ve öğrenileceğinin belirlenmesine yardımcı olur.

Böylece ders kitapları ile öğretim programlarının ve okulların amaçları gerçekleştirilebilirler (Tertemiz vd., 2011). Bu bağlamda ders kitapları, zorunlu öğretim programı ile eşleşen eğitim materyali olarak kullanılmaktadır (Ersoy ve Şahin, 2012). Öğretim programına göre bir ders kitabı yazılır ve dersin ana hatları kitaplarda verilir. Böylece ders kitapları, öğrencilere sunulacak içeriğin sınırı ve derinliği konusunda öğretmenin karar vermesine yardımcı olunur. Ayrıca ders kitapları öğretmene dersleri planlamada, benimsenecek öğretim yöntemlerinde ve kullanılacak öğretim yardımcılarında bir fikir vermektedir (Haulle ve Kabelege, 2021). Benzer şekilde Smart ve Jagannathan (2018) ders kitaplarının öğrenme girdilerini iyileştirilmiş öğrenme çıktılarına dönüştürmede etkili olduğunu belirtmiştir. Ders kitapları, bir ülkenin her köşesine ulaşarak öğretmenlerin, öğrencilerin ve velilerin eline geçer. Ayrıca hizmet öncesi öğretmen eğitimi ve hizmet içi öğretmen eğitimi, okul denetimi ve öğrenci değerlendirmesi gibi eğitimdeki diğer kritik girdilere de rehberlik edebilir. Uygun bir şekilde geliştirilen ders kitabının içeriği, öğrenme sürecini daha etkileşimli ve verimli hale getirmek için sınıfta iyi bir pedagojiye rehberlik edebilir ve teşvik edebilir (Smart ve Jagannathan, 2018). Ders kitabı, öğrencilerin ihtiyaç değerlendirmesine dayanan ve diğer paydaşların katılımını ve girdilerini içeren bir öğretim programı geliştirme sürecini içermektedir (Wen-Cheng, 2011). Dolayısıyla ders kitabı, öğretme ve öğrenme sürecinde hem öğretmeni hem de öğrenciyi destekleyerek, artan eğitim kazanımları için bir rehber olabilir.

Ders kitapları günümüz öğretiminde temel bilgi kaynaklarıdır; öğrenci ihtiyaçları açısından önceden belirlenmiş amaç ve kazanımlara ulaşılmasına yardımcı olurlar. Ders kitapları öğretmenler ve öğrenciler için oldukça yararlı bir yardımcıdır. Öğretmenler ders kitabı seçimini doğru bir şekilde yaparak ders kitaplarının kullanımına bağlı öğrencilerin motivasyonlarının düşmesi, derslerin sıkıcı hale gelmesi gibi istenmeyen olumsuz durumlar önenebilir ve zamandan tasarruf edebilir.

2.3. DERS KİTAPLARININ SINIRLILIKLARI

Ders kitapları öğretmen ve öğrenciler açısından birçok avantaj sağlamakla birlikte, ders kitabı kullanımına ilişkin çeşitli sınırlılıklar olduğu da bilinmektedir. Öğretmenlerin öğretme sürecinde ders kitaplarına sıkı sıkıya bağlı kalmaları, öğretme becerilerinin azalmasına ve derslerin oldukça kontrollü bir şekilde yürütülmesine neden olmaktadır (Richards, 1993). Benzer şekilde, öğretmenlerin ders kitabını tek materyal olarak büyük ölçüde kullanması, kitabın sayfalarını ve etkinlikleri sıkı bir şekilde takip

etmesi durumunda öğretmenler tek sorumluluğu başkaları tarafından hazırlanan materyalleri öğretmek olan bir teknisyene dönüşmektedir. Bunun sonucunda da planlama yeteneklerini kaybederek ders içeriği yerine ders kitabını öğretirler (Richards, 1998).

Hiçbir ders kitabının veya materyal setinin mükemmel olmadığı yaygın olarak kabul edilmektedir (McGrath, 2002). Ders kitaplarının birçok öğrenci, öğretmen ve bağlam için geçerli olması planlanmıştır. Dolayısıyla, hiçbir kitap belirli bir sınıf veya bireysel bir öğrenci için mükemmel değildir. Tüm kitapların belirli sınırlamaları ve eksiklikleri vardır ve hepsi değerlendirme, seçme, uyarlama ve tamamlama içerir. Her durumda işe yarayan veya tüm öğretmen ve öğrencilere uygulanabilecek bir ders kitabı yoktur (Charalambous, 2011). Her öğrenci dikkat, ilgi, motivasyon, hız, fizyolojik ve psikolojik ihtiyaçlar açısından farklıdır. Dolayısıyla bir öğrenci için özellikle uygun olan belirli bir etkinlik veya materyal, bir başkası için uygun olmayabilir. Bundan dolayı öğrenme sürecinde öğrencilerin bireysel ihtiyaçları da dikkate alınmalıdır. Bu ihtiyaçlar ve farklılıklar doğrultusunda öğretmenler derslerini planlamalıdır (Charalambous, 2011). Bu durumda ders kitaplarında yer alan içerik bütün öğrenciler tarafından aynı şekilde ele alındığı için derslerinde belirli bir ders kitabına sıkı sıkıya bağlı olan bir öğretmen öğrencilerinin bireysel ihtiyaçlarına cevap veremeyebilir.

Kötü yazılmış ders kitapları öğrencileri ezberlemeye yöneltebilir (Smart ve Jagannathan, 2018). Benzer şekilde sınıfta tek kaynak olarak ders kitabının kullanılması, öğrenme etkinliklerindeki çeşitliliği azaltabilir. Ayrıca, tek bir kitaba sıkı sıkıya bağlı kalmak, ilgili alanda yazılmış olan diğer kitapların gözden kaçırılmasına, ezberci bir öğrenme anlayışına neden olabilir. Basit ve gereksiz bilgiler içeren ders kitapları da öğrencilerin sıkılmasına, öğrenmeye olan ilgilerinin ve isteklerinin azalmasına yol açabilir (Kurt, 2017). Öğrencilerin gelişim düzeylerini dikkate almadan hazırlanan kitaplar da tam olarak öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz olabilir (Kılıç ve Seven, 2002).

Ders kitaplarının öğrenciler için öğretmen desteği olmadan kullanılması etkili olamayabilir. Öğrenciler ister akademik konularda başarılı olsunlar ister okuma, yazma gibi sorunları olsun ya da sadece özgüven eksikliği olsun, ders kitabı onlara bireysel olarak ihtiyaç duyduğu bilgileri sunma konusunda yetersiz kalacaktır. Bunun yerine öğrencilerin öğrenmesi gereken kavramları alıp herkesin anlayabileceği şekilde sunmak öğretmenlerin sorumluluğundadır (Henning, 1996).

Ders kitaplarına ilişkin bir diğerk sınırlılık öğrencilerin sıkılmasına neden olabilmektedir. Ticari bir amacı olan ders kitaplarında genellikle ünitelerde aynı format takip edilmektedir. Bu nedenle öğretmenler kendilerini düzenli olarak aynı tür etkinlikleri ve görevleri aynı sırayı takip ederek tekrar etmektedir. Bunun bir sonucu olarak ders kitabı merkezli öğretim, hızla sıkıcı ve tekrarlayan derslerin yer almasına veya sınıf içerisinde öğrencilerin öğrenme konusunda isteksiz olmasına neden olmaktadır Aynı şekilde sınıf ortamında hâkim olması gereken öğrenme sevinci, okul hayatının bitmek bilmeyen sıkıcı saatlerine dönüşmektedir. Bu durum, öğrencilerin yaramaz ve kontrol edilmesi zor hale gelmesi nedeniyle düzenli olarak daha fazla disiplin sorunlarının oluşmasına neden olur (McGrath, 2002).

Görüldüğü üzere ders kitaplarının yanlış seçimi çeşitli sorunlara neden olmaktadır. Bu sorunların ortadan kalkması için ders kitabının öğrenciler için tek kaynak olarak kullanılmaması, kılavuz olarak kullanılması, farklı kaynaklarla ve eğitsel aktivitelerle öğrenme sürecinin desteklenmesi önemlidir.

2.4. DERS KİTAPLARININ ÖZELLİKLERİ

Ders kitapları, eğitim açısından kullanım kolaylığı sağlayan, bilgilerin dolaysız olarak aktarıldığı, her zaman başvurulabilen ve sözel öğretimin boşluklarını doldurabilen bir öğretim aracıdır (Kılıç ve Seven, 2002). Ders kitaplarının hazırlanması uzun ve kapsayıcı bir süreci içermektedir. İyi ve ideal bir ders kitabının hazırlanması ön hazırlık sürecinin yanı sıra detaylı ve kapsamlı bir alan yazın taraması yapılması, ilgili kişi ve kurumlarla iletişim kurulmasını içermektedir. Bundan dolayı bu sürecin alanında uzman kişilerle yürütülmesi gerekir (Gülersoy, 2013).

Her yıl dünya çapında birçok ders kitabı yayınlanmaktadır. Yayıncılar arasında yoğun bir rekabet olmakla birlikte öğretmenlere çok sayıda seçenek sunulmaktadır. Bazı durumlarda da öğretmenler yayıncılar tarafından sunulan seçeneklere dayalı olarak seçim yapmak ve karar vermek zorunda kalmaktadır. Bu durumda, öğretmenlere kendi ders kitaplarını üretme veya öğrencileri için en uygun olan ders kitabını seçmek için daha kapsamlı bir araştırma yapma şansı verilmemektedir (İnal, 2006). Ders kitaplarının öğretmen ve öğrenci açısından öğretim sürecine olumlu bir katkı sağlayabilmesi için kitap seçimi doğru bir şekilde yapılmalıdır. Ders kitaplarının öğrenme sürecinde etkili birer kaynak olarak kullanılabilmesi açısından kitapların belirli özelliklere sahip olması

gerekmektedir. İyi bir ders kitabında bulunması istenen özellikler ise aşağıda ayrı başlıklar halinde ele alınmıştır.

2.4.1. Ders Kitaplarında Fiziksel ve Görsel Tasarım

Ders kitaplarının öğrencinin öğrenme düzeyleri üzerinde oldukça etkili olduğu bilinmektedir. Benzer şekilde ders kitabındaki görsel özellikler de öğrenme sürecini olumlu etkilemektedir. Bundan dolayı, kitabın fiziksel yapısının da öğrenci ihtiyaçlarını karşılaması gerekir. Öğrenciler kitabı ellerine aldıklarında ilk olarak kitabın kapağına, baskı kalitesine ve yazılarına bakacaktır. Bu unsurlar açısından kitabı yeterli buldukları takdirde öğrencilerin kitaba olan ilgisi artacaktır. Dolayısıyla, kitaplar, öğrencilere bilgi kazandırmakla birlikte onlarda okuma isteği uyandırmalı ve görsel anlamda estetik beğeni oluşturmalıdır (Ablak, 2013).

Ders kitapları yazıgenişliği, sayfa genişliği, sayfa sayısı, rengi ve kullanımı açısından hitap ettiği öğrenci seviyesine uygun olarak hazırlanmalıdır (Küçükahmet, 2003). Metinlerde kullanılan resim, şekil, tablo, grafik gibi unsurların birbirlerini tamalaması ve yerinde kullanılması gerekir. Ders kitabının kapak kısmında TSE tarafından belirlenen 10220 numaralı standart olmalıdır. Yazı boyutu öğrencilerin seviyesine ve yaşına uygun olmalıdır. Örneğin, 4. sınıf düzeyinde yer alan öğrenciler için 12 punto yazı boyutu kullanılabilirken, 5. sınıf düzeyinde öğrenim gören öğrenciler için 11 punto yazı büyüklüğü tercih edilebilir (Gökkaya, 2003).

Ders kitapları, öğrencinin görsel algısına hitap etmekle birlikte, ders kitaplarında metinle görsel tasarım bütünleşmektedir. Ders kitapları tasarım açısından ele alınırken içerik ve biçim yönlerine dikkat edilmelidir. Ders kitapları öğretim programları temel alınarak hazırlanmaktadır. Bundan dolayı ders kitaplarının biçimsel tasarımı kadar içerik tasarımı da önemlidir. Bu bağlamda ders kitaplarında yer alan görseller, grafiksel anlatımlar ve yazı karakterleri içeriği desteklemelidir. Bunun yanı sıra bu görseller eğitsel bir değer taşımalı ve öğretim programında yer alan kazanımlarla da uyumlu olmalıdır (Shahimpoor ve Alpan, 2021).

Ders kitabında kullanılan malzeme de kaliteli olmalıdır. Malzemenin kaliteli olması kitabın kullanılabilirliğini arttırmaktadır. Kitap kapağında kullanılacak malzeme sert ve yıpranmaya dayanıklı nitelikte karton malzemedir oluşmalıdır. Kapakta kullanılacak renkler ilgi çekici olmalıdır. Kapak, kitabın yapraklarını tamamen örtecek şekilde kesilmiş olmalıdır (Ablak, 2013). Kitapta kullanılan kâğıdın mat ve beyaz renkte

olması, baskının arka sayfaya geçmemesi için yeterli kalınlıkta olması, görsellerin ağırlıklı olduğu kitaplarda ise mümkünse kuşe kâğıt kullanılmalıdır (Kılıç ve Seven, 2002). Bununla birlikte kitabın sayfaları birbirleriyle uyumlu olmalıdır. Yazı tipi ve boyutu, kenar boşlukları, satır aralıkları kitabın tümü için tutarlılık göstermelidir (Yalın, 2000).

Dilin anlamını ve yapısını açıklamak için çeşitli öğretim yardımcılarının kullanılması, öğrencilerin bir konuyla ilgilenmesini sağlar. Görsel yardımcıları hem pratik hem de motivasyonel nedenlerle öğrencilere yardımcı olur. Görseller, öğrencilerin sunulan materyali anlamlı bir şekilde ilişkilendirmesine ve onu kendi değerler sistemine dahil etmesine yardımcı olur. Bir derste görsel ve kültürel ilgiyi teşvik ederler. Öğrencileri bir aktiviteye hazırlayabilir veya öğrencileri bir aktiviteyi tamamlamaya veya genişletmeye hazırlayabilirler. Görseller son derece etkilidir ve izleyici üzerinde bir metnin yapabileceğinden çok daha hızlı bir etki yaratır (Moghtadi, 2013).

Angeli ve Valanides (2004) salt metin ve metinsel-görsel eğitim materyallerinin öğrencilerin problem çözme etkinliklerindeki başarısını farklı şekilde etkileyip etkilemediğini incelemiştir. Çalışma sonucunda, metinsel-görsel eğitim materyallerini kullanan öğrencilerin yalnızca metinlerin yer aldığı materyalleri kullanan öğrencilerle kıyasla daha iyi performans gösterdikleri sonucu elde edilmiştir. Bu durumda araştırmacılar metinsel açıklamalara görsellerin eklenmesi durumunda öğrencilerin konuyu ve içeriği daha iyi anlayabileceklerini belirtmişlerdir.

Görsel öğeler yardımıyla çocuklar metindeki soyut veya karmaşık kısımları kolaylıkla anlayabilirler (Şirin, 2000). Görsellerden beklenen temel özellikler, okuyucunun dikkatini ait olduğu kitaba veya metne yöneltmesi ve ona karşı olumlu tutum geliştirmesine katkıda bulunmasıdır. Kitaplarda genellikle metnin süsleyici, tamamlayıcı ve yorumlayıcı işlevlerinden yararlanmak amacıyla görseller kullanılır (Oğuzkan, 2010). Ders kitaplarındaki görsellerin işlevlerine yönelik daha detaylı bir sınıflandırmada konsantrasyonsağlayıcı, problem oluşturucu, durumsal, yaratıcı teşvik edici, hareketli, eleştirel ve öncelik sonralık ilişki kurma özelliklerinden bahsedilmiştir. Benzer görseller yardımıyla ders kitabının işlevselliğini artırmak ve hedef kazanıma ulaşmak mümkündür. Sanatsal değeri olan kitapların kullanılması, çocukların beğenilerini ve duyarlılıklarını geliştirmelerine yardımcı olabilir (Dilidüzgün, 2006). Bireyler küçük yaşlardan itibaren görselleri algılamaya başlar, estetiğe ve gelişim

dönemlerine göre değişimler yaşarlar. Bu nedenle ders kitapları hazırlanırken hitap edilen yaş grubunun estetik algı özelliklerine dikkat edilerek görsel tasarımlar oluşturulmalıdır (Gül den ve Kaplan, 2019). Okul ders kitaplarının düzen ve tasarımı, önemli bir unsur olmasına rağmen kitapların sadece görsel açıdan estetik olması yeterli değildir. Ders kitaplarında sözlükler, ilgili grafikler, öğretmen notları gibi temel özellikler yer almalıdır (Hoshangabadwala, 2015).

2.4.2. Ders Kitaplarında İçerik Özellikleri

İçerik, öğrenme alanı ve konuların kazanımları kazandıracak şekilde düzenlenmesidir. İçerik, hedef davranışlar için bir araçtır. Hedef davranışlar belirlendikten sonra bu davranışların kazandırılmasını sağlayacak şekilde içerik düzenlenmektedir (Sönmez, 1998). İçerik seçiminde kavramsal çerçeveye, temel konulara ve fikirlere, örnek ve alternatiflere yer verilmelidir. Ancak içerik, verilmek istenilenlerin arka arkaya sıralanması anlamına gelmemektedir. İçeriğin geçerli ve güvenilir, bilimsel, öğrenci ilgi ve ihtiyaçlarını karşılayan, faydalı, öğrenebilir, sosyal gerçeklerle tutarlı olması gerekir (Küçükahmet, 2011).

Ders kitaplarını inceleme sürecinde en önemli unsurlardan birisi içeriktir. İçeriğin doğru olarak verilip verilmediği belirlenmelidir. Ders kitaplarının öğretimdeki görevini en iyi şekilde yerine getirebilmeleri için kitapların içerik ve biçim yönünden gerekli nitelikleri göstermesi gerekir (Duman ve Çakmak, 2011). Ders kitaplarında yer alan içeriğin güncel olayları da içermesi gerekmektedir. Konulara ilişkin örnekler verilirken teknolojiye uygun örnekler sunulmalıdır. Örneğin, haberleşme konusu ele alınırken bilgisayarlar ve tabletler örnek verilebilir. Bunlarla birlikte, içerikte yanlış genellemelerden kaçınılmalıdır. Kurum ve metotlar, değişmez bilgilermiş gibi öğrencilere genelleterek verilmemelidir. Sadece kanun ve ilke düzeyinde kanıtlanmış bilgiler içerikte genellenebilir (Kılıç ve Seven, 2002). Ders kitaplarında, farklı görüşleri savunan kaynaklara yer verilmelidir. Yerel, bölgesel, ulusal ve küresel bakış açıları arasında dengeli bir yaklaşım kurulmalıdır (Kabapınar, 2004).

İyi bir ders kitabı öncelikle öğretim programıyla ve belirlenen amaçlarla tutarlı olmalıdır, içerik de buna uygun olarak belirlenmelidir (Aykaç, 2003). Ders kitaplarında yer alan içerik ve konular amaçlarla uyumlu olmalıdır. İçerik, müfredatın amaç ve hedeflerine uygun olmalıdır (İnal, 2006). İçerik, Türk Milli Eğitim Sisteminde belirtilen genel amaçları ve temel ilkeleri dikkate alınarak hazırlanmalıdır. Bununla birlikte ders

kitabında yer alan içerik, öğretim programında öğrencilere kazandırılacak bilgi, beceri, davranış, tutum, davranış ve iş alışkanlıklarının tümünü içermelidir. İçerik, ilgili dersin o sınıf ve dönem için belirlenen hedeflerini kapsamalı ve bunlara uygun olarak işlenmelidir. Ders kitabında yer alan konular, bölümler ve üniteler arasında bir denge sağlanarak bütün bölümlerin hacimsel olarak benzer olması sağlanmalıdır. Herhangi bir kurumu ya da kişiyi yıpratıcı içeriğe yer verilmemelidir. Ayrıca, öğrencilerin günlük yaşamla ilişki kurabilecekleri; basitten karmaşığa, yakından uzağa, somuttan soyuta, kolaydan zora doğru giden bir yöntemin yer aldığı, öğrencilerin hazırbulunuşluk düzeylerini ve ön öğrenmelerini dikate alan, onların düzeyine uygun ve gereksiz ayrıntıların yer almalı olduğu bir içerik ders kitaplarında yer almalıdır. Bunların yanı sıra içeriğin öğrencileri öğrenmeye, araştırma ve inceleme yapmaya, başka kaynaklardan yararlanmaya, bağımsız ve yaratıcı bir şekilde düşünmeye, kıyaslama yapmaya, edindikleri bilgilerden hareketle sonuç çıkarmaya yöneltecek şekilde düzenlenmesi de önemlidir (Cemaloğlu, 2003; Akbuğa, 2010).

2.4.3. Ders Kitaplarında Dil ve Anlatım

Ders kitaplarında kullanılan dil, öncelikle öğrenci seviyesine uygun, sade, akıcı, fikir bütünlüğünü içeren, yazım ve imla kurallarına uygun, dolaylı anlatımdan uzak olmalıdır (Tertemiz vd.,2011). Öğrencilere anadil bilincini kazandırabilmek için ders kitaplarının doğru anlaşılması gerekir. Dolayısıyla, ders kitaplarında yer alan içerik doğru anlaşılacak yapıda olmalıdır. Bunun için yazılı anlatın sanatı doğru kullanılmalı, yabancı sözcüklerden arındırılmış bir dil kullanılmalıdır (Ceyhan ve Yiğit, 2005). Ders kitaplarının anlaşılır, okunabilir, okumayı kolaylaştırıcı, ilgi çekici, araştırmaya sevk edici nitelikte olması gerekir. Bütün bunlar için ise öncelikle ders kitaplarının okunaklılığı sağlanmalıdır (Akbuğa, 2010). Şahin (2012) öğrencilere sunulan ders kitaplarında kullanılan cümlelerin kısa ve basit olması durumunda okunabilirliğinin arttığını; basit ve kısa hece yapılarının da algılama kolaylığı sağladığını belirtmiştir. Oruç (2012) ders kitaplarında yaşayan Türkçe dilinin doğru ve etkili şekilde kullanılması, metinlerde akıcılık ve mantık bakımından anlam bütünlüğünün olması, paragraflar arasında bağlantı kurulması, cümle yapıları ve uzunluklarının sınıf düzeyine uygun olması dolaylı anlatımdan kaçınılması, verilmek istenen mesajın açık ve anlaşılır olması yönünde görüşlerini ifade etmiştir. Benzer şekilde Güneş (2002) ders kitaplarında gereksiz ve ilgisiz sözcüklerin, sözcük öbeğinin ve cümlelerin olmaması,

sayfalar dolusu tekrarlanmış bilginin sunulmaması; bunun aksine bilginin açık, duru, yalın, akıcı ve doğal bir dille sunulması gerektiğini belirtmiştir.

2.4.4. Ders Kitaplarında Ölçme Değerlendirmeye Yönelik Özellikler

Ölçme ve değerlendirme eğitim sürecinin ayrılmaz bir parçasıdır. Öğrencilerde istendik davranış değişikliklerinin olup olmadığı ölçme ve değerlendirme ile belirlenebilmektedir. Bundan dolayı ders kitapları da hazırlanırken konuların başında hazırlık çalışmalarına yer verilmelidir. Benzer şekilde konu sonlarında da değerlendirme çalışmaları yer almalıdır (Tertemiz vd., 2011).

Ders kitaplarında sunulan ve öğretmenler tarafından kullanılan değerlendirme, etkinliklerin amaçlarına ulaşıp ulaşılmadığını tamamen belirlemektedir. Tüm süreç ele alındığında araç, yöntem, teknik ve öğretim yönteminin uygun olup olmadığı belirtilir. Öğretim sürecini öğrenciler için verimli ve kolay hale getirmek ve sürece rehberlik etmek açısından ölçme ve değerlendirmenin rolü büyüktür (Çetin ve Çakır, 2013). Bu nedenle, ders kitaplarında bölümlerin sonunda yer alan değerlendirme araçları, öğrencilere yardımcı olmak ve ihtiyaç duyulan değişiklikleri tanımlamak için önemlidir. Bununla birlikte ders kitapları hem öğretmenlere hem de öğrencilere öz-değerlendirme yapmaları için bir fırsat sunar. Böylece ders kitaplarında yer alan ölçme ve değerlendirme bölümleri sürecin de değerlendirilmesini sağlar (Yaşar, 2005).

Ders kitaplarında yer alan soruların öğrenmeyi kolaylaştırmak ve öğrenme düzeyini ölçmek şeklinde iki amacı vardır. Öğrenme alanı sonunda yer alan sorular öğrencilerin öğrenme alanı kapsamında yer alan bilgiyi edinme düzeylerini belirlemeye yarar. Öğrenme alanı öncesi ve içinde sorular sormak okuyucunun dikkatini metne çekerek bilgi işlem sürecine yardımcı olur (Yalın, 1996). Şahin (2012) ders kitaplarında yer alan soruların öğrencilerin düşünmesini sağlayacak ve üst düzey becerilerini geliştirecek yapıda açık uçlu olarak düzenlenmesi gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca, öğrencilerin problem çözme, yaratıcılık, eleştirel ve yansıtıcı düşünme becerilerini geliştirecek sorulara yer verilmesini ifade etmiştir.

Literatürde sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan ölçme ve değerlendirme bölümlerine ilişkin çeşitli sınırlılıklar olduğu belirtilmektedir.

İnal (2006) ders kitabı seçiminin oldukça zorlayıcı bir süreç olduğunu belirterek bu süreçte dikkat edilmesi gereken bazı noktalar olduğunu belirtmiştir. Ölçme-değerlendirme açısından ders kitaplarında yer alan soruların ve görevlerin esnek yapıda

olması ve farklı öğrenme stilleri ve stratejilerine uygun yapıda olması gerektiğini ifade etmiştir. Bu görevler farklı öğrenme durumları ve öğrenen ihtiyaçları dikkate alınarak hazırlanmalıdır.

Milli Eğitim Bakanlığı'nın, 2434 sayılı Tebliğler Dergisi'nde yayınlanan "Kitapların Hazırlanması ve Güncellenmesi ile İlgili Esas ve Usullere" göre kitabın alıştırma ve değerlendirme bölümüne ilişkin özellikler şu şekilde olmalıdır (Çetin, 2008' den Akt: Alakaş, 2019: 27).

Ünitelerin başında yer alan hazırlık çalışmaları;

✓ Öğrencilerin yakın çevresi, ihtiyaçları ve günlük yaşantısı ile ilgili olmalıdır.

✓ Öğrencide ünite veya konuyu öğretmek için ilgi ve istek uyandırmalıdır.

✓ Öğrencinin bilgi ve beceri birikimine uygun olmalıdır.

✓ Öğrencilerin düzeylerine uygun araştırma, inceleme deney ve gözlemlere yer vermelidir.

Ünite veya konu sonlarındaki değerlendirme soruları;

✓ Alıştırma, test, araştırma-inceleme, muhakeme etme, deney ve gözlem yapmaya teşvik etmelidir.

✓ İlgili bölüm ve ünite ile ilgili sorular, öğrencilere kazandırılması amaçlanan bilgi, beceri, tutum ve davranışlar kazandırmaya teşvik etmelidir.

✓ Araştırma, inceleme, deney ve gözlem konularının öğrencilerin farklı ilgi düzeyleri ve çevreleri dikkate alınarak belirlenmelidir.

✓ Sorular öğrencilerin, kendi kendisini değerlendirmesine olanak sağlamalıdır.

✓ Alıştırma ve sorular çeşitlilik göstermelidir (Tablo doldurma, grafik okuma, harita tamamlama vb.).

✓ Alıştırmalar öğrenmeyi değerlendirmeye hizmet etmelidir. Alıştırma ve sorular öğrencinin kendi ilerlemesini ve başarısını araştırıp doğrulayabileceği biçimde hazırlanmalıdır (cevap anahtarı kitabın sonunda verilebilir).

3. SOSYAL BİLGİLER DERSİNDE DERS KİTAPLARININ KULLANIMI

Yapılan çeşitli çalışmalar sosyal bilgiler öğretmenlerinin ders kitaplarına güvendiğini, çünkü kitapların öğrettikleri çeşitli bilgi yapılarını düzenlemeye yardımcı

olduğu sonucunu ortaya koymuştur. Bununla birlikte öğretmenler kaynakları ve sınıf içi öğrenme etkinliklerinin kapsamını genişletmeyi genellikle reddederler çünkü bu tür bir genişlemenin sınıf yönetimini çok zorlaştıracağını iddia ederler. Çoğu sosyal bilgiler öğretmeni, yenilikçi uygulamaların akranları, öğrencileri, yöneticileri ve velileri ile olan çalışma ilişkilerini tehlikeye atabileceğinin farkında oldukları için dikkatli davranmaktadır. Belirtilen bu nedenlerden dolayı öğretmenler derslerinde farklı ve çeşitli kaynakları kullanmamaktadır (Kincheloe, 2001).

Sosyal bilgiler ders kitapları, fiziksel düzenleme ve içerik açısından zenginleşerek özellikle son dönemlerde büyük ölçüde geliştirilmiştir. Bununla birlikte kitaplar, sosyal bilimler ve beşerî bilimlerde bilimsel iletişimin ayrılmaz bir parçasıdır. Sosyal bilimler açısından, etkili öğretim ve öğrenmede ders kitapları önemli bir rol oynamaktadır (Abdelraheem ve Al-Rabani, 2005). Bu anlamda ders kitapları, bilgi ve gerçekleri sağlamanın yanı sıra, öğrencilerin sosyal bilimlerin kavram ve değerlerini ve bunların günlük yaşamdaki önemini anlamalarını ve takdir etmelerini sağlar. İyi yazılmış bir ders kitabı, yansıtıcı düşünmeyi teşvik eder ve öğrenciler arasında problem çözme yeteneğini geliştirir.

Sosyal bilgiler ders kitapları öğrencilerinin insanın temel ihtiyaçlarının neler olduğunu tanıması ve bunların nasıl karşılandığını öğrenmesi sağlamaktadır. Bununla birlikte öğrenciler sosyal bilgiler dersi ile yakın çevrelerini tanıma, insanlarla sağlıklı ilişkiler kurma ve ekonomik yeterlikle ilgili bilgi, beceri ve tutum geliştirebilmektedir (Demirezen, 2007: 11). Tertemiz vd. (2001) sosyal bilgiler dersi için geliştirilecek bir ders kitabında bulunması gereken özellikleri “Fiziksel özellikler, eğitsel özellikler (hedefler, içerik, öğrenme-öğretme süreci, değerlendirme), görsel tasarım” ve “dil ve anlatım” ölçütleri altında ele almışlardır. Bununla birlikte altıncı sınıf düzeyinde kullanılacak sosyal bilgiler kitabında yer alan içeriğin çocuğun dünya görüşünü geliştirecek nitelikte olması gerektiğini belirtmişlerdir. İçerik sunumu ve düzenlemede de daha çok harita, grafik, tablo yorumlama, inceleme ve genellemelere varma, problem çözme ve alternatif çözüm önerileri sunma, sebep sonuç ilişkisi kurma, semboller kullanma, verilen bilgilerle ilgili harita kullanma, tablo oluşturma, grafik çizme, karşılaştırma yapma, farklı akıl yürütme yolları kullanma türünde etkinliklerle desteklenmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.

Okullara sosyal bilgiler öğretiminden en üst düzeyde yararlanabilmek için etkili bir öğretim sürecine gereksinim duyulmaktadır. Bunun için eğitim sisteminin temel

girdilerinden olan öğrenme-öğretme sürecinde yer alan araç gereçler arasında sosyal bilgiler ders kitabı önemli bir role sahiptir. Sosyal bilgiler ders kitaplarında geçmiş, bugünümüz ve gelecek; gelenekler, değerler, roller, gruplar için denge ile ilgili pozitif ve negatif özellikleri içeren olaylar yer almalıdır (Yanpar ve Yıldırım, 1999). Sosyal bilgiler ders kitabında yer alan tarih konuları öğrencilerin geçmişi öğrenmelere, coğrafya konuları onların yaşadıkları çevreyi tanımalarına, psikoloji konuları istek ve ihtiyaçlarını fark etmelerine, sosyoloji konularıyla yaşadıkları topluma uyum sağlamalarına, antropoloji konuları kültürün hayatlarını nasıl şekillendirdiğini fark etmelerine, siyaset bilimi konuları kendilerinin değerleri üzerinde diğerlerinin de kendileri üzerinde yapabileceği etkiyi anlamalarına ve ekonomi konuları da ekonomik açıdan nasıl desteklendiklerini öğrenmelerine olanak sağlamaktadır (Safran ve Ata, 2003).

Fraser (1995) sosyal bilgiler öğretmenlerinin ders kitabı seçiminde aşağıda yer alan sorulara yanıt vermesi ve bu unsurlara dikkat etmesi gerektiğini belirtmiştir:

1. Kitap güncel bilgileri içeriyor mu? Öğretmen, belirli bir yeterliliğe sahip olduğu bir konunun işlenmesini inceleyerek ve sistematik bir ders kitabı analizinde konulardan birinin altındaki içeriği aynı konunun işlenişi ile karşılaştırarak bu kriteri uygulayabilir.

2. Kitap, öğrencilerin kavram ve anlayışlarını etkili bir şekilde geliştirmelerini sağlayacak şekilde sunuluyor mu? Ya da anlatım, kavramların inşasında yer alan psikolojik etkenleri hesaba katmadan bir dizi gerçek mi sunuyor? Bilginin sunumu, özetler, metin ve çizimler arasında ve metnin farklı bölümleri arasında çapraz referanslar gibi ilişkiler kurma teknikleri etkili bir şekilde kullanılıyor mu? (Bu tür tekniklerin aşırı veya anlamsız kullanımı kavramların gelişmesini engelleyebileceği unutulmamalıdır).

3. Genellemeler ve belirli örnekler arasında bir denge var mı? Ayrıntılar, genel ifadeleri açıklamak ve anlamlı kılmak için kullanılıyor mu? Hiçbir ders kitabı, öğrencinin sosyal olaylar hakkında ihtiyaç duyduğu tüm genellemeleri oluşturabileceği ayrıntıları tamamen içeremez. Onları açıklamak ve örneklemek için belirli özellikleri desteklemeden genellemelerin tek başına öğrenci için çok az anlamı olduğu da aynı derecede açıktır.

4. Kitap, ilgili sınıf düzeyindeki ortalama okuyucu için zor mu? Ya da aşına olunmayan terimlerin tanımları veya açıklamaları var mı? Kelime dağarcığının

gelişmesi için öğrencinin mutlaka yeni sözcüklerle ya da yeni anlamlarla bildiği sözcüklerle karşılaşması gerekir. Ancak ders kitabı yazarı, doğrudan veya bağlam yoluyla tanımlar vererek ve öğrenci için yeni olması muhtemel terimleri örneklendirerek okuyucunun kelime dağarcığını genişletmesine yardım etme sorumluluğuna sahiptir.

5. Materyal ne ölçüde kişiselleştirilmiştir? Öğrencinin ilgi ve muhtemelen anlama derecesi, tartışılan kişilerle kendini ne kadar özdeşleştirebildiği veya anlatılan olayların kendi hayatı veya kendisi gibi insanların yaşamları üzerinde kesin bir etkisi olduğunu görebildiği ölçüde doğrudan ilişkilidir.

6. Grafikler bilgilendirici olduğu kadar ilginç mi? Metinsel içeriği açıklamanın yanı sıra tanımlamaları içeriyor mu?

7. Önerilen faaliyetler ve bibliyografyalar faydalı mı? Okuma düzeyinde gerekli aralığı sağlamak için özenle seçilmiş çeşitli kitaplar ve broşürler içeriyor mu?

Bununla birlikte Farris ve Fuhler (1994) sosyal bilgiler dersinde kullanılan ders kitaplarının resimler içermesinin çeşitli avantajlar sağladığı yönünde görüş bildirmişlerdir. Sosyal bilgilere ilişkin kavramları öğretmek için kullanılacak resim kitapları seçilirken dikkat edilmesi gereken kriterleri de şu şekilde belirtmişlerdir:

- ✓ Hikâye ve çizimler öğrencilerin ilgisini çekecek mi?
- ✓ Kitapta yer alan gerçekler gerçeği yansıtıyor mu?
- ✓ Bilgi güncel mi?
- ✓ Gerçekler ve görüşler açıkça farklılaştırılmış mı?
- ✓ Görüşler destekleniyor mu?
- ✓ Konu(lar) iyice işlendi mi?
- ✓ İçerik, çalışılan sosyal bilgiler konusunu genişletecek mi?
- ✓ Dil zengin mi?
- ✓ Çizimler metnin doğru yansımaları mı?
- ✓ Kurgu değilse, yazı açık mı?

Sosyal bilgiler eğitiminde kullanılan tüm eğitim araçları arasında ders kitapları önemli bir yere sahiptir. Ders kitapları doğru kullanıldığında sosyal bilgiler dersi öğretimi daha etkili olmaktadır. Bu nedenle sosyal bilgiler dersi öğretmenleri

derslerinde kullanacakları ders kitaplarını belirlerken detaylı bir inceleme yaparak öğrencileri için en uygun ve etkili olan kitabı belirlemelidir.

4. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde sosyal bilgiler dersi kapsamında kitap incelemesi ve ders kitaplarının önemini ele alan yurt içi ve yurt dışı çalışmalar ayrı başlıklar halinde sunulmuştur.

4.1. YURT İÇİNDE YAPILAN İLGİLİ ÇALIŞMALAR

Seven (2001) ilköğretim 4-5-6-7 sınıflarında okutulan sosyal bilgiler ders kitaplarının fiziki durum; içerik; harita, şekil, fotoğraf, ölçek, kroki vb özellikler; değerlendirme ve hazırlık sorularının nitelikleri açısından öğretmen ve öğrenci görüşleri doğrultusunda incelemiştir. Araştırmanın katılımcılarını 2000-2001 öğretim yılında 7 İlde bulunan 18 ilköğretim okulunun 4,5,6,7. sınıflarında okuyan 1367 öğrenci ve bu öğrencilerin sosyal bilgiler derslerine giren 60 öğretmen oluşturmuştur. Betimsel bir araştırma olan çalışmanın veri toplama aracı anket formu uygulaması ile elde edilmiştir. Araştırma bulguları, 4, 5, 6, 7. sınıflarda Sosyal Bilgiler ders kitaplarının, fiziksel durum, içerik, hazırlık ve değerlendirme soruları açısından bazı sorunlar taşıdığını ortaya koymuştur. Bununla birlikte Sosyal Bilgiler ders kitaplarıyla ilgili öğretmen ve öğrenci görüşleri arasında büyük oranda fark olduğu saptanmıştır.

Taş (2007) ilköğretim 4. ve 5. sınıf öğretmenlerinin yeni sosyal bilgiler dersi öğretim programı esas alınarak hazırlanmış yeni sosyal bilgiler ders kitaplarına ilişkin görüşlerini nicel araştırma yöntemi ile incelemiştir. Araştırmanın çalışma grubunu Konya il merkezinde 76 ilköğretim okulunda görev yapan 4. ve 5. sınıf öğretmenleri oluşturmuştur. Araştırma sonucunda öğretmenler yeni Sosyal Bilgiler ders kitabının tasarım, görsel düzen, fiziksel yapı, dil ve anlatım bakımından etkili bulunduğunu; buna karşın içerik bakımından kısmen olumlu olduğu yönünde görüşleri elde edilmiştir.

Nalçacı (2011) ilköğretim 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabını fiziksel yapı, tasarım, dil, görsel düzen, programa uygunluk ve bilimsel içerik açısından öğretmen görüşlerine göre incelemiştir. Sosyal bilgiler ders kitabının belirtilen boyutlarına ilişkin görüşlerinin cinsiyet, ders kitabı incelemesiyle ilgili eğitim alma, kıdem ve sosyal bilgiler programı hakkında bilgi düzeyleri açısından anlamlı olarak farklılaşp farklılaşmadığını araştırmıştır. Araştırmanın örneklemini 2008-2009 öğretim yılında Erzurum ili merkez ilçelerinde 35 ilköğretim okulunda 5. sınıfta görev yapan 85 sınıf

öğretmeni oluşturmuştur. Öğretmenlerin seçiminde seçkisiz örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular doğrultusunda 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının; fiziksel yapısı, tasarımı, dili, programa uygunluğu ve bilimsel içeriğine ilişkin öğretmen görüşlerinin ders kitabı incelemesiyle ilgili eğitim alma ve sosyal bilgiler programı hakkında bilgi düzeyleri değişkenleri açısından anlamlı bir farklılık olmadığı saptanmıştır.

Çetin (2016) 2015-2016 eğitim öğretim yılında Ağrı ilinde okutulmakta olan 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı öğretmen görüşleri doğrultusunda incelemiştir. Çalışmada, ders kitabı biçimsel özellikler, içerik, kullanılan dil unsurları, ölçme ve değerlendirme açısından analiz edilmiştir. Araştırmanın sonucunda, öğretmenlerin ders kitabını biçimsel özellikler, içerik, kullanılan dil unsurları açısından olumlu buldukları; buna karşılık içerik ve ölçme- değerlendirme konusunda yeterli bulmadıkları bulguları elde edilmiştir.

Ertürk ve Güler (2017) 5. 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının, fiziksel tasarımı, içerik, görsel tasarımı, dil ve anlatım özellikleri ile ölçme ve değerlendirme kazanımları açısından incelemiştir. Araştırma verileri öğretmen görüşleri ile elde edilmiştir. Araştırma, 2014-2015 yılları arasında Muğla merkez ve ilçelerindeki ortaokullarda görev yapan 100 sosyal bilgiler öğretmenleri ile gerçekleştirilmiştir. Nicel yaklaşımla tasarlanan tarama yönteminin esas alındığı araştırmada veriler anket formları ile toplanmıştır. Araştırma sonucunda öğretmenlerin farklı yayınevlerine ait sosyal bilgiler ders kitaplarının fiziksel tasarımı, görsel tasarımı, içeriği, dil ve anlatım özellikleri ile ölçme ve değerlendirme boyutlarına ilişkin görüşlerinin olumlu olduğu ve öğretmenlerin bu boyutları yeterli olarak gördüğü bulgusu elde edilmiştir.

Taşkın (2017) ortaokul sosyal bilgiler kitaplarında kullanılan görselleri öğretmen görüşleri doğrultusunda incelemiştir. Araştırmanın çalışma grubunu İstanbul ilinde görev yapan 150 sosyal bilgiler öğretmeni oluşturmuştur. Araştırma verileri nicel veri toplama yöntemi kullanılarak elde edilmiştir. Araştırma sonucunda öğretmenlerin çoğu incelenen ders kitaplarındaki görsellerin öğrenciyi düşündürücü bir özelliğe sahip olmadığı şekline görüşlerini bildirmiştir. Bununla birlikte öğretmenlerin yarısı görsellerin boyutlandırılmasını yeterli bulmamış, yarısına yakını da görsellerin güncellikten uzak olduğu yönünde görüş bildirmiştir.

Alakaş (2019: 70) 2018’de değişen sosyal bilgiler öğretim programıyla birlikte kullanılmaya başlanan 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabın öğretmen görüşlerine göre incelemiştir. Araştırmanın çalışma grubunu Afyonkarahisar merkezinde ve merkeze bağlı köy ve mahallelerde görev yapan 120 sosyal bilgiler öğretmeni oluşturmuştur. Yöntem olarak ise nitel ve nicel yöntemlerin birlikte kullanıldığı karma yöntem kullanılmıştır. Araştırma verileri anket tekniği kullanılarak elde edilmiştir. Araştırma sonucunda öğretmenlerin bir önceki yıla kıyasla ders kitabını daha etkili bulduğu sonucu elde edilmiştir. Buna karşın öğretmenler görseller, yaşı seviyesine uygunluk, örneklerin yaşamla bağlantısı, çağdaş öğretim yöntemlerine daha fazla yer verilmesi, etkinliklerin gelişim özelliklerine uygun olması konularında kitabın geliştirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

İşbilir (2019) betimsel tarama modeline göre yürüttüğü çalışmasında 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabını sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerine göre incelemiştir. Araştırmanın çalışma grubunu 2018-2019 eğitim öğretim yılı içerisinde Rize ili ve ilçelerinde görev yapmakta olan 120 sosyal bilgiler öğretmeni oluşturmuştur. Araştırma bulguları sosyal bilgiler öğretmenlerinin ders kitabını, fiziksel tasarım, içerik, görsel tasarım, dil ve anlatım, ölçme değerlendirme alt boyutları açısından genel anlamda yeterli gördüklerini ortaya koymuştur. Bununla birlikte öğretmenler kitabı daha çekici hale getirmek için görsellerin ve kitabın tasarımının daha iyi hazırlanması, kitapta öğrenci seviyesine uygun metinlerin yer alması ve ünite sonlarında yer alan değerlendirme sorularının artırılması yönünde önerilerde bulunmuşlardır.

Polat (2020) 2005 yılı sosyal bilgiler dersi öğretim programına göre oluşturulan 2014 yılı 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı ile 2017 yılında sosyal bilgiler dersi öğretim programına göre oluşturulan 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarını, biçimsel özellikler, görsel kaynaklar, ölçme-değerlendirme gibi inceleme kriterlerine göre karşılaştırmıştır. Nitel bir çalışma olarak tasarlanan araştırmada veri toplama aracı olarak doküman incelemesi yapılmıştır. Verilerin analizinde betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Araştırma sonucunda özellikle 2017 yılı 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabına yansıyan birtakım olumlu gelişmeler olmakla birlikte, araştırmacı ders kitaplarında kullanılan resim ve fotoğrafların daha işlevsel hale getirilmesi, üst düzey düşünme becerilerinin gelişimine katkı sunacak olan yaratıcı, eleştirici resim türlerinin artırılması gibi çeşitli eksiklikleri dile getirmiştir.

Demir (2020) Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde kullanılan 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarını görseller ve içerik açısından incelenmiştir. Araştırmanın modeli tarama modelidir. Araştırma modelinin evrenini, Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu ve KKTC Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından uygun bulunan ve beş ortaokulda kullanılan altıncı ve yedinci sınıf sosyal bilgiler ders kitapları oluşturmuştur. Kitaplar, içerik analizi değerlendirme ölçeği kullanılarak değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda en yüksek puan oranı Türkiye Cumhuriyeti yedinci sınıf sosyal bilgiler ders kitabında elde edilirken, en düşük puan Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde okutulan yedinci sınıf ders kitabından elde edilmiştir.

4.2. YURT DIŞINDA YAPILAN İLGİLİ ÇALIŞMALAR

Anghar ve Aftekhari (2016) vatandaşlık eğitiminin bileşenlerine dayalı olarak sekizinci sınıf (lise birinci sınıf) sosyal bilgiler ders kitabını incelemişlerdir. Vatandaşlık eğitimi bileşenlerinin kitap içeriklerinin oluşumunda ne ölçüde etkili olduğunu değerlendirmek için kontrol listesi kullanılarak ders kitabı analiz edilmiştir. Veriler, tanımlayıcı istatistikler (sıklık ve yüzde) ve Shannonentropisi kullanılarak analiz edilmiştir. İçerik analizi sonucunda sekizinci sınıf sosyal bilgiler ders kitabında vatandaşlık eğitimi kavramının 2160, vatandaşlık yeteneğinin 840 kez, vatandaşlık tutumunun 729 kez ve vatandaşlık bilgisi bileşenlerinin 591 kez geçtiği sonucu elde edilmiştir.

Chu (2017) çalışmasında 1994 ve 2016 yılları arasında aynı dergilerde yayınlanan 29 ders kitabı içerik analizi çalışmasını inceleyerek ders kitabı içerik analizi araştırmalarının son yirmi yılda gelişimini araştırmıştır. Araştırma sonucunda birçok çalışmada örnekleme stratejilerinde, kodlama değişkenlerinin geçerliliği, güvenilirliğinde, veri toplama ve analiz prosedürlerinde belirsizlik olduğu; yönetsel açıdan sınırlılıklar olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Meyer vd. (2010) 69 ülkeden 465 ders kitabına ilişkin verileri kodlayarak 1970'den bu yana dünya çapında ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarında insan hakları temalarının yükselişini incelemiştir. Araştırmacılar, özellikle 1995'ten bu yana sosyal bilgiler ders kitaplarında insan hakları tartışmalarında genel bir artış olduğunu saptamıştır.

Soleymanpour ve Kiadaliri (2014) 4. ve 5. sınıf düzeyinde kullanılan sosyal bilgiler ders kitabını bütünleştirilmiş düşünce becerileri kapsamında değerlendirmişlerdir. Araştırmada veri analiz yöntemi kullanılmıştır. Bu kapsamda kullanılan ders kitaplarının bütün üniteleri ve konuları incelenmiştir. Araştırma sonucunda kullanılan ders kitaplarında düşünme becerileri içerisinde en çok bilgiye erişme ve odaklanma becerilerine yer verildiği görülmüştür. Bununla birlikte diğer bazı becerilere daha az yer verildiği, bundan dolayı da düşünme becerilerinin içerikte uygulanmasına yönelik sorunlar olduğu tespit edilmiştir.

De Kort (2017) Hollanda’da yaygın olarak kullanılan sosyal bilgiler ders kitabını insan hakları eğitimi kapsamında analizi etmiştir. Araştırmacı insan haklarına ilişkin içerik analizi için insan haklarına giriş, koruma mekanizmaları, belirli insan hakları ve uygulamada insan hakları olmak üzere dört ana kategoriden oluşan bir çerçeve geliştirmiştir. Çalışma sonucunda incelenen kitapta insan haklarına ilişkin temel bilgilerin eksik olduğunu, haklarla ilgili konuların seçilmiş formülasyonu nedeniyle insan hakları hakkında potansiyel yanlış bilgilerin iletildiğini ortaya koymuştur.

Gholami vd. (2018) tarafından yapılan analitik araştırmanın amacı, ilkokul altıncı sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında ulusal vatandaşın uygulanabilirliğinin araştırılmasıdır. Araştırmada veri analiz yöntemi olarak içerik analizi kullanılmıştır. Araştırma verileri kontrol listeleri ve William Rummy tekniği kullanılarak elde edilmiştir. İran İslam Cumhuriyeti ilköğretim altıncı sınıf Sosyal Bilgiler kitabının toplam cildi örneklem olarak alınmıştır. Tanımlama ölçütü olarak ulusal vatandaşlık, kayıt birimi olarak cümle ve sorular seçilmiştir. Sonuçlar, kitapta ele alınması açısından ulusal vatandaşlığın bileşenleri arasında önemli bir farklılık olduğunu göstermiştir. Kitapta en sık katılımcı vatandaş bileşeni yer alırken, yasalara saygılı vatandaş bileşeni en az sıklıkla kitapta yer almıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, evreni ve örnekleme, verilerin toplanması ve analizi ve geçerlik güvenirlikle ilgili bilgilere yer verilmiştir.

1. ARAŞTIRMANIN MODELİ

5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının fiziksel ve görsel tasarım, içerik, dil ve anlatım, ölçme değerlendirme boyutları açısından sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri doğrultusunda değerlendirilmesinin amaçlandığı bu araştırmada betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Betimsel tarama modeli geçmişte ya da günümüzde var olan bir olay herhangi bir müdahalede bulunulmaksızın olduğu gibi incelenmektedir (Karasar, 2015). Betimsel tarama, geniş gruplar üzerinde yürütülen, gruptaki bireylerin bir olgu ve olayla ilgili görüşlerinin, tutumlarının alındığı, olgu ve olayların betimlenmeye çalışıldığı araştırmalardır (Karakaya, 2012: 59). Bu araştırmada sosyal bilgiler öğretmenlerinin 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabına ilişkin görüşleri, herhangi bir müdahale yapılmadan, olduğu şekliyle ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bundan dolayı araştırma çalışma, betimsel tarama modeline uygun olarak yürütülmüştür.

2. ARAŞTIRMANIN EVREN VE ÖRNEKLEMİ

Bu araştırmanın evrenini 2021-2022 eğitim öğretim yılında Afyonkarahisar il merkezinde bulunan tüm ortaokullarda görev yapan sosyal bilgiler öğretmenleri oluşturmaktadır. Araştırmanın evrenini temsil eden örneklem seçkisiz örnekleme yöntemlerinden basit seçkisiz örnekleme yöntemi ile seçilmiştir. Kullanılan bu örneklem yönteminde, her bir örneklem seçimine eşit seçilme olasılığı vererek seçilen birimler örnekleme almaktadır (Çingir, 1994). Afyonkarahisar il merkezinde sosyal bilgiler öğretmenlerinden 25'ine ulaşılamamıştır. Araştırma 122 sosyal bilgiler öğretmeniyle gerçekleştirilmiştir. Araştırma sürecinde yer alan öğretmenlerin demografik özellikleri Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Çalışma Grubunun Özelliklerine Ait Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Kategori	f	%
Cinsiyet	Kadın	47	38.5
	Erkek	75	61.5
	Toplam	122	100

Tablo 1 (Devam). Çalışma Grubunun Özelliklerine Ait Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Kategori	f	%
Mesleki Kıdem	1-5 yıl	24	19.7
	6-10 yıl	39	32.0
	11-15 yıl	25	20.5
	16-20 yıl	16	13.1
	21 ve üzeri	18	14.8
	Toplam		122

Tablo 1’de görüldüğü üzere çalışma grubunda yer alan öğretmenlerin 47’si (%38,5) kadın, 75’i (%61,5) ise erkektir. Bununla birlikte mesleki kıdem değişkeni açısından incelendiğinde öğretmenlerin %19,7’si 1-5 mesleki kıdem yılına, %32’si 6-10 yıl mesleki kıdem yılına, %20,5’i 11-15 yıl mesleki kıdem yılına, %13,1’i 16-20 yıl mesleki kıdem yılına ve %14.8’i 21 yıl ve üzeri mesleki kıdem yılına sahiptir.

3. VERİ TOPLAMA ARACI

Araştırma verileri Ertürk ve Güler (2017) tarafından geliştirilen önceden izin alınan “Ders Kitabı İnceleme Anket Formu” kullanılarak elde edilmiştir. Anket iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda demografik değişkenlerden; cinsiyet ve mesleki kıdem yer almaktadır. İkinci kısımda 5 alt boyuta ait 45 madde yer almaktadır. Anket formunun alt boyutları, maddeleri ve özellikleri Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Ders Kitabı İnceleme Anket Formu Alt Boyutları, Maddeleri ve Özellikleri

Boyutlar	Maddeler	Tersten Puanlanan Madde	Alınabilecek en yüksek puan	Alınabilecek en düşük puan
Fiziksel Tasarım	1, 2, 3, 4, 5, 6	Yok	6	30
İçerik	7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14,15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24	Yok	18	90
Görsel Tasarım	25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32	Yok	8	40
Dil ve Anlatım	33, 34, 35, 36, 37, 38	Yok	6	30
Ölçme Değerlendirme	39, 40, 41, 42, 43, 44,45	Yok	7	35

Tablo 2'de görüldüğü üzere fiziksel tasarım boyutunda 6 madde, içerik boyutunda 18 madde, görsel tasarım boyutunda 8 madde, dil ve anlatım alt boyutunda 6 madde ve ölçme değerlendirme alt boyutunda 7 madde yer almaktadır.

4. VERİLERİN TOPLANMASI VE ANALİZİ

Araştırma yayın etiği kurallarına uygun olarak tamamlanmıştır. Gerçekleştirilen araştırma çerçevesinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'ndan (Etik Kurul Kararı 11.02.2022 Tarih ve 2022/70 Konulu) etik izin alınmıştır. Uygulama MEB'e bağlı bir kurumlarda gerçekleştirildiğinden Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı Okul ve Kurumlarda Yapılacak Araştırma ve Araştırma Desteğine Yönelik İzin ve Uygulama Yönergesine (MEB, 2007) uygun hareket edilmiştir. Uygulamaya başlamadan önce gerekli resmi izin alınmıştır.

Araştırma verileri anket formu kullanılarak 2021-2022 eğitim-öğretim yılının bahar döneminde elde edilmiştir. Elde edilen verilerin analizini bilimsel olarak açıklayabilmek için SPSS (Statistical Packages for the Social Sciences) istatistik programı kullanılmıştır. Verilerin toplanması yaklaşık bir ay sürmüştür. Örneklem grubunda yer alan öğretmenlere daha kolay ve hızlı bir şekilde ulaşılması amaçlanmış, bunun için anket "Google Form" kullanılarak hazırlanmıştır. Bütün maddeler "Gerekli" olarak işaretlenmiştir. Böylece, veri kaybının önlenmesi amaçlanmıştır. Öğretmenler çevrimiçi ortamda anket maddelerine ilişkin yanıtlarını iletmişlerdir.

Elde edilen verilerin analizi sürecinde öncelikle verilerin normal dağılım gösterip göstermediği belirlenmiştir. Verilerin normal dağılım gösterip göstermediğini belirlemek için "Skewness-Kurtosis" (Çarpıklık ve Basıklık) testi kullanılmıştır. Çarpıklık ve basıklık katsayıları dikkate alındığında, bütün puanların ± 1 aralığında yer aldıkları tespit edilmiştir. Bu değerlerin ± 1 aralığında yer alması normallikten aşırı sapmalar olmadığını göstermektedir. (Büyüköztürk, 2007). Yapılan normallik testine ilişkin analiz sonuçları Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3. Normallik Testi Analizi Sonuçları

Değişkenler	Statistik	Skewness	Kurtosis
Fiziksel Tasarım	.095	-.324	.855
İçerik	.061	-.295	-.148
Görsel Tasarım	.132	-.429	-.180
Dil ve Anlatım	.114	-.371	-.244
Ölçme-Değerlendirme	.075	-.297	.013
Toplam Ortalama Puanı	.078	-.376	.048

Tablo 3’te görüldüğü üzere yapılan “Skewness-Kurtosis” analizi sonucunda, Ders Kitabı İnceleme Anket Form alt boyutlarından elde edilen verilerin ± 1 aralığında yer aldığı ve normal dağılım gösterdiği sonucu elde edilmiştir. Bu nedenle araştırmada parametrik istatistik tekniklerinden yararlanılmıştır. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin ders kitabı inceleme anket formu alt boyutların her biri için aritmetik ortalama ve standart sapmaları frekans (f) dağılımı ve yüzde (%) şeklinde özetlenmiştir. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin ders kitabı anket formunun fiziksel ve görsel tasarım, içerik, dil ve anlatım, ölçme ve değerlendirme ve toplam ortalama puanından elde ettikleri puanların cinsiyet değişkenine göre anlamlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için bağımsız t testi uygulanmıştır. Bununla birlikte öğretmenlerin “Ders Kitabı İnceleme Anket Formu” alt boyutlarından elde ettikleri puanların mesleki kıdem değişkenine göre anlamlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır. ANOVA analizi sonucunda anlamlı farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla öncelikle kullanılacak post-hoc çoklu karşılaştırma tekniği belirlenmiştir. Bunun için Levene’s testi ile grup dağılımlarının varyanslarının homojen olup olmadığı hipotezi sınanmış, varyansların homojen olduğu saptanmıştır [p>.05]. Bu durumda Tukey çoklu karşılaştırma tekniğinden yararlanılmıştır.

Verilerin analizinde öğretmenlerin ders kitabı inceleme anket formundan elde ettikleri puanlara ilişkin puan aralıkları temel alınmıştır. “n-1/n” formülüne dayalı olarak hesaplanmış olan aralıkları Tablo 4’te yer almaktadır.

Tablo 4. Sosyal Bilgiler Ders Kitabı İnceleme Anket Formu Puan Aralıkları

Puan Aralığı	Karşılık Geldiği Düzey
1.00-1.80	Yetersiz
1.81-2.60	Kısmen Yeterli
2.61-3.40	Yeterli
3.41-4.20	Oldukça Yeterli
4.21-5.00	Tamamen Yeterli

5. GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK

Ertürk ve Güler (2017) tarafından yapılan çalışmada geliştirilen anket formunun geçerlik ve güvenirlik analizi çalışması yürütülmüştür. Anket formunun Cronbach Alpha (iç tutarlılık katsayısı) değeri 0,92 olarak hesaplanmıştır. Bununla birlikte anket formunda yer alan alt boyutlara ilişkin Cronbach Alpha değerleri; fiziksel tasarım 0,85, içerik 0,86, görsel tasarım 0,89, dil ve anlatım 0,90 ve ölçme değerlendirme 0,82 olarak

bulunmuştur. Bu araştırmada elde edilen Cronbach Alpha değerleri Tablo 5'te yer almaktadır.

Tablo 5. Sosyal Bilgiler Kitabı İnceleme Anket Formu Alt Boyutları Cronbach Alpha Değerleri

Alt Boyutlar	Cronbach Alpha değerleri
Fiziksel Tasarım	.87
İçerik	.96
Görsel Tasarım	.95
Dil ve Anlatım	.90
Ölçme-Değerlendirme	.91
Toplam puan ortalaması	.98

Tablo 5 incelendiğinde fiziksel tasarım alt boyutunun Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısının .87, içerik alt boyutun .96, görsel tasarım alt boyutunun .95, dil ve anlatım alt boyutunun .90 ve ölçme-değerlendirme alt boyutunun .91 olduğu görölmektedir. Ölçeğin tamamına ilişkin Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı ise .98 şeklindedir. Alpha değerinin .70'ten yüksek olması durumunda iç tutarlılığın elde edildiği sonucuna ulaşılmaktadır (Büyüköztürk, 2010). Bu araştırmada elde edilen Cronbach Alpha güvenilirlik katsayıları da ölçeğin güvenilirliğe sahip olduğunu göstermektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde ders kitabı inceleme anket formuna katılım sağlayan öğretmenlerinden elde edilen bilgilerin analiz edilmesiye ulaşılan sonuçlar tablolar halinde gösterilmiştir. Bu araştırma sonucu elde edilen bulgular araştırmanın alt problemlerine uygun olarak sunulmuştur.

1. DERS KİTABI İNCELEME ANKET FORMU ALT BOYUTLARINA YÖNELİK GENEL VERİLER

Sosyal bilgiler dersi öğretmenlerinin ders kitabı inceleme anket formu alt boyutlarına yönelik genel verileri Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6. Ders Kitabı İnceleme Anket Formu Alt Boyutlarına Yönelik Genel Veriler

Alt Boyutlar	\bar{X}	SS
Fiziksel Tasarım	3.52	.67
İçerik	3.42	.74
Görsel Tasarım	3.47	.82
Dil ve Anlatım	3.58	.76
Ölçme Değerlendirme	3.47	.79

Tablo 6'ya göre sosyal bilgiler ders kitabının fiziksel tasarımına yönelik öğretmenler görüşlerinden elde edilen puan ortalaması $\bar{X}=3.52$ şeklinde ve "oldukça yeterli" düzeyindedir. İçerik alt boyutunda elde edilen puan ortalaması $\bar{X}=3.42$ şeklinde ve "oldukça yeterli" düzeyindedir. Benzer şekilde görsel tasarım alt boyutunda ($\bar{X}=3.47$), dil ve anlatım ($\bar{X}=3.58$) ve ölçme değerlendirme alt boyutunda ($\bar{X}=3.47$) elde edilen puan ortalamaları "oldukça yeterli" düzeyindedir.

Öğretmenlerin sosyal bilgiler ders kitabına ilişkin görüşlerini daha ayrıntılı inceleyebilmek için öğretmenlerin ders kitabı inceleme anket formu alt boyutlarında yer alan maddelere vermiş oldukları yanıtların dağılımları incelenmiş ve ayrı başlıklar halinde sunulmuştur.

1.1. FİZİKSEL TASARIM ALT BOYUTUNA İLİŞKİN VERİLEN YANITLARIN DAĞILIMLARI

Öğretmenlerin Fiziksel Tasarım alt boyutuna ilişkin 6 soru sorulmuştur. Bu sorulara verdikleri yanıtların frekans ve yüzde değerleri Tablo 7'de yer almaktadır.

Tablo 7. Öğretmenlerin Fiziksel Tasarım Alt boyutunda Yer Alan İfadelere Verdikleri Yanıtların Dağılımı

Maddeler		1	2	3	4	5	\bar{X}	SS	Sonuç
1.Sosyal bilgiler ders kitabının kullanılabilirliği	f	4	14	57	39	8	3.27	.87	Yeterli
	%	3.3	11.5	46.7	32.0	6.6.			
2.Sosyal bilgiler ders kitabının dayanıklılığı	f	3	18	44	44	13	3.37	.94	Yeterli
	%	2.5	14.8	36.1	36.1	10.7			
3.Kitabın tasarımının çekiciliği	f	4	15	60	32	11	3.25	.90	Yeterli
	%	3.3	12.3	49.2	26.2	9.0			
4.Yazı tipi ve boyutun okumayı kolaylaştırması	f	2	4	29	62	25	3.85	.83	Oldukça yeterli
	%	1.6	3.3	23.8	50.8	20.5			
5.Görsellerin sayfaya yerleştirilme düzeninin okumayı kolaylaştırması	f	2	8	37	59	16	3.64	.85	Oldukça yeterli
	%	1.6	6.6	30.3	48.4	13.1			
6.Yazılı metinler ile görsel materyallerin uyumu	f	1	4	40	60	17	3.72	.77	Oldukça yeterli
	%	0.8	3.3.	32.8	49.2	13.9			

Tablo 7 incelendiğinde, öğretmenlerin fiziksel tasarım boyutuna ilişkin görüşleri “yeterli” ve “oldukça yeterli” şeklinde olduğu görülmektedir. Öğretmenlerin, fiziksel tasarım alt boyutunda yer alan "Sosyal bilgiler ders kitabının kullanılabilirliği" maddesine ilişkin görüşlerin puan ortalaması $\bar{X}=3.27$, "Sosyal bilgiler ders kitabının dayanıklılığı"maddesine ilişkin görüşlerin puan ortalaması $\bar{X}=3.37$ ve "Kitabın tasarımının çekiciliği"maddesine ilişkin görüşlerin puan ortalaması $\bar{X}=3.25$ şeklinde ve "yeterli" düzeyindedir.

Öğretmenlerin "Yazı tipi ve boyutun okumayı kolaylaştırması" maddesine ilişkin görüşlerin puan ortalaması $\bar{X}=3.85$, "Görsellerin sayfaya yerleştirilme düzeninin okumayı kolaylaştırması"maddesine ilişkin görüşlerin puan ortalaması $\bar{X}=3.64$ ve"Yazılı metinler ile görsel materyallerin uyumu"maddesine ilişkin görüşlerin puan ortalaması $\bar{X}=3.72$ şeklinde ve "oldukça yeterli" düzeyindedir. Öğretmen görüşlerine göre en yüksek puan ortalaması "Yazı tipi ve boyutun okumayı kolaylaştırması" maddesinden en düşük puan ortalaması ise "Kitabın tasarımının çekiciliği" maddesinden elde edilmiştir.

1.2. İÇERİK ALT BOYUTUNA İLİŞKİN VERİLEN YANITLARIN DAĞILIMLARI

Öğretmenlerin İçerik alt boyutuna ilişkin 18 soru sorulmuştur. Bu sorulara verdikleri yanıtların frekans ve yüzde değerleri Tablo 8’de yer almaktadır.

Tablo 8. Öğretmenlerin İçerik Alt boyutunda Yer Alan İfadelere Verdikleri Yanıtların Dağılımı

Maddeler		1	2	3	4	5	X	SS	Sonuç
7.Sosyal bilgiler ders kitabının içeriği; milli değerlerle tutarlılığı	f	0	9	28	65	20	3.78	.87	Oldukça yeterli
	%	0	7.4	23.0	53.3	16.4			
8.Sosyal bilgiler ders kitabının içeriği kültürel değerlerle tutarlılığı	f	0	11	31	59	21	3.73	.94	Oldukça yeterli
	%	0	9.0	25.4	48.4	17.2			
9.Sosyal bilgiler ders kitabının içeriği insani değerlerle tutarlılığı	f	0	9	29	61	23	3.80	.90	Oldukça yeterli
	%	0.0	7.4	23.8	50.5	18.9			
10.Ders kitabının milli kimlik bilinci kazandırması	f	1	16	38	49	18	3.54	.83	Oldukça yeterli
	%	0.8	13.1	31.1	40.2	14.8			
11.Programda yer alan kazanımların ders kitabında gerçekleştirilme düzeyi	f	3	19	42	45	13	3.37	.85	Yeterli
	%	2.5	15.6	34.4	36.9	10.7			
12.Konulara ait örneklerin yeterliliği	f	3	33	44	33	9	3.09	.77	Yeterli
	%	2.5	27.0	36.1	27.0	7.4			
13.Konuların hayata uygulanabilirliği	f	6	14	45	42	15	3.37	.80	Yeterli
	%	4.9	11.5	36.9	34.4	12.3			
14.Konulara ait örneklerin uygunluğu	f	3	17	43	53	6	3.34	.85	Yeterli
	%	2.5	13.9	35.2	43.4	4.9			
15.Ders kitabında kullanılan kaynakların nicel bakımından yeterliliği	f	4	21	39	42	16	3.36	.82	Yeterli
	%	3.3	17.2	32.0	34.4	13.1			
16.Ders kitabında kullanılan kaynakların nitelik bakımından yeterliliği	f	3	23	40	47	9	3.29	.92	Yeterli
	%	2.5	18.9	32.8	38.5	7.4			
17.Konuların anlatımlarında gereksiz bilgilerden uzak durulması	f	8	17	41	40	16	3.31	1.07	Yeterli
	%	6.6	13.9	33.6	32.8	13.1			
18.Programın amaçlarına göre uygun okuma parçalarına yer verilmesi	f	4	16	41	47	14	3.41	.96	Oldukça yeterli
	%	3.3	13.1	33.6	38.5	11.5			
19.Kazanımların öğretimi için verilen metinlerin öğrenci düzeyine uygunluğu	f	2	18	32	55	15	3.51	.94	Oldukça yeterli
	%	1.6	14.8	26.2	45.1	12.3			
20.Kullanılan kavramların öğrencilerin bilişsel özelliklerine uygunluğu	f	2	19	36	51	14	3.45	.94	Oldukça yeterli
	%	1.6	15.6	29.5	41.8	11.5			
21.Kullanılan kavramların öğrencilerin duyuşsal özelliklerine uygunluğu	f	6	16	37	52	11	3.37	.99	Yeterli
	%	4.9	13.1	30.3	42.6	9.0			
22.Konuların işlenişinde öğrencilerin gelişim basamaklarının dikkate alınması	f	1	20	40	47	14	3.43	.92	Oldukça yeterli
	%	0.8	16.4	32.8	38.5	11.5			
23.Değer öğretimine yönelik materyallerin yeterliliği	f	2	22	47	40	11	3.29	.92	Yeterli
	%	1.6	18.0	38.5	32.8	9.0			
24.Kitabın üst düzey düşünme becerilerini (problem çözme, eleştirel düşünme vd.)geliştirmeye katkısı	f	4	24	52	36	6	3.13	.89	Yeterli
	%	3.3	19.7	42.6	29.5	4.9			

Tablo 8 incelendiğinde, öğretmenlerin içerik alt boyutuna ilişkin görüşleri “yeterli” ve “oldukça yeterli” şeklinde olduğu görülmektedir. Öğretmenlerin, içerik alt boyutunda yer alan "Programda yer alan kazanımların ders kitabında gerçekleştirilme düzeyi" maddesine ilişkin görüşlerin puan ortalaması $\bar{X}=3.77$, "Konulara ait örneklerin yeterliliği" maddesine ilişkin görüşlerin puan ortalaması $\bar{X}=3.09$, "Konuların hayata uygulanabilirliği" maddesine ilişkin görüşlerin puan ortalaması $\bar{X}=3.77$, "Konulara ait örneklerin uygunluğu" maddesine ilişkin görüşlerin puan ortalaması $\bar{X}=3.34$, "Ders kitabında kullanılan kaynakların nicel bakımından yeterliliği" maddesine ilişkin görüşlerin puan ortalaması $\bar{X}=3.36$, "Konuların anlatımlarında gereksiz bilgilerden uzak durulması" maddesine ilişkin görüşlerin puan ortalaması $\bar{X}=3.31$, "Kullanılan kavramların öğrencilerin duyuşsal özelliklerine uygunluğu" maddesine ilişkin görüşlerin puan ortalaması $\bar{X}=3.37$, "Değer öğretimine yönelik materyallerin yeterliliği" maddesine ilişkin görüşlerin puan ortalaması $\bar{X}=3.29$ ve "Kitabın üst düzey düşünme becerilerini (problem çözme, eleştirel düşünme vd.) geliştirmeye katkısı" maddesine ilişkin görüşlerin puan ortalaması $\bar{X}=3.13$, şeklinde ve "yeterli" düzeyindedir.

Öğretmenlerin "Sosyal bilgiler ders kitabının içeriği; milli değerlerle tutarlılığı" maddesine ilişkin görüşlerin puan ortalaması $\bar{X}=3.78$, "Sosyal bilgiler ders kitabının içeriği kültürel değerlerle tutarlılığı" maddesine ilişkin görüşlerin puan ortalaması $\bar{X}=3.37$, "Sosyal bilgiler ders kitabının içeriği insani değerlerle tutarlılığı" maddesine ilişkin görüşlerin puan ortalaması $\bar{X}=3.80$, "Ders kitabının milli kimlik bilinci kazandırması" maddesine ilişkin görüşlerin puan ortalaması $\bar{X}=3.54$, "Programın amaçlarına göre uygun okuma parçalarına yer verilmesi" maddesine ilişkin görüşlerin puan ortalaması $\bar{X}=3.41$, "Kazanımların öğretimi için verilen metinlerin öğrenci düzeyine uygunluğu" maddesine ilişkin görüşlerin puan ortalaması $\bar{X}=3.51$, "Kullanılan kavramların öğrencilerin bilişsel özelliklerine uygunluğu" maddesine ilişkin görüşlerin puan ortalaması $\bar{X}=3.45$ ve "Konuların işlenişinde öğrencilerin gelişim basamaklarının dikkate alınması" maddesine ilişkin görüşlerin puan ortalaması $\bar{X}=3.43$ şeklinde ve "oldukça yeterli" düzeyindedir. Araştırmaya katılan öğretmenlerden hiçbirisinin "Sosyal bilgiler ders kitabının içeriği; milli değerlerle tutarlılığı", "Sosyal bilgiler ders kitabının içeriği kültürel değerlerle tutarlılığı" ve "Sosyal bilgiler ders kitabının içeriği insani değerlerle tutarlılığı" maddelerine "yetersiz" şeklinde yanıt vermediği görülmektedir.

1.3. GÖRSEL TASARIM ALT BOYUTUNA İLİŞKİN VERİLEN YANITLARIN DAĞILIMLARI

Öğretmenlerin Görsel Tasarım alt boyutuna ilişkin 8 soru sorulmuştur. Bu sorulara verdikleri yanıtların frekans ve yüzde değerleri Tablo 9’da yer almaktadır.

Tablo 9. Öğretmenlerin Görsel Tasarım Alt boyutunda Yer Alan İfadelere Verdikleri Yanıtların Dağılımı

Maddeler		1	2	3	4	5	X	SS	Sonuç
25.Sosyal bilgiler ders kitabından görsel araçlara (Harita, fotoğraf, tablo, şekil, şema vb.) yeterince yer verilmesi	f	5	19	39	45	14	3.36	1.01	Yeterli
	%	4.1	15.6	32.0	36.9	11.5			
26.Görsel araçların, öğrenci gelişim basamaklarına uygunluğu	f	2	14	43	52	11	3.45	.87	Oldukça Yeterli
	%	1.6	11.5	35.2	42.6	9.0			
27.Görsel araçların, ders kitabındaki konulara uygunluğu	f	1	13	39	51	18	3.59	.89	Oldukça Yeterli
	%	0.8	10.7	32.0	41.8	14.8			
28.Görsel araçların güncelliği	f	4	18	45	39	16	3.36	.99	Yeterli
	%	3.3	14.8	36.9	32.0	13.1			
29.Görsel araçların öğretim için yararlılığı	f	2	14	36	52	18	3.57	.93	Oldukça yeterli
	%	1.6	11.5	29.5	42.6	14.8			
30.Görsel araçların baskılarının anlaşılabilirlik durumu	f	3	9	44	49	17	3.55	.90	Oldukça yeterli
	%	2.5	7.4	36.1	40.2	13.9			
31.Kullanılan görsel araçların ders kitabını çekici hale getirmedeki etkililiği	f	4	18	36	52	12	3.40	.96	Yeterli
	%	3.3	14.8	29.5	42.6	9.8			
32.Görsel araçlar metinlerin kolayca kavranmasını sağlayacak biçimde uygun yerleştirilmesi	f	3	14	41	52	12	3.47	.91	Oldukça yeterli
	%	2.5	11.5	33.6	42.6	9.8			

Tablo 9 incelendiğinde, öğretmenlerin görsel tasarım alt boyutuna ilişkin görüşleri “yeterli” ve “oldukça yeterli” şeklinde olduğu görülmektedir. Öğretmenlerin, görsel tasarım alt boyutunda yer alan " Sosyal bilgiler ders kitabından görsel araçlara (Harita, fotoğraf, tablo, şekil, şema vb.) yeterince yer verilmesi"maddesine ilişkin görüşlerin puan ortalaması $\bar{X}=3.36$, " Görsel araçların güncelliği" maddesine ilişkin görüşlerin puan ortalaması $\bar{X}=3.36$ ve "Kullanılan görsel araçların ders kitabını çekici

hale getirmedeki etkililiği" maddesine ilişkin görüşlerin puan ortalaması $\bar{X}=3.40$ şeklinde ve "yeterli" düzeyindedir.

Öğretmenlerin "Görsel araçların, öğrenci gelişim basamaklarına uygunluğu" maddesine ilişkin görüşlerin puan ortalaması $\bar{X}=3.45$, "Görsel araçların, ders kitabındaki konulara uygunluğu" maddesine ilişkin görüşlerin puan ortalaması $\bar{X}=3.59$, "Görsel araçların öğretim için yararlılığı" maddesine ilişkin görüşlerin puan ortalaması $\bar{X}=3.57$, "Görsel araçların baskılarının anlaşılabilirlik durumu" maddesine ilişkin görüşlerin puan ortalaması $\bar{X}=3.55$ ve "Görsel araçlar metinlerin kolayca kavranmasını sağlayacak biçimde uygun yerleştirilmesi" maddesine ilişkin görüşlerin puan ortalaması $\bar{X}=3.47$ şeklinde ve "oldukça yeterli" düzeyindedir.

1.4. DİL VE ANLATIM ALT BOYUTUNA İLİŞKİN VERİLEN YANITLARIN DAĞILIMLARI

Öğretmenlerin Dil ve Anlatım alt boyutuna ilişkin 6 soru sorulmuştur. Bu sorulara verdikleri yanıtların frekans ve yüzde değerleri Tablo 10'da yer almaktadır.

Tablo 10. Öğretmenlerin Dil ve Anlatım Alt boyutunda Yer Alan İfadelere Verdikleri Yanıtların Dağılımı

Maddeler		1	2	3	4	5	X	SS	Sonuç
33.Öğrencilerin yaşına ve kişisel özelliklerine uygun, cümle yapısının kullanılması	f	1	15	36	55	15	3.55	.89	Oldukça yeterli
	%	0.8	12.3	29.5	45.1	12.3			
34.Ders kitabının dil bilgisi kurallarına uygunluğu	f	2	4	34	53	29	3.84	.88	Oldukça yeterli
	%	1.6	3.3	27.9	43.4	23.8			
35.Yabancı sözcüklerin Türkçe okunuşları ile birlikte verilmesi	f	3	9	37	42	31	3.72	1.00	Oldukça yeterli
	%	2.5	7.4	30.3	34.4	25.4			
36.Gereksiz bilgi yoğunluğu kullanılmaması	f	2	15	38	50	17	3.53	.93	Oldukça yeterli
	%	1.6	12.3	31.1	41.0	13.9			
37.Uzun cümlelerin kullanılmaması	f	1	14	42	49	16	3.53	.89	Oldukça yeterli
	%	0.8	11.5	34.4	40.2	13.1			
38.Ders kitabındaki metinlerin etkileyici bir üslubun olması	f	4	18	44	45	11	3.33	.95	Yeterli
	%	3.3	14.8	36.1	36.9	9.0			

Tablo 10 incelendiğinde, öğretmenlerin dil ve anlatım alt boyutuna ilişkin görüşleri "yeterli" ve "oldukça yeterli" şeklinde olduğu görülmektedir. Öğretmenlerin, dil ve anlatım alt boyutunda yer alan "Ders kitabındaki metinlerin etkileyici bir üslubun olması" maddesine ilişkin görüşlerin puan ortalaması $\bar{X}=3.33$ şeklinde ve "yeterli" düzeyindedir. Öğretmenlerin "Öğrencilerin yaşına ve kişisel özelliklerine uygun, cümle

yapısının kullanılması" maddesine ilişkin görüşlerin puan ortalaması $\bar{X}=3.55$, "Ders kitabının dil bilgisi kurallarına uygunluğu" maddesine ilişkin görüşlerin puan ortalaması $\bar{X}=3.84$, "Yabancı sözcüklerin Türkçe okunuşları ile birlikte verilmesi" maddesine ilişkin görüşlerin puan ortalaması $\bar{X}=3.72$, "Gereksiz bilgi yoğunluğu kullanılmaması" maddesine ilişkin görüşlerin puan ortalaması $\bar{X}=3.53$ ve "Uzun cümlelerin kullanılmaması" maddesine ilişkin görüşlerin puan ortalaması $\bar{X}=3.53$ şeklinde ve "oldukça yeterli" düzeyindedir.

1.5. ÖLÇME DEĞERLENDİRME ALT BOYUTUNA İLİŞKİN VERİLEN YANITLARIN DAĞILIMLARI

Öğretmenlerin Ölçme Değerlendirme alt boyutuna ilişkin 7 soru sorulmuştur. Bu sorulara verdikleri yanıtların frekans ve yüzde değerleri Tablo 11'de yer almaktadır.

Tablo 11. Öğretmenlerin Ölçme Değerlendirme Alt boyutunda Yer Alan İfadelere Verdikleri Yanıtların Dağılımı

Maddeler	1	2	3	4	5	X	SS	Sonuç
39.Ders kitabında yer verilen değerlendirme sorularının öğrencilerin beceri birikimine uygunluğu	f 5 % 4.1	12 9.8	47 38.5	47 38.5	11 9.0	3.38	.93	Yeterli
40.Soruların anlaşılır bir biçimde hazırlanması	f 3 % 2.5	10 8.2	43 35.2	50 41.0	16 13.1	3.54	.91	Oldukça yeterli
41.Ders kitabında yer verilen değerlendirme sorularının öğrencilerin bilgi birikimine uygunluğu	f 3 % 2.5	11 9.0	47 38.5	44 36.1	17 13.9	3.50	.92	Oldukça yeterli
42.Ders kitabında yer verilen değerlendirme sorularının sayısının yeterliliği	f 10 % 8.2	21 17.2	40 32.8	41 33.6	10 8.2	3.16	1.07	Yeterli
43.Değerlendirmede farklı soru türlerine (çoktan seçmeli, yazılı yoklama, boşluk doldurmalı vb.) yer verilmesi	f 2 % 1.6	11 9.0	37 30.3	43 35.2	29 23.8	3.70	.98	Oldukça yeterli
44.Değerlendirme sorularının kapsam geçerliliğine sahip olması	f 5 % 4.1	9 7.4	42 34.4	42 34.4	24 19.7	3.58	1.01	Oldukça Yeterli
45.Ders kitabında yer alan soruların öğrencilerin düşünmeye yöneltmesi	f 5 % 4.1	13 10.7	42 34.4	49 40.2	13 10.7	3.42	.96	Oldukça yeterli

Tablo 11 incelendiğinde, öğretmenlerin ölçme değerlendirme boyutuna ilişkin görüşleri “yeterli” ve “oldukça yeterli” şeklinde olduğu görülmektedir. Öğretmenlerin, ölçme değerlendirme alt boyutunda yer alan " Ders kitabında yer verilen değerlendirme sorularının öğrencilerin beceri birikimine uygunluğu" maddesine ilişkin görüşlerin puan ortalaması $\bar{X}=3.38$ ve "Ders kitabında yer verilen değerlendirme sorularının sayısının yeterliliği"maddesine ilişkin görüşlerin puan ortalaması $\bar{X}=3.16$ şeklinde ve "yeterli"

düzeyindedir. Öğretmenlerin "Soruların anlaşılır bir biçimde hazırlanması" maddesine ilişkin görüşlerin puan ortalaması $\bar{X}=3.54$, "Ders kitabında yer verilen değerlendirme sorularının öğrencilerin bilgi birikimine uygunluğu" maddesine ilişkin görüşlerin puan ortalaması $\bar{X}=3.54$, "Değerlendirmede farklı soru türlerine (çoktan seçmeli, yazılı yoklama, boşluk doldurmalı vb.) yer verilmesi" maddesine ilişkin görüşlerin puan ortalaması $\bar{X}=3.70$, "Değerlendirme sorularının kapsam geçerliliğine sahip olması" maddesine ilişkin görüşlerin puan ortalaması $\bar{X}=3.58$ ve "Ders kitabında yer alan soruların öğrencilerin düşünmeye yöneltmesi" maddesine ilişkin görüşlerin puan ortalaması $\bar{X}=3.42$ şeklinde ve "oldukça yeterli" düzeyindedir.

2. SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLERİNİN DERS KİTABI İNCELEME ANKETİNDEN ELDE EDİLEN PUANLARIN CİNSİYET DEĞİŞKENİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Araştırmanın bir diğer alt problemi sosyal bilgiler öğretmenlerinin ders kitabı inceleme anketi alt boyutlarında ve anketin toplamına ilişkin elde ettikleri puanların cinsiyet değişkeni açısından anlamlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığının incelenmesidir. Bu amaçla gerçekleştirilen bağımsız gruplar t-testi analizi sonuçları Tablo 12’de yer almaktadır.

Tablo 12. Ders Kitabı İnceleme Anketinden Elde Edilen Puanların Cinsiyet Değişkenine Göre t-Testi Sonuçları

Alt Boyutlar	Cinsiyet	F	X	SS	T	P
Fiziksel Tasarım	Kadın	47	3.42	.69	1.27	.20
	Erkek	75	3.58	.66		
İçerik	Kadın	47	3.41	.71	-.17	.86
	Erkek	75	3.43	.76		
Görsel Tasarım	Kadın	47	3.44	.83	-.32	.74
	Erkek	75	3.49	.81		
Dil ve Anlatım	Kadın	47	3.51	.81	-.80	.42
	Erkek	75	3.63	.73		
Ölçme Değerlendirme	Kadın	47	3.47	.84	.02	.98
	Erkek	75	3.47	.76		
Toplam Puan	Kadın	47				
	Erkek	75				
<i>F=122</i>						

Elde edilen istatistiksel sonuçlara göre sosyal bilgiler ders kitabının fiziksel ve görsel tasarım, içerik, dil ve anlatım, ölçme ve değerlendirme alt boyutlarına ilişkin öğretmen görüşlerinin cinsiyet değişkeni açısından anlamlı olarak farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır [$p>0.05$].

3. SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLERİNİN DERS KİTABI İNCELEME ANKETİNDEN ELDE EDİLEN PUANLARIN MESLEKİ KIDEM DEĞİŞKENİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin ders kitabının fiziksel ve görsel tasarım, içerik, dil ve anlatım, ölçme değerlendirme alt boyutunda elde ettikleri puanların mesleki kıdem değişkenine göre anlamlı bir fark gösterip göstermediğinin belirlenmesi için gerçekleştirilen ANOVA sonuçları Tablo 13'te verilmiştir

Tablo 13. Ders Kitabı İnceleme Anketinden Elde Edilen Puanların Mesleki Kıdem Değişkenine Göre ANOVA Testi Sonuçları

Alt Boyut	Mesleki Kıdem	<i>f</i>	<i>X</i>	<i>SS</i>	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplam	SD	Kareler Ortalaması	F	<i>p</i>
Fiziksel Tasarım	1-5	24	3.64	.92	Gruplar Arası	.874	4	.21	.46	.76
	6-10	39	3.55	.58						
	11-15	25	3.48	.72	Toplam	55.643	121			
	16-20	16	3.38	.59						
	21 ve üzeri	18	3.44	.49						
	Total	122	3.52	.67						
İçerik	1-5	24	3.54	.86	Gruplar Arası	2.425	4	.60	1.10	.35
	6-10	39	3.49	.71						
	11-15		25	3.44	.75	Toplam	66.803	121		
	16-20	16	3.07	.66						
	21 ve üzeri	18	3.41	.64						
	Total	122	3.42	.74						

Tablo 13 (Devam). Ders Kitabı İnceleme Anketinden Elde Edilen Puanların Mesleki Kıdem Değişkenine Göre ANOVA Testi Sonuçları

Alt Boyut	Mesleki Kıdem	f	X	SS	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplam	SD	Kareler Ortalaması	F	p
Görsel Tasarım	1-5	24	3.63	.91	Gruplar Arası	1.665	4	.41	.60	.65
	6-10	39	3.51	.71	Gruplar İçi	80.038	117	.68		
	11-15	25	3.41	.91	Toplam	81.704	121			
	16-20	16	3.24	.87						
	21 ve üzeri	18	3.45	.75						
	Total	122	3.47	.82						
Dil ve Anlatım	1-5	24	3.59	.96	Gruplar Arası	1.070	4	.26	.44	.77
	6-10	39	3.63	.69	Gruplar İçi	70.162	117	.60		
	11-15	25	3.61	.73	Toplam	71.232	121			
	16-20	16	3.35	.78						
	21 ve üzeri	18	3.65	.68						
	Total	122	3.58	.76						
Ölçme Değerlendirme	1-5	24	3.51	.87	Gruplar Arası	4.844	4	1.21	1.98	.10
	6-10	39	3.61	.60	Gruplar İçi	71.438	117	.61		
	11-15	25	3.28	.95	Toplam	76.281	121			
	16-20	16	3.09	.63						
	21 ve üzeri	18	3.69	.84						
	Total	122	3.47	.79						

Öğretmenlerin sosyal bilgiler ders kitabının fiziksel tasarım alt boyutundan elde ettikleri puanlarının mesleki kıdem değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi sonuçlarına göre fiziksel tasarım alt boyutunda anlamlı bir farklılık saptanmamıştır [$F(4, 117) = .46, p > .05$].

Öğretmenlerin sosyal bilgiler ders kitabının içerik alt boyutundan elde ettikleri puanlarının mesleki kıdem değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi sonucuna göre fiziksel tasarım alt boyutunda anlamlı bir farklılık saptanmamıştır [$F(4-117)=1.10$, $p>.05$].

Öğretmenlerin sosyal bilgiler ders kitabının görsel tasarım alt boyutundan elde ettikleri puanlarının mesleki kıdem değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi sonuçlarına göre görsel tasarım alt boyutunda anlamlı bir farklılık saptanmamıştır [$F(4-117)=.60$, $p>.05$].

Öğretmenlerin sosyal bilgiler ders kitabının dil ve anlatım alt boyutundan elde ettikleri puanlarının mesleki kıdem değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi sonuçları incelendiğinde de anlamlı bir farklılık olmadığı bulgusu elde edilmiştir [$F(4-117)=.44$, $p>.05$].

Öğretmenlerin sosyal bilgiler ders kitabının ölçme değerlendirme alt boyutundan elde ettikleri puanlarının mesleki kıdem değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi sonuçları incelendiğinde anlamlı bir farklılık olmadığı bulgusu elde edilmiştir [$F(4-117)=1.98$, $p>.05$].

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmada 2019-2020 eğitim-öğretim yılında yayınlanan ve Millî Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın 18.04.2019 tarihli ve 8 sayılı kurul kararıyla 5 (beş) yıl süreyle ders kitabı olarak kabul edilen 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının fiziksel ve görsel tasarım, içerik, dil ve anlatım, ölçme değerlendirme boyutları açısından öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmiş daha önce yapılan araştırma sonuçları ile karşılaştırılmıştır.

Araştırmada sosyal bilgiler öğretmenlerinin 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının fiziksel ve görsel tasarım, içerik, dil ve anlatım, ölçme değerlendirme boyutlarına ilişkin görüşlerinin incelenmesinden elde edilen puan ortalamaları "yeterli", "oldukça yeterli" düzeyinde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenlerin kullanılan ders kitabını yeterli, oldukça yeterli düzeyde bulmalarında 5. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programı doğrultusunda ders kitabının alanında uzman kişiler tarafından hazırlanması etkili olduğu söylenebilir.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin ders kitabının fiziksel tasarımına yönelik görüşleri; Sosyal bilgiler ders kitabının kullanışlı olduğu, sosyal bilgiler ders kitabının dayanıklı olduğu, kitabın tasarımının çekici olduğu, yazı tipi ve boyutun okumayı kolaylaştırdığını, görsellerin sayfaya yerleştirilme düzeninin okumayı kolaylaştırdığını, yazılı metinler ile görsel materyallerin uygun olduğu şeklindedir.

Sosyal bilgiler öğretmenleri 5.sınıf sosyal bilgiler ders kitabının fiziksel tasarımını "yeterli" görmüşlerdir. Ders kitabının fiziksel tasarımı bölümüyle ilgili öğretmenlerin olumlu görüşleri yapılan diğer çalışmalarla da ortaya konulmuştur. Taş (2007) ilköğretim 4. ve 5. sınıf öğretmenlerinin yeni sosyal bilgiler ders kitaplarının Tasarım, Görsel Düzen ve Fiziksel Yapı özelliklerine ilişkin görüşlerinin ne olduğu araştırılmıştır. Çalışma sonucunda öğretmenler, yeni sosyal bilgiler ders kitaplarını tasarım, görsel düzen ve fiziksel yapı bakımından genel olarak olumlu bulduklarını; Turan (2015) çalışmasında yenilenen eğitim sisteminin 2014- 2015 eğitim öğretim yılında kullanılan ders kitabını farklı boyutlarda incelemeye almıştır. Çalışma sonuçlarından tasarım, görsel düzen ve fiziksel yapı boyutuna bakıldığında ortaokul 5. sınıf sosyal bilgiler öğretmenleri, yeni programa göre hazırlanmış ders kitaplarını tasarım, görsel düzen ve fiziksel yapı bakımından genel olarak değerlendirmeleri olumlu yönde olduğunu ifade etmişlerdir. Nalçacı (2011) 5. sınıf sosyal bilgiler ders

kitabına yönelik yaptığı araştırmada öğretmen görüşlerine başvurmuştur. Öğretmenlerin çoğunluğu kitabın kapağının, kitabın çekiciliğini artırmaya yönelik katkısının olduğuna kısmen katıldıklarını belirtmişlerdir. Doğan ve Torun'un (2018) da çalışmasında sosyal bilgiler ders kitaplarının kapağının öğrencilerin ne kadar ilgisini çektiği ve bu ilginin sınıf seviyesine göre değişip değişmediği araştırılmıştır. Çalışma neticesinde sosyal bilgiler ders kitaplarının kapak tasarımlarının öğrencilerin geneli tarafından ilgi çekmediği sonucu ortaya çıkmıştır. Sosyal bilgiler ders kitabı kapağını 7. sınıf öğrencilerine oranla 5. ve 6. sınıf öğrencilerinin, daha fazla beğendikleri görülmüştür. Bu durumun araştırmanın yapıldığı ilde okutulan ders kitabının farklı olmasından kaynaklandığı söylenebilir.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin ders kitabının içeriğine yönelik görüşleri; Milli, kültürel ve insani değerlerle tutarlı olduğu, milli kimlik bilinci kazandırdığı, kazanımların ders kitabında gerçekleştirilme düzeyinin uygun olduğu, konulara ait örneklerin yeterli ve uygun olduğu, konuların hayata uygulanabilir olduğu, ders kitabında kullanılan kaynakların nicel ve nitel bakımından yeterli olduğu, gereksiz bilgilerin bulunmadığı, programın amaçlarına göre uygun okuma parçalarına yer verildiği, kazanımların öğretimi için verilen metinlerin öğrenci düzeyine uygun olduğu, kavramların öğrencilerin bilişsel ve duyuşsal özelliklerine uygun olduğu, konuların işlenişinde öğrencilerin gelişim basamaklarının dikkate alındığı, değer öğretimine yönelik materyallerin yeterli olduğu, üst düzey düşünme becerilerini (problem çözme, eleştirel düşünme vd.) geliştirmeye katkı sağladığı şeklindedir.

Öğretmenler 5. sınıf sosyal bilgiler dersi kitabını içerik açısından "yeterli" görmüşlerdir. Ertürk ve Güler (2017) çalışmasında 5. 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının farklı boyutları ile ilgili, sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerine ulaşmıştır. Çalışma sonucunda sosyal bilgiler öğretmenleri 5. sınıf sosyal bilgiler kitabını içerik açısından yeterli bulduklarını belirtmişlerdir. Benzer bir sonuç İşbilir (2019) çalışmasında öğretmenlerin 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabını içerik anlamında genel olarak yeterli olduğu sonucunu ulaşmıştır. Esen (2017) çalışmasında sosyal bilgiler öğretmenlerinin 7. sınıf sosyal bilgiler kitabını konu anlatımı, bilgi verme ve görselliğe ayrılan bölümlerin azaltılıp yazılı bilgilere daha fazla verilmesi konularında yeterli olmadığını bu konularda ders kitabının geliştirilmesi gerektiği aynı şekilde Turan'nın (2015) da yapmış olduğu araştırmada öğretmenler kitabı daha az yeterli buldukları ifade etmişlerdir. İki araştırma arasında çıkan bu farklılığa,

farklı kitapların farklı eğitim öğretim dönemlerine ait olması ve araştırmanın farklı illerde farklı sayıda öğretmenler üzerinden yapılmış olması neden olarak gösterebilir.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin ders kitabının görsel tasarımına yönelik görüşleri; Görsel araçlara (Harita, fotoğraf, tablo, şekil, şema vb.) yeterince yer verildiği, örsel araçların, öğrenci gelişim basamaklarına uygun olduğu, görsel araçların, ders kitabındaki konulara uygun olduğu, görsel araçların güncel olduğu, görsel araçların öğretim için yararlı olduğu, görsel araçların baskılarının anlaşılır olduğu, kullanılan görsel araçların ders kitabını çekici hale getirdiği, görsel araçlar metinlerin kolayca kavranmasını sağlayacak biçimde uygun yerleştirildiği şeklindedir.

Sosyal bilgiler öğretmenleri 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının görsel tasarımı açısından maddeleri "yeterli" ve "oldukça yeterli" olduğunu belirtmişlerdir. Araştırma sonucunda görsel tasarım bölümünün öğretim programındaki öğrenme alanları ve kazanımlarla uyum içinde olduğu görüşünde oldukları tespit edilmiştir. Deniz (2019: 64) çalışmasında 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının görsel tasarımı incelendiğinde araştırmaya katılan öğretmenlerin ders kitabının görsel tasarımı açısından yeterli olduğu görüşüne varıldığı hatta bazı maddelerle ilgili "yetersiz" ifadesinin hiç kullanılmadığı; Turan (2015) çalışmasında yeni sosyal bilgiler ders kitaplarını tasarım, görsel düzen ve fiziksel yapı bakımından genel olarak olumlu olarak değerlendirildiği sonucuna ulaşmışlardır.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin ders kitabının dil ve anlatımına yönelik görüşleri; Öğrencilerin yaşına ve kişisel özelliklerine uygun, cümle yapısının kullanıldığı, ders kitabının dil bilgisi kurallarına uygun olduğu, yabancı sözcüklerin Türkçe okunuşları ile birlikte verildiği, gereksiz bilgi yoğunluğunun olmadığı, uzun cümlelerin bulunmadığı, ders kitabındaki metinlerin etkileyici bir üslubun olduğu şeklindedir.

Öğretmenlerin dil ve anlatım bölümüyle ilgili görüşlerinin analizi sonucunda "oldukça yeterli" ifadesine ulaşılmıştır. Bu nedenle kitabın dil ve anlatım bölümünde herhangi bir eksiklikten söz etmek mümkün değildir. Kurt (2017) çalışmasında 2014-2015 öğretim yılından itibaren 5 yıl süreyle kabul edilmiş olan 6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabına yönelik öğretmen algı ve tutumlarını belirlemeye çalışmıştır. Çalışma sonucunda dil ve anlatım özelliklerine göre verilen cevaplar incelendiğinde kitabın dil ve anlatım özellikleri yönünden kitap genel itibari ile olumlu bulunmuştur. Alakaş (2019) çalışmasında öğretmenlerin kitabın dil ve anlatım özellikleri ile ilgili hiçbir

olumsuz görüŖ belirtmediği, bu açıdan bakıldığında kitabın dil ve anlatım konusunda eksiklerinin bulunmadığı sonucuna varmıŖtır. Deniz (2019) yapmıŖ olduğu alıŖmasında 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının dil ve anlatımı incelendiğinde araŖtırmayakatlan öğretmenlerin ders kitabının dil ve anlatım açısından genel olarak yeterli olduğu sonucuna ulaŖtıkları görölmektedir. Ancak önemli derecede olmasa da dil ve anlatımdabulunan anket sorusundan “ders kitabındaki metinlerin etkileyici bir üslubunun olması”ifadesine “kısmen yeterli” olarak değerlendiren öğretmen sayısı da dikkate alınmayacak kadar az değildir. Buradan ders kitabının dil ve anlatım açısından bazı özelliklerinde eksikliklerinin olduğu sonucuna ulaŖmıŖtır.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin ders kitabının ölçme değerlendirmeye yönelik görüŖleri; Değerlendirme sorularının öğrencilerin beceri birikimine uygun olduğu, soruların anlaşır bir biçimde hazırlandığı, değerlendirme sorularının öğrencilerin bilgi birikimine uygun olduğu, ders kitabında yer verilen değerlendirme sorularının sayısının yeterliliği olduğu, değerlendirmede farklı soru türlerine yer verildiği, değerlendirme sorularının kapsam geçerliliğine sahip olduğu, ders kitabında yer alan soruların öğrencilerin düşünmeye yönelttiği şeklindedir.

Öğretmenlerin 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı ölçme ve değerlendirme açısından incelendiğinde ise araŖtırmaya katılan öğretmenler "olduka yeterli" olduğu yönünde görüŖ belirttikleri sonucuna ulaŖılmıŖtır. Konu ile ilgili daha önce yapılan alımlarda da benzer sonuçlara ulaŖıldıđı görölmüŖtür. İşbilir (2019) alıŖmasında araŖtırmaya katılan öğretmenler 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabını ölçme ve değerlendirme açısından genel olarak yeterli buldukları sonucunu ulaŖmıŖtır. Ayrıca AlakaŖ (2019) ölçme değerlendirme ile ilgili öğretmenlerin belirttikleri görüŖlere göre kitabın bu konuda yeterli olduğunu, öğretmenlerin mülakat sorularına verdikleri cevaplara bakıldığında öğretmenler, ölçme değerlendirmeyle ilgili kitabı yeterli bulduklarını, etkinliklerin ders tekrarı açısından, ev ödevi açısından, düzey belirleme açısından, dersin verimliliği hakkında bilgi vermesi açısından faydalı olduğu yönünde bir sonuca ulaŖmıŖtır. Benzer bir alıŖmada Ertürk ve Güler'in (2017) farklı yayın evlerine ait sosyal bilgiler ders kitabının incelenmesi ile ilgili alıŖmasında programın ölçme ve değerlendirme kısmı incelendiğinde programın hedeflerle uyumlu olduğu, içerikle bađdaŖtıđı, ifadelere açık ve anlaşılır şekilde yer verildiği görüŖüne ulaŖılmıŖtır. Demir ve Atasoy (2018)'un yapmıŖ olduğu alıŖmada ölçme ve değerlendirme açısından incelendiğinde kitabın öğrenebilirlik açısından faydalı olduğu, güncel

verilerle öğrencilerin bilgilerinin ölçüldüğü, öğrencinin kavraması gereken kazanımlar için birden fazla ölçme ve değerlendirme etkinliğine yer verildiği sonucuna ulaşmıştır.

Araştırmanın bir diğer alt problemi sosyal bilgiler öğretmenlerinin ders kitabı inceleme anketi alt boyutlarında ve anketin toplamına ilişkin elde ettikleri puanların cinsiyet değişkeni açısından anlamlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığının incelenmesidir. Bu doğrultuda yapılan analiz sonucunda sosyal bilgiler dersi kitabının fiziksel ve görsel tasarım, içerik, dil ve anlatım, ölçme değerlendirme alt boyutlarına ilişkin öğretmen görüşlerinin cinsiyet değişkeni açısından anlamlı olarak farklılaşmadığı bulgusu elde edilmiştir. Bu doğrultuda cinsiyet değişkeninin sosyal bilgiler ders kitabına yönelik öğretmen görüşleri açısından etkili bir değişken olmadığı; araştırmada yer alan kadın ve erkek öğretmenlerin kitaba ilişkin görüşlerinin benzer olduğu söylenebilir. Benzer şekilde Ertürk ve Güler (2017) ve Kurt (2017) sosyal bilgiler öğretmenlerinin 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabına ilişkin görüşlerinin cinsiyet değişkenine göre farklılaşmadığı bulgusunu elde etmişlerdir. Cinsiyet değişkeni açısından anlamlı fark elde edilmemesi bulgusu, çalışma grubunda yer alan öğretmenlerin ders kitabından beklentilerinin benzer olması ile de ilişkilendirilebilir. Bu durumda araştırmada yer alan kadın ve erkek öğretmenlerin ders kitabında olması gereken özelliklere ilişkin görüşlerinin benzerlik taşıdığı yorumu yapılabilir.

Araştırmada sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal bilgiler ders kitabının fiziksel ve görsel tasarım, içerik, dil ve anlatım, ölçme ve değerlendirme boyutlarına ilişkin öğretmen görüşlerinin mesleki kıdem değişkenine göre anlamlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığı sorusuna yanıt aranmıştır. Elde edilen istatistiksel analiz sonuçlarına göre ders kitabı inceleme anketi alt boyutlarında elde edilen öğretmen görüşleri mesleki kıdem değişkenine göre anlamlı olarak farklılaşmamaktadır. Bu durumda araştırmada yer alan öğretmenlerin hizmet yıllarının sosyal bilgiler ders kitabına ilişkin görüşleri açısından herhangi bir etkisinin olmadığı saptanmıştır. Araştırmada elde edilen bu sonuç, ülkemizde eğitim-öğretim yılı başlamadan önce ve eğitim-öğretim yılı sonunda gerçekleştirilen öğretmen seminerleri ile ilişkilendirilebilir. Düzenlenen bu seminerlerde aynı branştaki öğretmenler bir araya gelerek karşılıklı fikir alışverişini yapabilmektedir. Ayrıca, öğretmenler kendi branşlarına ilişkin güncel gelişmeleri, sorunları ve düzenlemeleri ilgili konuşabilmektedir. Bu ortam, onların çeşitli konularda daha çok tartışmalarına imkân sağlamaktadır. Böylece, yeni mezun olmuş ve hizmet yılı daha fazla olan öğretmenler seminer ortamlarında bir araya gelerek kullanılan ders kitaplarını

da inceleme fırsatı bulabilmektedir. Benzer şekilde yapılan zümre toplantıları da öğretmenlerin ders kitapları ve bunları kullanırken karşılaşılan sorunları tartışabilecekleri bir ortam olabilir. Literatürde farklı bulguların elde edildiği çalışmalar yer almaktadır. Kurt (2017) çalışmasında hizmet yılı değişkeninin sosyal bilgiler öğretmenlerinin ders kitabına ilişkin görüşleri açısından önemi bir değişken olduğu bulgusunu elde etmiştir. Çalışma sonucunda hizmet yılı 1-5 yıl ve 6-10 yıl olan öğretmenlerinin 6.sınıf sosyal bilgiler ders kitabını dil ve anlatım yönünden yeterli bulunduğu sonucu elde edilmiştir. Ayrıca, hizmet süresi 1-5 yıl olan öğretmenler ve hizmet süresi 6-10 yıl olan öğretmenlerin ders kitabının görsel açıdan öğrencinin dikkatini çekecek, ilgi uyandırabilecek nitelikte olduğu yönünde görüş bildirdikleri sonucu elde edilmiştir.

Araştırmada elde edilen sonuçlarla ilgili olarak şu önerilere yer verilmiştir:

➤ Bu araştırma 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleridoğrultusunda değerlendirilmiştir, öğretmen adayı, öğrenci ve veli görüşlerine yönelik araştırmalarda yapılabilir.

➤ Yapılan araştırmada nicel yöntem kullanılmıştır. Yapılacak araştırmalarda hem nicel hem de nitel yöntemin kullanıldığı karma yöntemle yapılabilir.

➤ Ders kitabı tasarımlarında öğrencilerin merak duygusunu güdüleyen ve ilgilerini çeken unsurların tespit edilmesine yönelik araştırmalar yapılabilir.

➤ Ders kitabında konuların anlatımlarında gereksiz bilgilerden uzak durulması konusunda düzenlemeler yapılabilir.

➤ Araştırmada cinsiyet ve hizmet yılı değişkenleri ele alınmıştır. Yapılacak araştırmalarda öğretmenlerin ders kitabı inceleme konusunda eğitim alıp almadıkları gibi farklı değişkenlere göre öğretmen görüşleri incelenebilir.

➤ Öğretmenlere yönelik çeşitli hizmet içi eğitimler düzenlenerek öğretmenlerin kitap inceleme konusunda farkındalık düzeyleri arttırılabilir.

KAYNAKÇA

- Abdelraheem, A. Y. & Al-Rabane, A. H. (2005). Utilisation And Benefits Of Instructional Media In Teaching Social Studies Courses As Perceived By Omani Students. *Malaysian Online Journal of Instructional Technology*, 2(1), 1- 8.
- Ablak, S. (2013). Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Biçimsel Özellikleri. İçinde; *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Sosyal Bilgiler* (1. Baskı), (Ed: B. Akbaba), ss.52- 104. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Akdağ, H. ve Taşkaya, S. M. (2013). Vatandaşlık Ve İnsan Hakları Eğitiminin Sosyal Bilgiler Öğretimindeki Yeri. İçinde; *Sosyal Bilgilerin Temelleri* (3. Baskı), (Ed: R. Turan ve K. Ulusoy), ss. 293- 318. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Alakaş, Y. (2019). *Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitaplarının Öğretmen Görüşleri Açısından Değerlendirilmesi: Afyonkarahisar Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Akbuğa, M. (2010). *İlköğretim Dördüncü Ve Beşinci Sınıf Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarına İlişkin Görüşleri Konya İli Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Konya Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Angeli, C. & Valanides, N. (2004). Examining The Effects Of Text-Only And Text And Visual Instructional Materials On The Achievement Of Field Dependent And Field Independent Learners During Problem Solving With Modeling Software. *Educational Technology Research and Development*, 52(4), 23- 36.
- Ahghar, G. & Eftekhari, A. (2016). The Content Analysis Of Social Sciences Studies' Textbook Of The Eighth Grade (The First Grade Of High School) Based On The Components Of Citizenship Education. *European Online Journal Of Natural And Social Sciences: Proceedings*, 5(3), 295- 315.
- Akyüz, Y. (2012). *Türk Eğitim Tarihi*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Aykaç, N. (2003). Basılı Öğretim Materyallerinde Görsel Tasarım. *Çağdaş Eğitim*, 297, 30- 41.
- Balkız, B. (2007). Türkiye'de Sosyoloji Ders/El Kitaplarında Sosyoloji Ve Felsefe Tasavvuru. *Sosyoloji Dergisi*, (17), 32- 48.
- Barr, R. D., Barth, J. L. & Shermis, S. S. (1978). *The Nature Of Social Studies*. California: ETC Publications.
- Barth, J. L. & Demirtaş, A. (1977). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretimi Kaynak Üniteler*. Ankara: YÖK- Dünya Bankası Yayınları.
- Beal, C., Bolick, C. M. & Martorella, P. H. (2009). *Teaching Social Studies In Middle And Econdary Schools*. (Fift Edition). USA: Allyn & Bacon.
- Bilgili, A. S. (2008). Geçmişten Günümüze Sosyal Bilimler Ve Sosyal Bilgiler. İçinde; *Sosyal Bilgilerin Temelleri*, (Ed: A. S. Bilgili), ss. 1- 34. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Büyüköztürk, Ş. (2007). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*. (7. Basım). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Cemaloğlu, N (2003). Öğretimde Ders Kitaplarının Yeri Ve Önemi. İçinde; *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu*, (Ed: N. Hayta), ss. 1-32. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Ceyhan, E. ve Yiğit, B. (2005). *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Charalambous, A. C. (2011). *The Role And Use Of Course Books In EFL*: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED524247.pdf>, (Erişim Tarihi: 18.04.2022).

- Chu, Y. (2017). Twenty Years of Social Studies Textbook Content Analysis: Still “Decidedly Disappointing”? *The Social Studies*, 108(6), 229-241.
- Çetin, O. (2016). *İlköğretim Beşinci Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Öğretmen Görüşleri Doğrultusunda Değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ağrı.
- Çetin, S. (2008). Sosyal Bilimler Ve Sosyal Bilgiler. *Sosyal Bilgiler Dergisi*, 4(1), 15-28.
- Çetin, S. ve Çakır, M. (2013). 2007 Biyoloji Öğretim Programındaki Ölçme ve Değerlendirme Anlayışının Ortaöğretim Ders Kitaplarına Yansımalarının Değerlendirilmesi. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(2), 104–113.
- Çingı, H. (1994). *Örnekleme Kuramı*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Basımevi.
- Danabaş, F. (2020). *1968, 2005 ve 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarına Göre Hazırlanan Ders Kitaplarının Karşılaştırılması Ve Kavramlar Açısından İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir.
- De Kort, F. (2017). Human Rights Education In Social Studies In The Netherlands: A Case Study Textbook Analysis. *Prospects*, 47(1), 55- 71.
- Demir, B. (2020). Evaluation Of Social Studies Teaching Textbooks. *International Journal Of Learning And Teaching*, 12(1), 17- 29.
- Demir, Y. ve Atasoy, E. (2018). 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının (2017) Değerlendirilmesi. *Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 753- 780.
- Demirel, Ö. ve Kiroğlu, K. (2005). *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Demirel, Ö. (2000). *Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Demirel, Ö. (2009). *Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme*, (12. Baskı). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Demirezen, A. (2007). *Yeni Sosyal Bilgiler Öğretim Programına Göre Hazırlanan Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Anlatım Teknikleri Ve Öğrencilerin Akademik Başarılarına Etkileri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Deniz, R. (2019). *5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi (Tokat İli Örneği)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Tokat.
- Dilidüzgün, S. (2006). Çocuk Kitaplarının Çocukların Sanat Eğitimine Katkısı. II. *Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu*, 4-6 Ekim 2006, Ankara, Türkiye, ss. 111- 115.
- Doğanay, A. (2002). Sosyal Bilgiler Ve Sosyal Bilgiler Öğretimi. İçinde; *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*, (Ed: C. Öztürk ve D. Dilek), ss. 15- 32. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Doğanay, A. (2005). Sosyal Bilgiler Öğretimi. İçinde; *Hayat Bilgisi Ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*, (Ed: C. Öztürk ve D. Dilek), ss. 15-46. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Doğanay, A. ve Sarı, M. (2004). Sosyal Bilgiler ve Sınıf Öğretmenleriyle Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Sosyal Bilgilerin Doğasına İlişkin Yaklaşımlarının Değerlendirilmesi. I. *Sosyal Bilimler Eğitimi Kongresi*, 15-17 Mayıs 2003, İzmir, Türkiye, ss. 151.
- Doğan, Y. ve Torun, F. (2018). Sosyal Bilgiler Ders Kitapları Nereye Doğru Gidiyor? *The Journal Of International Lingual Social And Educational Sciences*, 4(2), 111-125.

- Dönmez, C. (2003). *Sosyal Bilimler Ve Sosyal Bilgiler Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu*. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Dönmez, C. ve Yazıcı, K. (2006). Sosyal Bilgilerde Öğrencilerin Okuduğunu Anlama Becerilerinin Geliştirilmesinde Metin Yapısına Bağlı Olarak Kullanılabilecek Strateji Ve Teknikler. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(16), 137-154.
- Duman, T. ve Çakmak, M. (2011). Ders Kitabının Nitelikleri. İçinde; *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu*, (Ed: L. Küçükahmet), ss.18-32. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım A.Ş.
- Duverger, M. (2002). *Metodoloji Açısından Sosyal Bilimlere Giriş* (Çev. Ü. Oskay). İstanbul: Bilgi Yayınevi (Eserin Aslının Yayın Tarihi 1980).
- Dynneson, T. L. & Gross, R. E. (1999). *Designing Effective Instruction For Secondary Social Studies*(2 rd Ed.). New Jersey: Prentice Hall.
- Erden, M. (1996). *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara: Alkım Kitapçılık Yayıncılık.
- Ersoy, F. Ve Sahin, T. (2012). Examination Of Social Studies Textbooks In Terms Of Approaches Of Values Education. *Educational Sciences: Theory And Practice*, 12(2), 1547-1558.
- Ertürk, M. ve Güler, E. (2017). 5. 6. Ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Öğretmen Görüşlerine Göre İncelenmesi (Muğla İli Örneği). *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2017(8), 64-76.
- Esen, S. (2017). *7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Öğretmen Görüşlerine Göre İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Evans, R. W. (2004). Pedagogic Creed As Foundation: An Approach To Teaching Social Studies Methods. *The Social Studies*, 99(2), 57-60.
- Evin, İ. ve Kafadar, O. (2004). İlköğretim Sosyal Bilgiler Programının Ve Ders Kitaplarının Ulusal Ve Evrensel Değerler Yönünden İçerik Çözümlemesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(3), 293-304.
- Farris, P. J. & Fuhler, C. J. (1994). Developing Social Studies Concepts Through Picture Books. *The Reading Teacher*, 47(5), 380-387.
- Fraser, D. M. (1955). Improving Social Studies Textbooks. *Journal Of Education*, 137(6), 16-28.
- Gallavan, N. P. & Kottler, E. (2009). Constructing Rubrics And Assessing Progress Collaboratively With Social Studies Students. *The Social Studies*, 100(4), 154-159.
- Ghimire, R. K. (2013). Effectiveness Of Social Studies Teaching In Schools. *Tribhuvan University Journal*, 28(1-2), 225-234.
- Gholami, H., Dehghani, Y. & Behroozi, M. (2018). Analysis Of Social Studies Textbook Of Elementary School Sixth Grade For National Citizen Applicability. *International Journal Of Philosophy And Social-Psychological Sciences*, 4(2), 6-16.
- Gökkaya, K. (2003). Sosyal Bilgilere Giriş. İçinde; *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu*, (Ed: Şahin C.), ss. 9- 29. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Gülersoy, A. (2013). İdeal Ders Kitabı Arayışında Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Bazı Özellikler Açısından İncelenmesi. *International Journal Of New Trends In Arts, Sports & Science Education*, 2(1), 8-26.
- Gülden, B. ve Kaplan, K. (2019). Intangible Cultural Heritage Elements In The Visuals Of 6th Grade Turkish Textbook. *Journal Of Language And Linguistic Studies*, 15(1), 291-306.
- Günden, S. (1995). Sosyal Bilgiler Öğretimine Genel Bir Bakış, İlköğretim Kurumlarında Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Sorunları. 8. *Türk Eğitim Derneği Toplantısı*, 25-26 Mayıs 1995, Ankara, Türkiye, ss. 21-46.
- Güneş, F. (2002). *Ders Kitaplarının İncelenmesi*. Ankara: Ocak Yayınları.

- Güngördü, E. (2002). *İlköğretimde Hayat Bilgisi Ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara: Nobel.
- Haulle, E. & Kabelege, E. (2021). Relevance And Quality Of Textbooks Used In Primary Education In Tanzania: A Case Of Social Studies Textbooks. *Contemporary Education Dialogue*, 18(1), 12-28.
- Henning, C. A. (1996). *Over Coming The Limitations Of Mathematics Textbooks In The Middle School Classroom*. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED401102.pdf>, (Erişim Tarihi: 05.02.2022).
- Hillway T. (1964). *American Education*, U.S.A: Houghton Mifflin Company.
- Hughes, S., Makara, K. & Stacey, D. (2020). Learning Progression In The Humanities: Identifying Tensions In Articulating Progression In Humanities In Wales. *The Curriculum Journal*, 31(2), 276-289.
- Hutchinson, T. & Torres, E. (1994). The Textbook As Agent Of Change. *ELT Journal*, 48 (4), 315-328.
- Hoshangabadwala, A. (2015). Student Perceptions Of Textbook Layout And Learnability In Private Schools. *Journal Of Education And Educational Development*, 2(1), 1-16.
- İnal, B. (2006). Course Books Election Process And Some Of The Most Important Criteria To Be Taken Into Consideration In Foreign Language Teaching. *Cankaya University Journal of Arts and Sciences*, 1(5), 19-29.
- İnan, S. (2014). Sosyal Bilgiler Eğitimi Nedir? Ne Zaman Ve Neden Tanımlar, Tarihi Kökleri Ve Açıklamalar. İçinde; *Sosyal Bilgiler Eğitimine Giriş*, (Ed: S. İnan), ss. 1-21. Ankara: Anı Yayıncılık.
- İşbilir, F. O. (2019). *5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Öğretmen Görüşlerine Göre İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.
- Kalıpcı, G. (2008). *İlköğretim 1998 Ve 2004 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarına Göre Yazılmış 4. Ve 5. Sınıf Ders Kitaplarının Öğrenme Anlayışları, İçerik Ve Kullanılabilirlik Açularından Karşılaştırılması*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kan, Ç. (2010). ABD Ve Türkiye'de Sosyal Bilgilerin Tarihsel Gelişimi. *Gazi University Journal Of Gazi Educational Faculty (GUJGEF)*, 30(2), 663-672.
- Karakuş, F. (2006). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yapıcı Öğrenme Ve Otantik Değerlendirme Yaklaşımlarının Öğrencilerin Akademik Başarı, Kalıcılık Ve Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutumlarına Etkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Kabapınar, Y. (2004). Bir Öğretim Materyali Olarak Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Ders Kitapları. İçinde; *Hayat Bilgisi Ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*, (Ed: C. Öztürk Ve D. Dilek), ss. 317-342. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Kabapınar, Y. (2012). *Kuramdan Uygulamaya Hayat Bilgisi Ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Karasar, N. (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Akademi.
- Karakaya, İ. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Anı.
- Keser, H. (2004). İlköğretim 4. Sınıf Bilgisayar Ders Kitaplarının Görsel Tasarım İlkerlerine Göre Değerlendirilmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(3), 261-280.
- Khan, M. R. & Nadeem, H. A. (2020). *Do The Textbooks Reflect the Curriculum?* ,<https://doi.org/10.20944/preprints202007.0704.v1>, (Erişim Tarihi: 04.02.2022).
- Kincheloe, J. L. (2001). Chapter 2: We Hate Social Studies: Traditions, Failures, And The Social Studies Methods Course Beginning The Reform. *Counterpoints*, 100, 15-38.

- Kılıç, A. & Seven, S. (2002). *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Köken, N. (2002). Sosyal Bilgiler Kavramı Üzerine Bazı Düşünceler. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8, 235-246.
- Köstüklü, N. (2014). *Sosyal Bilimler Ve Tarih Öğretimi*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Kurt, G. A. Ç. (2017). 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabına Yönelik Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Algı Ve Tutumlarının Belirlenmesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Küçükahmet, L. (2002). *Öğretimde Planlama Ve Değerlendirme*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Küçükahmet, L. (2003). *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Küçükahmet, L. (Ed:). (2011). *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım
- Martorella, P. (1996). *Teaching Social Studies In Middle And Secondary Schools*. New York: Merrill.
- Meyer, J. W. Bromley, P. & Ramirez, F. O. (2010). Human Rights In Social Science Textbooks: Cross-National Analyses, 1970–2008. *Sociology Of Education*, 83(2), 111-134.
- McGrath, I. (2002). *Materials Evaluation And Design For Language Teaching*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2005). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Ve Kılavuzu*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2018). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Ve Kılavuzu*. Ankara: Milli Eğitim Yayınları.
- Mithans, M. & Grmek, M. I. (2020). *The Use Of Textbooks In The Teaching-Learning Process. New Horizons In Subject Specific Education*, Doi: <https://doi.org/10.18690/978-961-286-358-6.10>, (Erişim Tarihi: 08.02.2022).
- Mikk, J. (2000). *Textbook Research And Writing*. Frankfurt Am Main: Peter Lang.
- Moghtadi, L. (2013). Visual Elements Used In Iran EFL High School Textbooks. *International Journal Of Foreign Language Teaching And Research*, 1(1), 45-56.
- Nalçacı, A. (2011). İlköğretim 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi (Erzurum Örneği). *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(2), 321-335.
- National Council For The Social Studies. (1993). *The Social Studies Professional*. 281 Washington DC.
- National Council For The Social Studies. (2016). A Vision Of Powerful Teaching And Learning In The Social Studies. *Social Studies And The Young Learner*, 80(3), 180–182.
- Nelson, J. L. (2001). Defining Social Studies. In W.B. Stanley (Eds.), pp. 15-38. *Critical Issues In Social Studies Research*, Greenwich, CT: Information Age.
- Nelson, J. U. & Michaelis, J. (1980). *Secondary Social Studies*. Englewood Cliffs NJ: Prentice Hall.
- Nicol, C. C. & Crespo, S. M. (2006). Learning To Teach With Mathematics Textbooks: How Preservice Teachers Interpret And Use Curriculum Materials. *Educational Studies In Mathematics*, 62(3), 331-355.
- Nilsson, M. (2006). *Textbooks And Alternative Material: Positive And Negative Aspects. Microsoft Word -Document In Microsoft Internet Explorer* (diva-portal.org). (Erişim Tarihi: 10.02.2022).

- Nikonova, E. I., Sharonov, I. A., Sorokoumova, S. N., Suvorova, O. V. & Sorokoumova, E. A. (2016). Modern Functions Of a Textbook On Social Sciences And Humanities As An Informational Management Tool Of University Education. *International Journal Of Environmental And Science Education*, 11(10), 3764-3774.
- Oğuzkan, A. F. (2010). *Children's Literature*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Oruç, S. (2012). Sosyal Bilgiler Ders Kitapları. İçinde; *Sosyal Bilgiler Öğretimi*, (Ed: M. Safran), ss. 267-282. Ankara: Pegem Akademi.
- Öztürk, C. ve Otluoğlu, R. (2002). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Edebi Ürünler Ve Yazılı Materyaller*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Öztürk, C. ve Dilek, D. (2005). *Hayat Bilgisi Ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara: Pegem A yayıncılık.
- Öztürk, C. (2012). Sosyal Bilgiler: Toplumsal Yaşama Disiplinler Arası Bir Bakış. İçinde; *Sosyal Bilgiler Öğretimi*, (Ed: C. Öztürk), ss. 1-51. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Öztürk, M. K. (2009). Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Okul, Aile Ve Toplum İlişkileri Yeterlik Alanına İlişkin Görüşleri Ve Öz Değerlendirmeleri. *Bilig-Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 49, 113-126.
- Pea, R. D. & Collins, A. (2008). Learning How To Do, Science Education: Four Waves Of Reform. In Y. Kali, M. C. Linn & J. E. Roseman (Eds.), pp. 3-12. *Designing Coherent Science Education*: New York: Teachers College Press.
- Polat, L. (2012). *İlköğretim 6.Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının Genel Amaçlarına Ulaşma Düzeyine İlişkin Öğretmen Görüşleri: (Elazığ İli Örneği)*.(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.
- Polat, M. (2020). *2005 Ve 2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarına Göre Yayınlanmış 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Ravitch, D. (2003). *A Briefhistory Of Social Studies*, <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED481631.pdf>, (Erişim tarihi: 08.04.2022).
- Reys, B. J. & Reys, R. E. (2006). The Development And Publication Of Elementary Mathematics Textbooks: Let The Buyer Beware!.*Phi Delta Kappan*, 87(5), 377-383.
- Richards, J. C. (1993). Beyond The Text Book: The Role Of Commercial Materials In Language Teaching. *RELC Journal*,24(1), 1-14.
- Richards, J. (1998). *Textbooks: Help Orhindrance In Teaching?* , <https://doi.org/10.1590/S1984-63982001000100010>, (Erişim Tarihi: 08.04.2021).
- Ross, E. W. (Ed:). (2006). *The Social Studies Curriculum: Purposes, Problems, And Possibilities*. New York: State University Of New York Press.
- Ross, E. W. Mathison, S. & Vinson, K. D. (2014) Social Studies Curriculumand Teaching In Theera Of Ttandardization. In E. W. Ross (Eds.), pp. 25-49. *The Social Studies Curriculum: Purposes, Problems And Possibilities*. Albany: State University of New York Press.
- Ross, E. W. (2020). *Historyand Social Studies Curriculum*, <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190264093.013.1062>,(Erişim Tarihi: 15.04.2021).
- Rury, J. L. (2012). *Educationand Social Change: Contours In The History Of American Schooling*. New York: Routledge.
- Safran, M. ve Ata, B. (2003). *Öğrencilerin Tarih Metinlerinden Anlam Çıkarmalarına Yönelik Araştırmalara Bir Bakış*. Ankara: Gündüz Yayıncılık.

- Seven, S. (2001). İlköğretim Sosyal Bilgiler Ders Kitapları Hakkında Öğretmen Öğrenci Görüşleri (Master's Thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Shahinpoor, S. & ALPAN, G. B. (2021). Türkiye Ve İran'daki Ders Kitaplarının İncelenmesi: Görsel Öge, Sayfa Ve Kapak Tasarımları. *e-Kafkas Journal Of Educational Research*, 8(2), 255-280.
- Shamsi, N. (2004). *Modern Teaching Of Social Studies*. New Delhi: Anmol Publications.
- Smart, A. & Jagannathan, S. (2018). *Textbook Policies In Asia: Development, Publishing, Printing, Distribution, And Future Implications*, <http://dx.doi.org/10.22617/TCS189651-2>, (Erişim Tarihi: 20.04.2022).
- Soleymanpour, J. & Kiadaliri, S. (2014). Analysis Of Social Sciences Textbook In Fourth And Fifth Grade Of Elementary Schools Based On Integrated Thinking Skills. *Arabian Journal Of Business And Management Review (Oman Chapter)*, 4(5), 13-22.
- Sönmez, V. (1998). *Sosyal Bilgiler Öğretimi Ve Öğretmen Kılavuzu*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sönmez, V. (2010). *Sosyal Bilgiler Öğretimi Ve Öğretmen Kılavuzu Yeni Programa Göre Düzenlenmiş Yeni Ders Planı Örnekleri* (6. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Statment, N. P. (2009). Powerful and Purposeful Teaching And Learning In Elementary School Social Studies. *Social Education*, 73(5), 252-254
- Swanepoel, S. (2010). *The Assessment Of The Quality Of Science Education Textbooks: Conceptual Frame Work And In Strumentsf Or Analysis*. (Unpublished PhD Thesis).University Of South Africa.
- Şahin, H. (2004). Etkili Bir Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Nitelikleri. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9, 368-369.
- Şahin, M. (2012). Ders Kitaplarının Mesaj Tasarımı İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(3), 129-154.
- Şimşek, S. (2016). *Sosyal Bilgiler ve Sınıf Öğretmenleri İçin Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara: Anı Yayınları.
- Şirin, M. R. (2000). *Children's Literature In 99 Questions*. İstanbul: Children's Foundation Publications.
- Tanner, L. (2009). Teaching Social Studies To The Media Generation. *Social Studies Research & Practice (Board Of Trustees Of The University Of Alabama)*, 4(2), 140-144.
- Taş M. A. (2007). Yeni Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarına ilişkin Öğretmen Görüşlerinin Belirlenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (17), 519-531.
- Taşkın, M. (2017). *Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Kullanılan Görsellerin Öğretmen Görüşlerine Göre İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Tay, B. (2011). Sosyal Bilgiler Öğretiminin Dünü Bugünü Ve Yarını. İçinde; *Sosyal Bilgilerin Temelleri*, (Ed: R. Turan ve K. Ulusoy), ss.2-18. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Tekindal, S. (2003). Hayat Bilgisi Ve Sosyal Bilgiler Derslerinde Ölçme Ve Değerlendirme. İçinde; *Hayat Bilgisi Ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*, (Ed: C. Öztürk), ss.390-398. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Tertemiz, N., Ercan, L. ve Kayabaşı, Y. (2011). Ders Kitabı Ve Eğitimdeki Önemi. İçinde; *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu* (3. Baskı), (Ed: L. Küçükahmet), ss.34- 66. Ankara: Nobel Yayıncılık.

- Toprak, T. (1993). *İlkokul Ders Kitaplarının Öğretim Programlarına Uygunluğunun Değerlendirilmesi (Adana İlinde Bir Araştırma)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Törnroos, J. (2005). Mathematics Textbooks, Opportunity To Learn And Student Achievement. *Studies In Educational Evaluation*, 31(4), 315-327.
- Turan, M. (2015). *Ortaokul 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Uyulgan, M. A., Özbayrak, Ö., Alpat, S. K. ve Alpat, Ş. (2011). Opinions Of Teachers And Students On Secondary Education Chemistry Textbooks. *Procedia Computer Science*, 3, 1126-1130.
- Wayne, R. E. (2006). *The Social Studies Curriculum Purposes, Problems And Possibilities*(3 rd Ed.). State University Of New York Press.
- Wen-Cheng, W., Chien-Hung, L. & Chung-Chieh, L. (2011). Thinking Of The Textbook In The ESL/EFL Classroom. *English Language Teaching*, 4(2), 91-96
- Wong, S. Y. (1991). The evolution Of Social Science Instruction, 1900–86: A Cross-National study. *Sociology Of Education*, 64(1), 33–47.
- Yalçın, A. (2016). *Cumhuriyetten Günümüze Sosyal Bilgiler Programlarının Sosyal Bilgiler Öğretim Yaklaşımlarına Göre İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya.
- Yalın, H. G. (2000), *Öğretim Teknolojileri Ve Materyal Geliştirme* (3. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Yanpar, Y. ve Yıldırım, S. (1999). *Öğretim Teknoloji Ve Materyal Geliştirme*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yaşar, O. (2005). Türkiye’de Okutulan Orta Öğretim Coğrafya Ders Kitaplarında Ölçme Ve Değerlendirme Çalışmalarına Yönelik Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım. *International Journal Of Progressive Education*, 1(2), 9–30.
- Yazıcı, K. (2008). *1939–1970 Yılları Arasında Gerçekleştirilen Milli Eğitim Şûralarında Sosyal Bilgiler Öğretimiyle İlgili Alınan Kararlar Ve Uygulamaları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Yılar, M. B. ve Tağrikulu, P. (2019). Sosyal Bilgilerde Öğrenme Ve Öğretim Yaklaşımları. İçinde; *Yeni Program Ve Ders İçeriklerine Göre Sosyal Bilgiler Öğretimi*, (Ed: T. Çelikkaya, Ç. Öztürk Demirbaş, T. Yıldırım ve H. Yakar), ss. 45-93. Ankara: Pegem Akademi.
- Yılar, M.B. ve Tomal, N. (2018). Sosyal Bilgiler Dersi Ve Yenilenen Ders Öğretim Programı. İçinde; *Özel Öğretim Yöntemleri*, (Ed: A. Uzunöz ve V. Aktepe), ss.1- 42. Ankara: Pegem Akademi.
- Zemelman, S., Daniels, H. & Hyde, A. (1998). *Best Practice: New Standards For Teaching And Learning In America’s Schools*. Portsmouth: Heinemann.

EKLER DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
Ek 1: Araştırma İzni.....	74
Ek 2: Etik Kurulu İzni.....	75
Ek 3: Anket Formu.....	76
Ek 4: Okul Listesi.....	78

EKLER

Ek 1: Araştırma İzni

Ek 2: Etik Kurulu İzni

Ek 3: Anket Formu

Mesleki Kıdeminiz:.....yıl

Cinsiyetiniz: Kadın Erkek

MADDELER		5. SINIF				
		(1) Yetersiz	(2) Kısmen Yeterli	(3) Yeterli	(4) Oldukça Yeterli	(5) Tamamen Yeterli
FİZİKSEL TASARIM						
1	Sosyal bilgiler ders kitabının kullanılabilirliği					
2	Sosyal bilgiler ders kitabının dayanıklılığı					
3	Kitabın tasarımının çekiciliği					
4	Yazı tipi ve boyutun okumayı kolaylaştırması					
5	Görsellerin sayfaya yerleştirilme düzeninin okumayı kolaylaştırması					
6	Yazılı metinler ile görsel materyallerin uyumu					
İÇERİK						
7	Sosyal bilgiler ders kitabının içeriği; milli değerlerle tutarlılığı					
8	Sosyal bilgiler ders kitabının içeriği; kültürel değerlerle tutarlılığı					
9	Sosyal bilgiler ders kitabının içeriği; insani değerlerle tutarlılığı					
10	Ders kitabının milli kimlik bilinci kazandırması					
11	Programda yer alan kazanımların ders kitabında gerçekleştirilme düzeyi					
12	Konulara ait örneklerin yeterliliği					
13	Konuların hayata uygulanabilirliği					
14	Konulara ait örneklerin uygunluğu					
15	Ders kitabında kullanılan kaynakların nicel bakımından yeterliliği					
16	Ders kitabında kullanılan kaynakların nitelik bakımından yeterliliği					
17	Konuların anlatımlarında gereksiz bilgilerden uzak durulması					
18	Programın amaçlarına göre uygun okuma parçalarına yer verilmesi					
19	Kazanımların öğretimi için verilen metinlerin öğrenci düzeyine uygunluğu					
20	Kullanılan kavramların öğrencilerin bilişsel özelliklerine uygunluğu					
21	Kullanılan kavramların öğrencilerin duyuşsal özelliklerine uygunluğu					

Ek 3 (Devamı). Anket Formu

22	Konuların işlenişinde öğrencilerin gelişim basamaklarının dikkate alınması					
23	Değer öğretimine yönelik materyallerin yeterliliği					
GÖRSEL TASARIM						
24	Sosyal bilgiler ders kitabından görsel araçlara (Harita, fotoğraf, tablo, şekil, şema vb.) yeterince yer verilmesi)					
25	Görsel araçların öğrenci gelişim basamaklarına uygunluğu					
26	Görsel araçların ders kitabındaki konulara uygunluğu					
27	Görsel araçların güncelliği					
28	Görsel araçların öğretim için yararlılığı					
29	Görsel araçların baskılarının anlaşılabilirlik durumu					
30	Kullanılan görsel araçların ders kitabını çekici hale getirmedeki etkililiği					
31	Görsel araçlar metinlerinin kolayca kavranmasını sağlayacak biçimde uygun yerleştirilmesi					
DİL VE ANLATIM						
32	Öğrencilerin yaşına ve kişisel özelliklerine uygun, cümle yapısının kullanılması					
33	Öğrencilerin yaşına ve kişisel özelliklerine uygun, anlaşılır dil kullanılması					
34	Ders kitabının dil bilgisi kurallarına uygunluğu					
35	Yabancı sözcüklerin Türkçe okunuşları ile birlikte Verilmesi					
36	Gereksiz bilgi yoğunluğu kullanılmaması					
37	Uzun cümlelerin kullanılmaması					
38	Ders kitabındaki metinlerin etkileyici bir üslubunun olması					
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME						
39	Ders kitabında yer verilen değerlendirme sorularının öğrencilerin beceri birikimine uygunluğu					
40	Soruların anlaşılır bir biçimde hazırlanması					
41	Ders kitabında yer verilen değerlendirme sorularının öğrencilerin bilgi birikimine uygunluğu					
42	Ders kitabında yer verilen değerlendirme sorularının sayısının yeterliliği					
43	Değerlendirmede farklı soru türlerine (çoktan seçmeli, yazılı yoklama, boşluk doldurmalı vb.) yer verilmesi					
44	Değerlendirme soruları kapsam geçerliliğine sahip olması					
45	Ders kitabında yer alan soruların öğrencileri düşünmeye yöneltmesi					

Ek 4: Okul Listesi

OKUL LİSTESİ	
AFYONKARAHİSAR ABDÜRRAHİM MISRİ ORTAOKULU	ANITKAYA İMAM HATİP ORTAOKULU
AKÇİN YÖRÜKOĞLU ATILLA MİLLİK ORTAOKULU	ATAKÖY İMAM HATİP ORTAOKULU
ALİ ÇETİNKAYA ORTAOKULU	BEYYAZI İMAM HATİP ORTAOKULU
ANITKAYA ORTAOKULU	BÜYÜKKALECİK İMAM HATİP ORTAOKULU
ATAKÖY ORTAOKULU	ÇAYIRBAĞ İMAM HATİP ORTAOKULU
AYŞEGÜL ARSOY ORTAOKULU	ÇIKRIK İMAM HATİP ORTAOKULU
BAYRAKTEPE ORTAOKULU	DEĞİRMENAYVALI İMAM HATİP ORTAOKULU
BEYAZIT ORTAOKULU	ERKMEN İMAM HATİP ORTAOKULU
BEYYAZI ORTAOKULU	FATİH SULTAN MEHMET İMAM HATİP ORTAOKULU
BOZDOĞAN HALIMORU ORTAOKULU	FETHİBEY İMAM HATİP ORTAOKULU
BÜYÜKKALECİK ORTAOKULU	GEBECELER İMAM HATİP ORTAOKULU
ÇAVDARLI ŞEHİT MUSA DEMİR ORTAOKULU	IŞIKLAR İMAM HATİP ORTAOKULU
ÇAYIRBAĞ GAZİ ORTAOKULU	KADINANA İMAM HATİP ORTAOKULU
ÇIKRIK ÖĞRETMEN HAMZA KESMAN ORTAOKULU	MECİDİYE İMAM HATİP ORTAOKULU
DEĞİRMENAYVALI AHMET BAYRAM ORTAOKULU	MEHMET AKİF ERSOY İMAM HATİP ORTAOKULU
EKREM YAVUZ ORTAOKULU	NURİBEY İMAM HATİP ORTAOKULU
ERENLER ŞEHİT ÖMER SAYAR ORTAOKULU	ORHANGAZİ İMAM HATİP ORTAOKULU
ERKMEN ORTAOKULU	SADIKBEY İMAM HATİP ORTAOKULU
ERTUĞRULGAZİ ORTAOKULU	SALAR İMAM HATİP ORTAOKULU
FATİH ORTAOKULU	SUSUZ İMAM HATİP ORTAOKULU
FETHİBEY ORTAOKULU	SÜLÜMENLİ İMAM HATİP ORTAOKULU
GEBECELER ORTAOKULU	SÜLÜN İMAM HATİP ORTAOKULU
HACI AHMET ÖZSOY ORTAOKULU	ŞEHİT ÖMER HALİSDEMİR İMAM HATİP ORTAOKULU
HACI HAYRİYE ÖZSOY ORTAOKULU	ŞEHİT SAMİ ÇİFCİ İMAM HATİP ORTAOKULU
HOCA AHMET YESEVİ ORTAOKULU	ŞEMSETTİN GÜNEŞ İMAM HATİP ORTAOKULU
HURİYE AŞKAR ORTAOKULU	ŞÜKRÜ ÇELİKALAY İMAM HATİP ORTAOKULU
HÜSEYİN SÜMER ORTAOKULU	ÖZLEM ÖZYURT ORTAOKULU
IŞIKLAR KOCATEPE ORTAOKULU	SADIKBEY ORTAOKULU
IŞIKLAR ŞEKER ORTAOKULU	SALAR ORTAOKULU
KARAASLAN ORTAOKULU	SARIK ORTAOKULU
KIŞLACIK ORTAOKULU	SUSUZ ORTAOKULU
KIZILDAĞ ORTAOKULU	SÜLÜMENLİ İSMET ATTİLA ORTAOKULU
KOCATEPE ORTAOKULU	SÜLÜN BALI-MUBAHAT AÇIKGÖZOĞLU ORTAOKULU
KÖPRÜLÜ ŞEHİT RAMİZ DEMİR ORTAOKULU	ŞEHİT MURAT HASIRCIOĞLU ORTAOKULU
KÜÇÜKÇOBANLI ORTAOKULU	ŞEHİT MUSTAFA SEZER ORTAOKULU
MAREŞAL FEVZİ ÇAKMAK ORTAOKULU	ŞEHİT ŞÜKRÜ KARADİREK ORTAOKULU
MAVER KEMAL ARSOY ORTAOKULU	ŞEHİT YASİN MERGEN ORTAOKULU
MEHMET AKİF ERSOY ORTAOKULU	ŞEMSETTİN KARAHİSARİ ORTAOKULU
METHİYE DURLU ORTAOKULU	TOKİ MEVLANA ORTAOKULU
NERİMAN-İBRAHİM KÜÇÜKKURT ORTAOKULU	YUNUS EMRE ORTAOKULU
NURİBEY İSMET ATTİLA ORTAOKULU	YÜKSEL VARLI ORTAOKULU
OSMAN ATTİLA ORTAOKULU	125. YIL ORTAOKULU